

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 10319

YUNG VILNE

Elias Schulman

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אליהו שלמאן

שְׁדַבָּרִים וּמִלְּנָנִים

1939-1929

פארלאג אוניברסיטצי

נויראך 1946

פּוֹן זָעַל בִּיקָן מְחַבָּר :

געשיכטע פּוֹן דָּעֵר יִדִּישָׁעֶר לַיְתַּעֲרָאַטָּוֹר

איַן אַמְּעָרִיךָ 1870-1900

נוֹוִיָּאָרָק 1943.

די אַלְגָּעָמִינָּעַ עַנְצִיקָּלָאַפְּעַדְיוּעַ, אַפְּטִילּוֹנָה יִדְזָן,

בָּאנָד דָּרֵי, אַ קְרִיטִיךְ אָוּן אַפְּשָׂאָצּוֹנוֹן.

נוֹוִיָּאָרָק 1942.

Y O U N G W I L N O

1929 — 1939

by

ELIAS SCHULMAN

published by

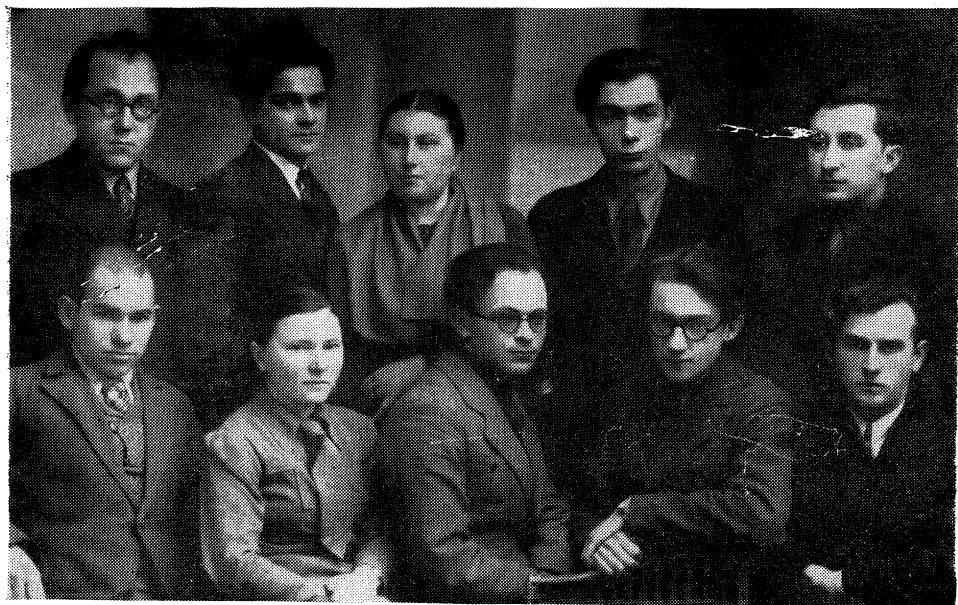
“G E T S E L T N ”

New York, 1946

**דעם אנדענק פון
פאלק היילפערין**

1945—1876

**שראיפטשטעלער, פעדאנאג, איבערזעער
און פרײַגט און דערציער
פון יונגעזויילגען.**

יְזָנָג - זָנוֹג ע

פונאויבן שטייען (רעכטס צו לינקס) : בענциיע מכיטאטם, א. וואגלאער,
שיינע עפראגן, משה לעווין, חיים גראדער.
עס זיגן (רעכטס צו לינקס) : שמישון קאהאן, א. סוצקעווער, שמערקע
קאטשעריגנסקי, ראוז סוצקעווער, לייזער וואלט.

וילנע און יידישע טראדייציע

I

דאס נײַע פּוֹילֵן וואָס אַיז אַוְיפֿגַָעַםָּען בִּים סֻפָּר פּוֹן דָּעַר עֲרַשְׁטָעַר וּוּלְטַטַּהְמַלְחָמָה, האַט פָּאַרְמָאָגָט אַן אַיְגַָנְאָרֶטִיקָן אַן קָאַלְּרָפּוֹלֵן יִדִּישָׁן קְבּוֹז. די נײַע פּוֹילְיִישָׁע רַעֲפּוֹבְּלִיקָה האַט נָאָר דָּעַר עֲרַשְׁטָעַר וּוּלְטַטַּהְמַלְחָמָה אַיבּעַרְגָּעַנוּמָּעַן גָּאנֵץ גָּאלִיצְיָה, אַונְ גָּרוֹיסָע טִילֵּן פּוֹן אַוְקָרָאַינָּע, פּוֹיִיסְרָוּסְלָאָנד אַונְ לִיטָּע. הַוְּנְדָּעַרְטָעַר טַוְּיוֹזְנָטָעַר יִידְּן וואָס האַבָּן זִיךְ בְּצָ' 1918 בְּאַטְּרָאָכְט וּוּ רְזָוִישָׁע, אַוְקָרָאַינָּיְישָׁע אַונְ לִיטָּוֹיְישָׁע יִידְּן, זִינְעָן מִיטְּפָאָמָּל גָּעוֹוָאָרָן, "פּוֹילְיִישָׁע" יִידְּן, אַונְ די יִידְּן פּוֹן גָּאלִיצְיָה, וואָס זִינְעָן גָּעוֹוָעָן שְׂטָאָלִיךְ מִיטְּזָעָרָפְּנָה — זִינְעָן גַּעַז וּוּאָרָן בִּירְגָּעָר פּוֹן דָּעַר נִיעָרָפְּנָה פּוֹילְיִישָׁעָר מִדְּבָה. יִידְּן מִיטְּפָאָרְשִׁידְעָנָה טַרְאָדִידְיָה צִיעָס, מְנַהְגִּים, אַונְ לְעָבָנָס-שְׂטָהִיגָּרָס זִינְעָן פָּאַרְאַיְינִיקָּט גָּעוֹוָאָרָן, אַונְ גָּעוֹוָאָרָן פּוֹן לִיטָּע, פּוֹן פָּאַלְעָסִיעָא אַונְ אַוְקָרָאַינָּע, האַבָּן מִיטְּזָעָרָפְּנָה אַינְ די רַאְמָעָן פּוֹילֵן אַקְאַנְסָאַלְיִידִירָט יִדִּישָׁן פָּאָלָקְ פּוֹן דָּרְרִי מִילְּיאָן נְפָשָׁות.

אין דעם פְּעַרְיָאָד פּוֹן צְוִוָּשָׁן די צְוִוָּי וּוּלְטַטַּהְמַלְחָמָות (1918-1939) האַט דָּאָס פָּאַרְאַיְינִיקְטָעָ פּוֹילְיִישָׁע יִדְּנוֹתָמָּה מִיטְּזָעָרָפְּנָה אַינְעָם פּוֹן די שָׁעָרָפְּנָה עֲפָרְיִישָׁטָע טִילֵּן פּוֹן יִדִּישָׁן פָּאָלָקְ. די שְׁעַפְּעַרְיִישָׁקִיטָה פּוֹן פּוֹילְיִשָּׁע יִדְּנוֹתָמָּה האַט זִיךְ אַוְיסְגָּדְרִיקָּט אַוְיכְּפָּרָט אַסְכְּדָמָּה סְכָּד גַּעַבְּיִתְּן. יִידְּן האַבָּן אַגְּגָעְפִּירָט אַקְאָמָּפְּטָאָרָט זִיךְ פּוֹילְיִישָׁע יִדִּישָׁן האַבָּן אַומְדָעַרְמִידְלָעָר גַּעַקְעֶמֶטָּה פָּאָר זִיעָרָפְּנָה לִיטְעָרָאָטוֹר אַונְ מְעַנְטָשְׁלָעַכְּרָה חִשְׁבוֹת.

די שְׁעַפְּעַרְיִישָׁקִיטָה פּוֹן פּוֹילְיִישָׁן יִדְּנוֹתָמָּה האַט זִיךְ אַמְשָׁטָאַרְקָסָטָן אַוְיסְגָּעָדָה דָּרִיקָט אַינְ דָּעַר בָּאַשְׁאָפָּגָגָ פּוֹן דָּעַר יִדִּישָׁע לִיטְעָרָאָטוֹר. אַינְ פּוֹילֵן זִינְעָן בִּיטְהָן גָּאוֹוָעָן זִיעָרָפְּנָה וּוּכְטִיקָּעָ פּוֹן יִדִּישָׁע שְׁרִי בעָרָה. נָאָר עַס אַיְזָה דָּארְטָן גָּעוֹוָעָן אַיְדִּישָׁע לִיטְעָרָאָרִישָׁע אַטְּמָאָסְפָּעָרָע אַונְ אַפְּאַרְצְוּוֹיְגְּטָעָ יִדִּישָׁה שְׁעַרְמִידְעָטָה. אַונְ דָּעַר עַיְקָר — עַס אַיְזָה דָּארְטָן גָּעוֹוָעָן אַיְגָבָטָה. אַונְ אַנְּטָילְיִיל גָּעָנוֹמָעָן אַיְזָה דָּעַר בָּאַשְׁאָפָּגָגָ פּוֹן דָּעַר פּוֹילְיִישָׁר יִדִּישָׁע לִיטְעָרָאָטוֹר אַונְ פּוֹילְיִזְּן, פּוֹן אַלְעָעָסְטָע טִילֵּן פּוֹן אַגְּלִיצְיָה, אַיְזָה רִיסְן אַונְ טִיף פּוֹילְיִזְּן, אַיְזָה אַוְקָרָאַינָּעָ אַונְ פָּאַלְעָסִיעָא זִינְעָן אַוְיפֿגַָעַםָּעַן יִדִּישָׁע שְׁרִיבְּבָעָר.

וואס יעדער אײַגעַר, האט אויף זיין שטיגעַה צו געטראגן זיין חֵק צו דער ליטעראטור. די יידישע ליטעראטור אין פוילן או געוען אַנְצִיאָנוֹלֶעֶם טעראטור. זי האט אויסגעדריקט אלע שטרעומונגען, אידיען און האפונון גען פון פולישן יידנטום.

אויף וויפיל די פולישע יידן האבן זיך אויסגעדריקט אין דער פֿאַרְמָעַ פֿוֹן אַ ליטעראטור — האבן זיי זיך אויסגעדריקט אויף יידיש. עס אוּאמָת אָז אַ סְקָ פֿוֹילְשָׁעַ יִדְן הַאָבָן גַּעֲרֻעְדָּת אוּפָט פֿוֹילְשָׁה, סְפֿעַצְיָעַלְהָאָבָן אַ סְקָ יִדְן אָז גַּאלְיִצְיָעַ גַּעֲרֻעְדָּט פֿוֹילְשָׁה. אָזן די גַּאלְיִצְיָעַרְה יִדְן הַאָבָן אַ רְאַפְּגָעְשִׁיקָט מְאָסָן „אִינְטְּעַלְגָּעָנְטָן“ אַלְסָ לְעַרְדָּר אַין די פֿרְאָוְינְצָשְׁטָעָט אָזָן שְׁטָעַלְטָעָך — אָזָן די דָּזְיקָעָ, מִישְׁטִינָס גַּעְזָאָגָט, אִינְטְּעַלְגָּעָנְטָן הַאָבָן גַּעֲרֻבָּרְטָ פֿאַלְאָנוֹיְרָן די פֿוֹילְשָׁה, וּוּסְרוֹסִישָׁה, אַקְרָאַיְנָשָׁה אָזָן לְטוֹיוֹשָׁה יִדְן. אַין פֿוֹילְשָׁן זַיְנָעָן אָרוֹוִיס דָּרְיִי טְעַגְּלָעְכָּעָ פֿוֹילְשָׁה צִיטְוָנָעָן סְפֿעַצְיָעַלְהָ באַשְׁטִימָט פֿאַרְ יִדְן. עס זַיְנָעָן אוּיךְ אָרוֹוִיס עַטְלָעְכָּעָ פֿוֹילְשָׁ-יִדְישָׁה וּוּאַכְּן אָזָן חְוָדְשָׁזְוָרָנָלָן. אָזָן אַבָּעָר נִיט באַשְׁאָפָן גַּעְוָאָרָן קִיְּן יִדְישָׁע לְיטַעַרְאָטָור אוּפָט פֿוֹילְשָׁה. מִיט דָּעַם אוּיסְנָאָם פֿוֹן גַּעְצִילְטָעָ מעַנְטָשָׁן הַאָבָן אַלְעָ יִדְישָׁע שְׁרִיבְעָר אַין פֿוֹילְשָׁן יִדְישָׁה. אָזָן עַס זַיְנָעָן גַּעְוָוָן פֿאָלָן וּזְנָן יִדְן הַאָבָן זַיךְ גַּעְמָאָכָט גַּעְמָעָן אַין דָּעָר פֿוֹילְשָׁעָר לְיטַעַרְאָטָור אַלְסָ וּוּכְטָקָעָ פֿוֹילְשָׁעָ שְׁרִיבָעָר — אָזָן דָּאָךְ זַיְנָעָן זַיְ אַבְּרָעָגָאנָגָעָן צַוְּ יִדְישָׁה — וּזְיַיְסָאַיְן גַּעְוָוָן דָּעָר פֿאַלְמִיט דָּעַם טְאַלְאַנְטְּפָלוֹן דִּיכְטָעָר מְשָׁה שִׁימָלָה.

אין דָּעָר נִיעַר פֿוֹילְשָׁן אַיְזָוִי גּוֹט וּזְיַיְנָעָן קִיְּן העֲבָרְיָאִישָׁע לִידְ טְעַרְאָטָור. אָפְּלָו אַבְּיוּטְעַרְעָנְטָן פֿוֹן די העֲבָרְיָאִישָׁע שְׁוֹלָה, האָבָן זַיךְ אוּיסְגָּעָ דְּרִיקָט אוּפָט יִדְישָׁה. אָזָן דָּעָר קְאַמְפָאָקְטָעָר יִדְישָׁעָר סְבִּיבָה אַיְזָנָט גַּעְוָוָן קִיְּן אַרט פֿאָר אַ העֲבָרְיָאִישָׁעָר לְיטַעַרְאָטָור — אָזָן די יִעְנָע וְאָסָהָאָבָן גַּעְפִּילְט אַיְזָנָגָ צַוְּשָׁפָן דּוּרְכָּאָיִס אַיְזָהָעָרְיָאִישָׁ אַיְזָוָרְעָן שְׁרִיבְעָר, האָבָן אַיְמִיגְרָטָרְ קִיְּן אַרְצִ-יִשְׂרָאֵל.

אין צְעַנְדְּלִיקָעָר יִשְׁיבָּות אַיְן פֿוֹילְשָׁן זַיְנָעָן גַּעְוָסָן הַוְּנְדָעָרְטָעָר יַוְּגָעָ לִיְּט אַיְזָנָהָהָה גַּעְשָׁאָרְפָּט יִיְעָרָעָ מְוחָות אַיְזָנָהָהָה תְּלָמָוד. גַּאנְנִים אוּיפָן גַּעְבָּיט פֿזְנָהָהָה אַיְזָנָהָהָה גַּעְזָאָגָט שְׁיֻוּרִים. אַבָּעָר דָּעָר יִדְישָׁעָר רְעַלְגִּיעּוֹזָר גַּעְדָּאָנָק אַיְזָנָהָהָה וּזְנָן פֿאַרְגְּלִיוּוּרָט. מַעַן האָט אַיְזָנָהָהָה יִשְׁיבָּות אַיְבָּרְגָּעָחוֹרָת דָּאָס אַלְטָעָ — אַיְזָנָהָהָה קִיְּן נִיעַס אַיְזָנָהָהָה נִיט באַאָשְׁפָן גַּעְוָאָרָן. אַבָּעָר אוּפָט וּוּפִילְלָ מַעַן האָט אַיְזָנָהָהָה לְיטַעַרְאָטָור גַּעְזָוָתָן אַנְפְּרִישָׁוֹנָגָ פֿוֹן יִדְישָׁקִיטָה — האָט זַיךְ דָּאָס אוּיסְגָּעָ דְּרִיקָט גַּרְאָדָע אַיְזָנָהָהָה יִדְישָׁעָר לְיטַעַרְאָטָור — אַיְזָנָהָהָה פֿוֹן רִי הַלְּ

צייטליך ע"ה, און אין די וועرك פון די יינגערט שרייבער און דיקטער וואס האבן זיך גראפירט ארום די ארטאדאקסישע קרייזן.
דעך יידישער פאלקס-גאנזיס און דער פוילן פון צוישן די צוויי וועלט-מלחמות האט זיך אויסגעדריקט אין דער שאפונג פון דער יידישער ליטערא-טור, און נישט געקוקט אויף אלע שווערקייטן און שטרוייכלונגגען, איז דאס פארצ'זוייגט און פארווארצלטער יידישע קולטור-לעבן אין פוילן — פאר א גאסט פון אמעריקע — געוווען אנרגנדייק און דער פריישנדיך.

II

וילנע, די אלטער יידישע שטאט, האט פארמאנט אין איגנארטיקע אטמאס' טער. א פארווארפונע פרואויניזשטייט אין דער זיער פולישער רעפובליך, דאָבוֹן דַּאֲרְטָן פֿעַלְקָעֶר, קּוֹלְטוֹרָן אָנוֹ שְׁפָרָאָכָן אַנְגָּעָפִירָט אַ שְׁטָאָרָקָן קָאָמָף פָּאָר הַעֲגַםְאָנִיעַ. די נֵיִיעַ מְאַכְּתָה אָהָט מִתְּצֻוֹאָנָגַג גַּעֲוָאָלָט פָּאָלָאנְזִוִּירָן די דָּוָסָן, זְוִיְּסְרוֹסָן, לִיטְוִינְגָּעָר אָוֹן יִדְּן. אָבָּעָר אָין די צְוָאָנְצִיקָּעָר יָאָרָן אָהָט נָאָד די פּוֹיִישָׁעַ רַעֲגִירָוֹג נִיט גַּעֲוָאָנָט אַנְצְּאָוָעָנְדָן צָו שְׁטָאָרָקָעַ מִיטְלָעָן צָו אָוָטָעָרַד דְּרִיכָּן די שְׁפָרָאָכָן פֿוֹן די נָאָצְּאָנָאָלָעַ מִיעָוָתִים. עַס עַקְוִיסְטִיךְוָן דָּאָן אָין וַיְיָלָעַ דָּוָסִישָׁע, וַיְיָסְרוֹסִישָׁע, לִיטְוִוִּישָׁע אָוֹן יִדְּישָׁע שָׁוָּלוֹן, גִּימְנָאָזִיעָס, אָוֹן לַעֲרָעָרַד סְעָמִינְגָּאָרַן. אָוִית די וַיְיָלָעַד גָּאָסָן רַעֲדָט מַעַן פִּילְ שְׁפָרָאָכָן אָוֹן יִדְּישָׁה הַילְכָּת אָוָמְעָטוֹם.

דר. צמח שאבאָד, יוסף טשרנְיכָאוֹ, זלמן רייזָעַן, גַּרְשָׁוֹן פְּלוֹדוּרְמָאָכָּעָר, משה שאָלִיט, קָאָפְּלָאָזְּ-קָאָפְּלָאָנְסִיקִי, פִּירָן אָן מִיטְ דָּעַם קָאָמָף פָּאָר דָּעַר וּוּלְטָרַעַלְעָר יִדְּישָׁעַ קּוֹלְטוֹרַעַ. אָין וַיְיָלָעַ גִּיעָן אַרְוִוִּסְפִּינְקָעַ טַעַלְעָכָעַ יִדְּישָׁעַ צִיִּירָן. דָּעַר יִדְּישִׁיסְטִיךְוָר „וַיְיָלָעַר טָאגָג“, די צִיְּוִוִּיסְטִיךְוָעַ „צִיִּיטָּה“. אָין די פְּאָפְּלָעָרַע „אָוָונְטָ קּוֹרְיָעָר“, „רָאָדִיאָ“ אָוֹן „עַקְסְּפָרָעָס“. די מַעְרָהִיָּת יִדְּיָיָה שָׁעַ קִינְדָּעַר גִּיעָן אָין יִדְּישָׁעַ שָׁוָּלוֹן — אָין גַּעַוְלָשָׁאָפְּלָעָכָעַ אָוֹן פְּרִוּזָאָטָעַן. דָּעַר יִדְּישָׁעַ לַעֲרָעַר-סְעָמִינְגָּאָר צָטַ צָו יִיךְ צָו סְטוֹדָעָנְטָן פֿוֹן גָּאנְצָ פּוֹלִין, יִקְדִּיָּה דָּעַר שְׁרִיבָּרָר קּוֹמָעַן אַרְאָפָּן קִיְּין וַיְיָלָעַ בְּדִי צָו וּוּרְעָר אָין די גִּימְנָאָזִיעָס אָוֹן אָין לַעֲרָעַר-סְעָמִינְגָּאָר. מַאְקָס עַרְיִיךְ, מַשָּׁה קוֹלְבָּאָק וַיְיָלָעַן לַעֲרָעַר אָין דָּעַר גִּימְנָאָזִיעָס. פָּאָלָק הַיְּלָפְּרָעִין — אָין לַעֲרָעַר-סְעָמִינְגָּאָר. שְׁפָעַטָּרָעַר קּוֹמָט אָן פֿוֹן לְאָמוֹשָׁעַ אַהֲרָן מַאְרָק, אָן פֿוֹן גָּאַלְצִיעַר קּוֹמָט אָן אַינְטָעַלְגִּינְטָן מִיטְן צְוָעָק צָו פָּאָלָאנְזִוִּירָן וַיְיָלָעַ — אָן וּוּרְעָט אַלְיָין אַ יִדְּישָׁר לִיטְעָרָאָט — גַּן וּוּיְיִינְגָּה. אָין וַיְיָלָעַ פָּוּנְקְצָאָגְנִירָן צְוּיִי גְּרִיסְעַ יִדְּישָׁעַ פָּאָלָאגָן, דָּעַר פָּאָלָאגָן פֿוֹן בָּאָרִיךְ וַיְיָלָעַ גַּעַרְגִּינְדָּעַט דָּעַר יִדְּישָׁר וּוּסְנָשָׁאָפְּלָעָכָעַ אִינְסְטִיטּוּטָם. דָּר. מַאְקָס וּוּיְיִרְיִיךְ, זַעַלְגָּ קְלָמָאָזִיטָשׁ וּוּרְעָן שְׁטָעַנְדִּיקָעַ וּוּלְבָעַר תּוֹשְׁבִּים. אָין אַ שְׁטָאטָם, וּוּאֹו די מַעְרָהִיָּת יִדְּן רַעֲדָט יִדְּישָׁ וּוּאֹו מַעַן לִיעַנְטָמָאָסָן יִדְּישָׁ צִיְּטוֹנְגָּעָן, וּוּאֹו עַס עַקְוִיסְטִיךְוָן אַלְעַ טִיפְן יִדְּישָׁ שָׁוָּלוֹן, וּוּאֹו עַס לַעֲבָן אָוֹן שָׁפָּן יִדְּישָׁ שְׁרִיבָּר — אַיז נָאָטְרִילָעַ אַז אַ יִדְּישָׁר יִגְגָּרְמָאָן, וּוּאֹס פִּילְט אָין וִיךְ דָּעַם דְּרָאָנָגַג צָו שְׁרִיבָּן — זָאָל אַנְהִיבָּן שְׁרִיבָּן אַוְיףְּ יִדְּישָׁ. אַרְומ

1927 האבן זיך א צאל ווילנער יידישע יונגע ליטט, וואס האבן דערשפריט אין זיך דעם דראנג צו שרייבן, אַנְגָּעָהִיבָּן זיך פֿאַרְזָאַמְלָעָן אֵין הוּא פֿון שלמה בעלים — וואס האט דאָן געדראוקט לידער אונטערן נאמען ש. סאגאלא. מען פֿלְעָגֶט פֿאַרְבָּרָעָנְגָּעָן, לְיִיעָנָעָן מְאֻנוֹסְקָרִיפָּטָן, אָן צְוָאָמָעָן טְרוֹזְמָעָן וועגן אָן אַרט אֵין דער יִדְיִישָׁעָר לִיטְעָרָאָטוֹר. נִיט אַלְעָן וואס פֿלְעָגָן זיך פֿאַרְזָאַמְלָעָן בַּיַּהֲלָמָה בְּעָלִיסָן אֵין הוּא זִינָעָן גְּעוֹאוֹרָן שְׂרִיבָעָר, נִיט אַלְעָן זִינָעָן פֿאַרְבָּלִיבָּן אֵין ווילנָע — אַבְעָר בַּיַּיְינָע צְוָאָמָעָנְקָוָנְפָּטָן אֵין אוַיסְגָּעָקְרִיסְטָאַלְיוֹרָט גְּעוֹאוֹרָן דַּי גְּרוֹפָע „יָנְגָּגִי-וּוִילְנָע“ — וואס האט זיך שְׁפָעָטָעָר קְוָנָה-שָׁם גְּעוֹוֹן אֵין דער אַלוּוּלְטַלְכָּבָעָר יִדְיִישָׁעָר לִיטְעָרָאָטוֹר. דער לִיטְעָרָאָרִישָׁעָר קְוָאָטָעָר פֿון דער גְּרוֹפָע אֵיז גְּעוֹוֹן זְלָמָן רְיִזְעָן, אֵין 1929 האט ולמן רְיִזְעָן פֿאַרְעָנְטַלְעָכָט אַפְּלָע זִיְּתָמִיט אַרְבָּעָטָן פֿון נִיעָר שְׂרִיבָעָר אֵין „וּוִילְנָעָר טָאָג“. פֿון סָאמָע אַוְיבָּן פֿון דער זִיְּתָמִיט רְיִזְעָן אַרְוִיְמָעְשָׁטָעָלָט אַקָּאָפָּה: „אַרְיִינְמָאָרָש אֵין דער יִדְיִישָׁעָר לִיטְעָרָאָטוֹר“ — אֵין דָא האט ער פֿאַרְגָּעָשְׁטָעָלָט דַּי צְוָוָנְפָּטִיקָע יָנְגָּגִי-וּוִילְנָע.

אַסְקָּעָהָלָפָּן דער גְּרוֹפָע צַו פֿאַרְנָעָמָעָן אַיר אַרט אֵין דער יִדְיִישָׁעָר לִי-טְעָרָאָטוֹר האט אוּיך פֿאַלְקָ הַיְלָפָעָרִין. מִיט לִיבָּעָ האט ער גְּעַלְיִינָעָט דַּי מָאָן נְסָקְרִיפָּטָן, קְרִיטִיקִידָט, אַגְּעוֹוֹיָזָן חַסְדוֹנוֹת, אָן דער עַיְקָר — דַּעַרְמוֹתִיקָט. הַיְלָפָעָרִין האט זַיִּי גַּעֲלָרָנְט דַּעַם יִדְיִישָׁן לִיטְעָרָאָרִישָׁן סְטִיל, אָן כְּדִי צַו גְּעַבָּן זַיִּי פְּרָעָסְטִיּוֹש, אֵין הַיְלָפָעָרִין אַיְפָגָעָטָרָאָטָן מִיט זַיִּי אוּףָ וַיְיָעָרָע עַרְשָׁטָע לִי-טְעָרָאָרִישָׁע אַוּגָּטָן.

III

מייט זלמן ריזענס אפדרוקן, אין 1929, די זאכן פון די ניע שרייבער אונטערן קעפל: „ארינמאיש אין דער יידישער ליטערטור“ — וווערן די יונז גע שרייבער קאנסאלידידרט אלס דער גروف „יונגווילנע“. און מערקווידידק אין דאס וואס פונקט אין דער זעלבער צייט קומט אויך אויף אין גראד בעשריינט פע שרייבער די באָריםטע גروف דיבטער און פראֹע-שרייבער וואס באַשטייט פון אודען, ספֿענדער, לויס, מאָקניס א.א. און אַינטערעסאנט איז וואס בִּידְעַן, סיִ די ווילנער, סיִ די לאָנדאנער האָבן אַסְט געמיינזאמעם צוישן זיך, גروفן, סיִ וויסן אַפְּילו ניט אַינְס פון צויטִין; וואס עס שאָפט ענלאָקִיט — איז כאטש זיך וויסן אַפְּילו ניט אַינְס פון צויטִין. בִּידְעַן הײַפְּער-וּאַצְּמָקִיט צום צִיטְ-גִּיסִּיט אָון די גָּאנְטָע שְׂטִימְנוּגָּעַן פון זיעֶר עפָּאָכָּע. בִּידְעַן גָּרוּפָן זֵינְעַן גָּעוּזָן סָצְיִאָל-בָּאוּאָסְטוּזִינִיק. בִּידְעַן האָבן זיך אַרְיעַנְטִירַט אויך די פְּרָאָגְרָעָסְיוּעָן טִילְין פון זַיְעַרְעַע פְּעַלְקָעָר. בִּידְעַן גָּרוּפָן האָבן דערשפְּרִיט אָז זַיְעַן אַין אָן אַיבְּרָאָגְנָסְצִיט. — ערְבָּגְּרוּסְעַע גַּעַשְׁעַנְשָׁן. בִּידְעַן גָּרוּפָן האָבן אויך אַקְּנְסְטָלְעָרִישָׁן אָוֹפָן פָּאָרָאַינִיקָּט דָּאס אלְ-טָע אָון דָּאס נִיעַ. אַברָהָם סּוֹצְקָוּוֹעָר האָט גַּעֲזָוָת אָון האָט גַּעֲפָנוּן נִיעַ פָּאָרָה מַעַן — אָון דָּאס זעלבעָר האָט אויך דער גְּרָאָד, סיִ דער ענְגָּלְעָנְדָּעָר סִפְּעָנְדָּעָר, האָבן באָנוּמָעָן די ערְבָּ-צִיטִי, אַין ווּלְכָעָר זַיְעַן — בִּידְעַן האָבן דערפְּילָט דָעַם אַנְקָוָם פון גָּרוּסְעַע גַּעַשְׁעַנְשָׁן. בִּידְעַן גָּרוּפָן האָבן גַּעֲזָוָת נִיעַ מִטְלָעָן פון קִינְסְטָלְעָרִישָׁן אוֹיסְדָּרוֹק — אָון דָאָר האָבן זַיְעַרְעַת זַיְעַרְעַת אַין די פְּרָאָרְדִּיקָעָן פָּאָטְשִׁישָׁן טְרָאָדְצִיעָס. זַיְעַן האָבן גַּעַפְּאָרְשָׁת, טְחוֹדִירַט זַיְעַרְעַת פָּאָרְגִּיעְרִישָׁע פָּאָטְשִׁישָׁן מִיסְטָעָרָס, אָון אַלְיָין גַּעַוְאָרְן מִיסְטָעָרָס. טְרָדָס פון קִינְסְטָלְעָרִישָׁן אוֹיסְדָּרוֹק.

בִּידְעַן גָּרוּפָעָס. סיִ עַגְּלִישָׁע, סיִ אַונְדוּעָר ווּלְנָעָר, האָבן זיך פָּאָרָה בּוֹנְזָן, ווִי מִיר האָבן גַּעֲזָגָט פְּרִיעָר, מִיט די פְּרָאָגְרָעָסְיוּעָן גִּיסְטִיקָע שְׁטָרְעָמוֹנִי גַּעַן פון זַיְעַרְעַת, אָון אויך דִּירָעָקָט גַּעַשְׁטָאָנָגָעָן אַין קִאנְטָאָקָט מִיט פְּרָאָגְרָעָה סִיוּעָבָאָוּעָגָנוּגָעָן. אַבעָר אַין דָעַר צִיטָע וואס אַודָעָן אָון סִפְּעָנְדָעָר האָבן גַּעַע לְעַבְּט אַין דָעַר פְּרִיעָר עַנְגָּלָאנְד — האָבן די יַוְנְגְּווּלְנִיאָגָעָר אָפְּטָמָאָל טְיִיעָר בָּאַצְּאָלָט פָּאָר זַיְעַר אַרְיעַנְטָאָצִיעָס. שְׁמַעְרָקָע קָאָטְשָׁעָרְגִּינִּיסְקִי, שְׁמַשּׁוֹן קָאָהָאָן זֵינְעַן עַטְלָעָכָע מָאָל גַּעַוְוָעָן אַרְעָסְטִירַט — אָון זֵינְעַן לאָגָעָ צִיטָע גַּעַשְׁטָאָנָגָעָן אַונְטָעָר דָעַר אַוְיְפִּיכְטָס פון דָעַר פָּאָלִיצִי.

און אויך דאס איזן מערקווידיק: ביידע גראפֿן וווערַן צעפָאַלְן אלָס גראפֿן
מייטן אויסברוך פון דער צוויתער וועלט-מלחמה, דורך א גליקלעבן צופָאַל
האָבָן א פֿאַר יוֹנְגְּדוֹלְנִיאָנְגָּר זיך גַּעֲדָאָטְעוֹזֶעֶט — אָוּן וַיְיַעַצְנָ פֿאַר וַיְיַעַר שַׁעַד
פֿערִישָׁע אַרְבָּעַט, אַבָּעַר אַצְּטָן אָן אַנְדָּעַר רִיכְטוֹנָג, אַ רִיכְטוֹנָג אַ מעַר סַאַצְּיַאלָּד-
בָּאוֹאָסְטוֹינִיקָּע. אויך דֵי אַודְעָרְסְפֿעַנְדָּעַר גְּרוֹפָע ווָאָס צַעְפָּאַלְטָ זִיך, וְעַצְּטָ
פֿאַר אַיר אַרְבָּעַט, אָוּן אויך אַין אָן אַנְדָּעַר קִינְסְטַלְעַרְיִשְׁעַר רִיכְטוֹנָג וַיְיַעַר
אַבָּעַר דֵי עַנְגְּלִישָׁע גְּרוֹפָע, לְהִיפְּרֹךְ צֹו דֵי יוֹנְגְּדוֹלְנִיאָנְגָּר, פֿאַרְגְּנָעַט זִיך אַיצְּטָ
אוֹיף דֵי וּוְעָגָן פָּוּן מַעְטָאָפִיזִיך אָן מִיסְטִיצִים. ביידע גְּרוֹפָן זִיְנָעַן גַּעַוּעַן אָן
אוֹיסְדוֹרָק פָּוּן אַ בָּאָפְּלִיגְלְטָעַר מִיט גְּלוּבָן אָן האָפְּעָרְדִּיקָּעָר עַפְּאַכְּעָ ווָאָס אַין
מעַר נִישְׂטָא.

פארנייער אוּן אַנְזָאָגָעָר

IV

די קינסטלער פון "יונג-זווילנע" זייןגען דערצויגן געווארן אין דער ספרע דע פון דער וועלטלעכער יידישער קולטור. כמעט יעדער פון זיי איזו דער צוינגן געווארן איזן וועלטלעכע יידישע שולן. איזן זייער פריטער יונגענט האבן זיי אַינְגָעָזָאָפֶט אֵין זיך די עַלְתַּעֲרָעָ אֵין די מאָדָעָרָגָעָ יִדִּישָׁ לִיטְעָרָאָטוֹר. אלע האבן זיי געהאט אַבְּאוֹסְטוֹנוֹיִקְעָ בְּאַצְיאָנוֹגָ צָוָם יִדְיָשָׁן לעבען אֵין צו דער יידישער קולטור. די יונג-זווילניאָגָעָ זייןגען געקומען פון אַרְעָמָעָ יִדִּישָׁ הַיִּיְמָעָן, — אֵין זיך האבן די יידישע נוֹיט אֵילְיָן דּוֹרְכְּגַעְפְּלַטְט, אֵילְיָן דּוֹרְכְּבָט.

פון די סאמע ערשותע יונג-זווילניאָגָעָ וואָס זלמן רַיְזָעָן האט אֵין 1929 פֿאַרגְּעַשְׁטַעַלְטַ פֿאַרְדַּעַם יִדְיָשָׁן לִיְעָנָעָ, האבן זיך קַיְוָן גַּאֲרָ וַיְכִטְעַק שְׂרִיפְטַ — שְׂטַעַלְעָר נִיט אַנְטוֹוִיקָלָט. ערשות דִּי וָאָס זייןגען צְגַעַקְמוֹעָן שְׂפַעַטָּר צו דער גַּרְופָּע אֵין וּוּעָמָעָן די ערשות יונג-זווילניאָגָעָ האבן דערמְוִיקָט — אַטְדִּי האבן באַמת באַשָּׁאָפָן יונג-זווילנָע. צְוַיְיָה פון די סאמע ערשות יונג-זווילניאָגָעָ זייןגען געווען סַאַלְאַוִּיטִישָׁק אֵין פַּאַלְקָמָאָן, אֵין די בִּידְעָ האבן אֵין די דְּרִיְיָ סַיְקָעָר יַאֲרָן זיך באֹעֵצָט אֵין סַאַוּעַטְדְּפָאָרָבָאָן. זיך האבן זיך בִּידְעָ צְגַעָּ פַּאַסְטַ צו די דְּאַרטִּיקָעָ באַדְיָנוֹגָעָן אֵין פַּאַדְעָרוֹגָעָן. זַיְעָרָעָ דּוֹרְצְיָילְנוֹגָעָן האבן זיך גַּעַדְרוֹקָט אֵין די סַאַוּעַטְיִישָׁ-יִדִּישָׁ וְשַׂוְרָנָאָלָן. אֵין וּוּעָן אַיר האָב באָ זוכָט וּוּלְנָעָ אֵין 1936-35 האָב אַיך זיך שָׁוֹן אֵין וּוּלְנָעָ נִיט גַּעַטְרָאָפָן. נַאֲך אַיִי נָעָר פון דער גַּרְופָּע יונג-זווילניאָגָעָ אֵין געווען. שְׁטַעַרְן, אַ ברְדַּעַר פון דעם דִּיכְטָעָר שְׁלָום שְׁטַעַרְן אֵין זיך זַיְפָּרָע. עַר האָט אַיִמְגִרְטָט קַיְיָן קַאנְאָדָע וּוֹאָ עַר אֵין אַ יִדְיָשָׁר לְעַרְעָר. נַאֲך אַ דִּיכְטָעָר, אַ לְּעָוָוָן, גַּעַפִּינָט זיך אַיִצְטָ אֵין אַרְץ-יִשְׂרָאֵל.

שְׁמַשּׁוֹן קַאהָאָן, אַדְעָר וּוּמִיר פְּלָעָגָן אִים רַוּפָן סִיאַמְקָעָ קַאהָאָן, אֵין גַּעַי בּוּרְן גַּעַוָּרָן אֵין 1905. עַר האָט זיך דּוֹרְצְיָאָונָגָ באַקְוּמָעָן אֵין עַלְלָעָכָע פֿאַרְ שְׁיִידָעָנָעָ שְׁפְּרָאָכִיקָעָ שְׁוּלָן. שְׁקַאהָאָן אֵין גַּעַוָּעָן, וָאָס מַעַן פְּלָעָגָט רַוּפָן, אַ "וּוּאַילְעָר יְוָנָגָ". עַר האָט לִיב גַּעַהָאָט זיך אַנְטָאָן אֵין רַוְשִׁישָׁ בְּלוֹזָעָס, מִיט אַ קַּוְטָאָשָׁ, גַּלְאַנְצִיקָעָ שְׁטִיוּוּעָלָעָ. פֿאַר אַ צִּיְּתָ אֵין עַר גַּעַוָּעָן אַ דּוֹרְפְּסִטְלְעָרָעָ. טַאָקָעָ דּוּמְאָלָט האָט עַר זיך באַקְעָנָט מִיט אַ גַּרְופָּע צִיגְיָינָעָר. עַר האָט זיך אוֹיסָ-

געלערנטן זיעיר שפראָך — און האט זיך מיט זי אינגעלאַבעט. שפֿעטער האט
 ער אויפֿגעזאָמלט אָ גְּרוֹיסְעַ צָל צִיגִינְעֶרְישׁע לִידְעָר, האט זי אַבְּרָזְעַצְט אַוִּיף
 יידְיש אָן זיך גַּעֲגַּרְיִיט זי אַרְוִיסְצּוֹגְעַבְן אֵין בּוֹךְ-פָּאָרְמָע. לִיְדְעָר אֵין דָעַר בּוֹךְ
 קִיבְּמָאָל נִיט דֻּרְשִׁינְעַן. ש. קָהָאָן אֵין גַּעוּזָן אַ גְּרוֹיסְעַר לִיבָּהָבָּעַר פָּוֹן דָעַם
 יִדְישָׁן טַעַטָּעַר — אָן ער אֵין פָּאָר אַ צִיטְטָס גַּעוּזָן אַ סּוֹפְּלִיאָר. אֵין ווּילְנָע
 האט מעָן אֵין דִּיאָרָן 1934-1935 אַנְגְּגַעְפְּרִיט אַ שְׁתָּאָרְכוֹן קָאמָפְּ קַעְגָּן דָעַם שָׂוְנָד
 אֵין יִדְישָׁן טַעַטָּעַר, אָן ש. קָהָאָן אֵין גַּעוּזָן אַיְינָעַר פָּוֹן דִּיאַנְפְּרִעְרָר פָּוֹן דָעַם
 דָאָזְיקָן קָאמָה. ער האט דֻּעְמָאָלט פָּאָרְעָנוּטְלָעַכְט. אַ סְּדָר אַרְטִיכְלָעַן אָן „וּוְילְ-
 נָעַר טָאָג“ וּקְעָגָן שָׂוְנָד אָן קוֹנְסָט, אָן ער אֵין, נָאָטְרִילְעָך, אַרְוִיסְגַּעְטְּרָאָטָן קָעַנְ
 שָׂוְנָד אָן פָּאָרְנִיְּדִיקְט דִּי קוֹנְסָט.
 אַין 1936 אֵין דָר. מִיכְל וּוּיכְעַרְטַט גַּעַפְּאָרְן צָוּם טַעַטָּעַר-פָּעַסְטִיוֹאָל אֵין
 מַאֲסְקוּעָ. וּגְעַן ער האט זיך אַמְּגַעְקָרְטַט קִיְּן פּוֹילְן הָאָט ער גַּעַחְאַלְטָן לְעַקְּ-
 צִיעָס אָן גַּעַשְׁרִיבְן אַרְטִיכְלָעַן וּקְעָגָן דָעַם מַאֲסְקוּעָד טַעַטָּעַר-פָּעַסְטִיוֹאָל. ש.
 קָהָאָן האט נִיט גַּעַחְאָט דִּי מַעְגְּלָעְכְּקִיְּתַט צַוְּ פָּאָרְן קִיְּן מַאֲסְקוּעָ. אֵין ער גַּעַ-
 פָּאָרְן קִיְּן וּוּאָרְשָׁע — אָן וּגְעַן ער האט זיך צַוְּרָקְגַּעְקָרְטַט קִיְּן וּוּלְנָע — הָאָט
 ער גַּעַשְׁרִיבְן וּקְעָגָן אַונְדוֹעָר יִדְישָׁן טַעַטָּעַר-פָּעַסְטִיוֹאָל — וּגְעַן דִּי וּוּאָרְשָׁע —
 וּוּרְדִּי יִדְישָׁע טַעַטָּעַרְסַט.
 ש. קָהָאָן אֵין גַּעוּזָן אַקְטִיוֹ אֵין דָעַר לִינְקָעָר בְּאוּוּגָנוּג, סְפָּעַצְיָעָל אֵין
 דָעַר בְּאוּוּגָנוּג פָּאָר בְּרִאָכְ-בִּידְוָשָׁאָן. ער אֵין גַּעוּזָן אַיְינָעַר פָּוֹן דִּי רַעַדְקָאָ-
 טָאָרָן פָּוֹן וּוּלְנָעָר זָאָמְלָבִּיל „בְּרִאָכְ-בִּידְוָשָׁאָנִישׁ“. ש.
 קָהָאָן אֵין גַּעוּזָן דָעַר אַפְּצִיעָלְעָר פָּאָרְאָנְטוֹאַרְטָלְעָכָר רַעַדְקָטָאָר
 פָּוֹן „וּוּלְנָעָר טָאָג“. ער פְּלָעַגְטַט דִּי צִיטְנָג, „אָוְנְטְּעַרְשְׁרִיבָּן“. אָן אָווֹי וּוֹי
 דִּי צִיטְנָג אֵין זִיעָר אָפְּטָקָנוּפִּיסְקִירָט גַּעַוָּאָרָן — הָאָט ער גַּעַחְאָט זִיכְרָה זִיכְרָה
 אַ מַּאֲסָעָ פְּרָאָצְעָסַן.
 חִים גְּרָאָדָע אֵין גַּעַבְּרִיר גַּעַוָּאָרָן אֵין 1910. זִיְּן פָּאָטָעָר אֵין גַּעוּזָן
 פְּרִיעָר אַ העֲבָרְיִיאִישָׁעָר לְעַרְעָר אָן שְׁפַּעְטָעָר אַ שְׁוֹמְרָ פָּוֹן יִדְישָׁע גַּעַשְׁעַפְּטָן.
 גְּרָאָדָע אֵין יְוָנְגָעָרְהִיט גַּעַוָּאָרָן אַ יְתּוֹם. זִיְּן מַוְתָּעָר הָאָט זִיכְרָה גַּעַמְרָ
 תְּשַׁעַט אַוְיסְצּוֹהָאָלְטוֹן חַיְמָקָעָן. גַּעַוָּאָיִינְטָהָאָט דִּי אלְמָנָה מִיטָּן קִינְד אֵין אָן
 אַרְעַמְעָד וּוּאַיְוָנָג אַוִּיף דָעַר הַקְּדַשְׁ-גָּאָס. זִיְּן מַוְתָּעָר פְּלָעַגְטַט שְׁטִין מִיטָּן קִאָ-
 שִׁיק עֲפָלָאָוִיפָּן מַאְרָק, וּוֹי דָס אֵין גַּעַקְוּמָעָן צָוָם אַיְוּסְדָּרוֹק אֵין זִיְּן לְדִי „מִיְּנָ-
 מָאָמָעָ“. וּוֹאָס אֵין אָווֹי וּוּאָרָעָם בְּאָגְרִיסְטָ גַּעַוָּאָרָן פָּוֹן דִּי יִדְישָׁע שְׁרִיפְטְּשָׁעָ-
 לְעָר אָן לִיעַנְעָר. דָס אַיְטָאָבִיאָרְאָפִישָׁ לְדִי הַיִּבְטָ זִיכְרָה אָנוֹ אָווֹי :

דִּי בָּאָקָן — אַיְנְגָעְפָּאָלָן אָן דִּי אַיְוָגָן — הַאָלָב נָאָר אָפָּן,
 הַעֲרָתָ מִין מַאְמָע, וּוֹי עָס זִיפְצָן אִירָעָ קְנִי ;

א גאנצן ווינטערדיין אינדעפררי
אויף אלע מערק אַרומגעלאָפַן.
לאֶז-זשע איצטער אונדו בים טויערוואָנט
די נאכט דערשלאלָפַן.

אבעד טראָץ דער אַרְעַמְקִיט — האט דער יונגעדר גראָדָע באַקּוֹמָעָן אַ גָּרָד
טע דערציאונג. ער האט זיך געלערנָט סֵי אַן אַ יִדִּישׁ-זְוּעַלְטָלְכָּעָר שָׁוֹל, סֵי
אַן אַ תְּלִמְדִיחָהָרָה, אָנוֹ שְׁפָעַטָּעָר האט ער פֿאָרְבָּאָכָּט עַטְלָעָכָּעָר יָאָר אַן דער
נאָוָאָרָעְדָּקָעָר יִשְׁיבָּה. אָנוֹ פָּוֹן דער דערפֿאָרָוָגָּפָּן די יָאָרָן האט ער שְׁפָעַטָּעָר
אנגָשְׂרִיבָּן זַיִן באַרְיַמְּטְ-גָּעוֹוָאָרָעָנָעָ פָּאָמָעָ "מוֹסְרָנִיקָּעָס". גְּרָאָדָע האט וַיַּעֲרָד
פִּיל גַּעֲלִיְּעָנָט. וּוֹעָן מַעַן האט פֿאָרְבָּאָכָּט מִיט אַים הָאָט מַעַן בַּאֲלָד גַּעֲפִילְטָעָר
אוֹ ער וּוֹעָט אַ סְּךְ דָּעָרְגָּרִיכָּן. גְּרָאָדָע אַיְזָן אַ טִּיף עַטְשִׁיעָר מַעַנְשָׁת אָנוֹ ער
הָאָט שְׁטָעַנְדִּיק גַּעַשְׁטָרָעָבָּט צָוּ שְׁלִימָה. ער אַיְזָן שְׁטָאָרָק בְּאוּוּרְקָט סֵי פָּוֹן
תְּגַ"ד, סֵי פָּוֹן דער יִדִּישׁ-עַדְלָעָכָּר לִיטְעָרָאָטוֹר. גְּרָאָדָע אַיְזָן גַּעַוּעָן אַ נַּאֲעַטְנָעָר
פְּרִיְּנָט פָּוֹן דער הַעֲרָלְעָכָּר יִדִּישׁ-פָּרָוי וַיַּטְעַ לְעוֹוִין. וַיַּטְעַ לְעוֹוִין האט
פָּוֹן אַיְרָעָ עַלְטָעָרָן באַקּוֹמָעָן אַ רִיכָּעָ יְרָוָשָׁה, אַבָּעָר זַיְהָאָלָטָן אַ שְׁוֹל פָּאָר
פָּאָר אַיְרָעָ אַיְגָּעָנָעָ נַוְצָן. זַיְהָאָט גַּעַפְנָט אָנוֹן אַלְיָין אוּסְגָּעָהָאָלָטָן אַ שְׁוֹל
דֻּעְפְּעַקְטִיוּעָ יִדִּישׁ-קִינְדָּעָר, אָנוֹ מִיט גְּרוּוֹס לִיבָּעָ אָנוֹן אַיְבָּרְגָּעְגָּבָּנָהִיט
זַיְהָאָט אַפְּגָּעָנָבָּן מִיטָּן דָּעָרְצִיעָן יִדִּישׁ-קִינְדָּעָר. זַיְהָאָט גַּעַוּעָן אַן עַכְתָּעָ יִקְדִּישׁ
שַׁעַפְּאָלְקִיסְטָן. זַיְהָאָט שְׁטָאָרָק בְּאוּוּרְקָט גְּרָאָדָען — אָנוֹ האט אַים אַ סְּךְ
בְּאוּוּרְקָט.

גְּרָאָדָע טַרְשָׁטָע לִידְעָר האָבָּן גַּלְיִיךְ גַּעַזְיִין פִּיל אוּפְּמַעְרְקוֹזָמְקִיט. ער
איַז גַּלְיִיךְ בָּאַלְיָבָט גַּעַוְאָרָן פָּוֹן דער יִדִּישׁ-עַדְלָעָכָּר יְגָנָט. אָנוֹ וּוֹעָן עַס אַיְזָעָרְשִׁי
גַּעַן זַיְן עַרְשָׁט בָּזָק לִידְעָר, "יָא", אַיְזָן לְכָבֹוד אַים אַרְאָנְשִׁירְט גַּעַוְאָרָן אָנוֹן
איַז יִדִּישׁן טַעַטָּעָר אוֹיפְּפָרָע נַאֲוָגָּנָרָאָדָעָר גָּאָס. דָּאָס אַיְזָן גַּעַוּעָן חֹלְהָמוּעָד
פְּסָח 1936. דָעָר זָאָל אַיְזָן גַּעַוּעָן פּוֹל מִיט בְּרוּזְנִיקְעָר יְגָנָט. אַלְעָ דָעְדָעָר
הָאָבָּן גַּעַרְעָדָט וּוֹעָגָן דָעָר לְאָגָע אַיְזָן פּוֹלִין, וּוֹעָגָן דָעָר יִדִּישׁ-עַדְלָעָכָּר
וּוֹעָגָן דָי נִיּוּ אַוְיְפְּקָוּמָעְנְדִּיקָּעָ כְּחוֹהוֹת אַיְזָן דָעָר יִדִּישׁ-עַדְלָאָטוֹר.
חַיִּים גְּרָאָדָע אַיְזָן אַ סְּךְ דָעְרָמְטוּקָט גַּעַוְאָרָן פָּוֹן דִי וּוֹאָרָעָמָעָ אַפְּרָוּפָן אָנוֹ
פָּוֹן די אַרְטִיקְלָעָן וּוֹעָגָן אַים אַיְזָן דָעָר אַמְּעָרִיקְאָנָעָר יִדִּישׁ-עַדְלָעָכָּר פְּרָעָס. אַיְינְמָאָל
אַ שבָּת אַיְזָן ער גַּעַקְוֹמָעָן צָוּ מִיר אַיְזָן דָעָר פָּרָוי, מִיט גְּרוּוֹס שְׁמָחָה. ער האט
דֻּעְרָהָאָלָטָן אַ בְּרוּוֹ פָּוֹן. אַפְּאָטָאָשָׁן וּוֹאַפְּאָטָאָשָׁוּ האט אַים שְׁטָאָרָק גַּעַלְוִיבָּט
אָנוֹן האט אַים פְּאָרָאָוִיסְגָּזָגָט אַיְזָן ער אַיְזָן דָעָר דִּיכְטָעָר וּוֹאַס וּוֹעָט אַגְּשָׁרִיבָּן אַ
יִדִּישׁן "דוֹשִׁיאָדִי".

אַיְזָן אַ בְּרוּוֹ וּוֹאַס ער שְׁרִיבָּט מִיר דָעָם 28טָן נַאֲוּמָבָּעָר 1936, דָאנְקָט.

עד מיר פאר צושיקן די רעצענוייס וועגן זיין בוך "א", און צוישן אנדערס שרייבט ער: "בי מיר איז גאנץ אומעטיך, עס זעט ניט אויס עס זאל ווערין בעסער. איך בין זיינער דענקbaar פאר צושיקן מיר די ארטיקלען. פארשטיי מיר ניט שלעכט — ס'אייז ניטא קיין אנדער פריד...". אפאתאשוס און לויויקס בריוו, די וואָרְעַמּ אַרטִיכְלָעַן פון וויליאם נאָטָאנֶזָאָן, ב. ריווקין, ש. ניגער, דר. מוקדוני האבן אים שטאָרְקָה דערמווטיקט. זיין פֿאָעָמּ דֵי "מוסְרְנִיקָעַס" האט ער געשפרען מיט י. אַפְּאַטְאַשּׁוֹן.

א. וואָגָלָעָר, וועמענס ריכטיקער נאָמען איז אלחנן ראנשאנְסְקִי איז גע-בָּאָרְן גַּעֲוָאָרְן אַיְן 1907. אַיְן דער צִיְּתָן פָּוֹן דער ערְשְׁטָעָר וועלט-מלְחָמָה האָט ער זיך אַוִּיסְגָּעוֹוָאַלְגָּעָרְט אַיְן אַהֲדָש אַיְן אַשְׁטָעָט לְעָבָן גַּרְאָדָנָע. די שׂוּוּזְ-דָּעַ יְוָגָנָט ווָאָס ער האָט דָּוְרְכְּגָעָמָאָכְט האָט אַיבְּרָגְעָלָאָזָט אַסְטָן טְרוּיְּרִיךְעָ-סִימְנִים אַוִּיפְּ אִים. חֹזֶץ פָּאָרְשִׁידְעָנָעָ פִּזְיְּשָׁצְּיִיכְּנָס — האָט עס אַוִּיךְ באַוִּירְקָט זַיְּן גַּעַמְּטִ-צְׁוּשָׁתָאָנד. אַשְׁטְּילָעָר, אַצְּוּרִיךְעָזְוִיגְּעָנָעָרְ פְּלָעָגָט ער ווִינְגָן דָּעָן. וואָגָלָעָר פְּלָעָגָט מַעֲרָעָר פִּילָּן ווי רָעָן. אַיְינָעָרְ אַלְיָין פְּלָעָגָט ער לאָנגָשָׁפְּאַצְּיָירָן אַיְן דֵי פָּעָלְדָּעָר אַוְן וועלְדָּעָר אַרוּם ווִילְנָעָ, אַזְּן זַיְּן אַרְעָמָעָ אַתְּ הַשְׁוָיָּה.

לכבוד דער ערְשְׁנִינוּגָן פָּוֹן וואָגָלָעָרְ עַרְשְׁטָן בִּיכְלְ לִידְעָר, אַ בלעטל אַיְן ווִינְגָן" אַיְן אַרְאַנוּשִׁירָט גַּעֲוָאָרְן אַז אַוְונָט אַזְּלָ פָּוֹן דער ווִילְנָעָרְ קָאנְסְעָרְ ווָאַטְּאַרְעָ. דער זאל אַיְן גַּעַוּזָן פּוֹל מִיט אַיְן יְוָגָנָן וּולְם — ווָאָס אַיְן גַּעַקְוּמָעָן בָּאָגָרִיסְן דָּעַם יְוָגָנָן דִּיכְטָעָר. וואָגָלָעָר אַיְן גַּעַוּזָן גְּלִיקְלָעָד ווָאָס אַזְּאָ עַולְם אַיְן גַּעַקְוּמָעָן צַו דָּעָר פִּיעָרְנוּגָן. — ער אַיְן גַּעַוּזָן אַוִּיפְּ דָּעָר בִּינְעָ אַזְּנָעָמָן גַּעַהְאָלָטָן אַיְן אַיְן שְׁעַפְּתָשָׁעָן אַז דָּעָר פָּאָרְדִּינְטָן נִיט אַזְּאָ כְּבָודָן. אַיְן מִין בָּאָגְרִיסְוָגָן אַוִּיפְּ אַוְונָט הַאָב אַיְךְ גַּעַרְעַדְט וּוֹעָן דִּיעְגְּיָאנְעָלָעָ רִיכְטוֹנָעָן אַזְּנָעָמָן דִּיעְרָאַטָּוָר אַזְּנָעָמָן הַאָב זַיְּךְ דָּרְהָוִיְּפָט אַפְּגָעְשְׁטָעָלָט וּוֹעָן דָּעָר אַגְּרָאַלְשָׁעָרְ רִיכְ-טוֹנָגָן אַיְן דִּי דְּרוּם-שְׁטָاطָן, וועמענס אַיְדְּעָלָגְּיָעָ אַיְן אַוִּיסְגָּעוֹדְרִיךְט גַּעֲוָאָרְן פָּוֹן דָּעַם דִּיכְטָעָר אַזְּנָעָמָן קָרִיטִיקָעָרְ אַלְעָן טָעָטָן. אַבְּעָרְ בְּשַׁעַת דִּי דְּרוּמְדִיקָעָ רִיכְטוֹנָגָן אַיְן דָּעָר יִדְּיִישָׁרְ לִיטְעָרְאָטוֹר מַאְדָעָרָן, וועלְטָלְעָדָן אַזְּנָעָמָן פָּרָאָגְרָעָסָוּ.

דעָר פָּאָבָל-שְׁרִיבָּרְ פָּרָץ מִירְאָנְסִיקְ אַיְן גַּעַבָּאָרְן גַּעֲוָאָרְן אַיְן 1908. זַיְּן דָּרְצְיאָנָגָן האָט ער גַּעַקְרָאָגָן אַיְן אַוְוָלְטָלְעָכָר יִדְּיִישָׁרְ שָׁוֹל. ער אַיְן גַּעַוּזָן אַ פָּרְיִילְעָכָר, גּוֹטְמוֹטִיקָעָר אַזְּנָעָמָן לְעַבְּדִיקָעָר בָּחוֹר. זַיְּנָעָ גְּרוּסָעָ, שְׁוֹאָרְצָעָ אַוְיָגָן האָבָן שְׁטָעְנְדִּיָּק גַּעַבְּרָעָנָט. אַוִּיפְּ אַחֲרִישָׁן צְׁוֹאָמְעָנָקָום, אַוִּיפְּ אַזְּנָעָמָן אַדְּעָרְ לְיַאְמָעָ, אַיְן עַרְשְׁטָעְנְדִּיק גַּעַוּזָן אַזְּנָעָמָן צְׁעַנְטָעָ. מִירְאָנְסִיקְ האָט אַבְּעָרְ-זַעַצְט אַוִּיפְּ יִדְּיִישָׁ פָּאָפְּוּלְעָרְ סָאוּוּטִישָׁעָ לִידְעָר ווָאָס זַיְּנָעָ גַּעַזְוָגָעָן גַּעֲוָאָרְן פָּוֹן דָּעָר ווִילְנָעָרְ יְוָגָנָט.

מיין ערשות באקאנטשאפט מיט לייזער וואלפֿן האב איך געמאכט אין טראשונס ביבַּלְאָטָעָק אַיִּפְּן שׂוֹלְהָוִה. באקענט האט מיך מיט לייזער וואלפֿן דער געהילְהַבִּילְאָטָעָק חיקְלַוְנְסִיקְיָה. לייזער וואלפֿן פְּלָעָגֶט קומען אין דער סטראשׂוֹן-בִּילְאָטָעָק יַעֲדֵן פְּרִיְּתִיק אַינְדָּעָרְפִּי צו לייענען די „לי-טָעָרָאַרִישָׁע בְּלָעָטָעָר“. ער איין געווען אַ הַוְיכָעָר, שלְאַנְקָעָר בְּחָורָה, אין דער זעל-בער עַלְטָעָר ווי אלְעַי אַצְּטָן פָּוֹן „יְוָגְדִּוְיְלְנָעָה“, מיט שִׁיטָּרָעָ אַיִּסְפָּאַלְנְדִּיקָעָה האָר אָון שאָרָפָע פְּנִים-שְׁטָרְדִּיכָּן. אוֹיךְ לִיְזָעָר ווֹאלְףּ, פּוֹנְקָטּ ווי וּוֹאָגָלָעָר, איין געווען אַ גְּרוֹיסְעָר שְׁוֹוִיְּגָעָר. אוֹיךְ דִּיְּפְּרִיְּתִיק צְוָנָאָכָט טָאַנְצָאַזְוָנוֹנָן אין דער יִדְיְשָׁעָר גִּמְנָאַיְּעָ פְּלָעָגֶט ער זִיצְּנָן אַ נְוִינְקָל אָון דּוֹרְכָנְעָמָעָן אַלְעָמָעָן מִיט זִינְעָ שָׁאָרָפָע אַרְגָּן. לייזער וואלפֿן איין געווען אַן אַרְבָּעָטָעָר — אַ זַּעַמְשָׁעָר. ער האָט אַיסְגָּעָאַרְבָּעָט דִּיְּהִימְיָשׁ הַעֲנַטְשָׁקָעָס. גַּעַרְבָּעָט האָט ער אַיִּן דער הַיִּם פָּאָר אָן אַונְטָעָרָנְעָמָעָר.

דעָר דָּעָרְצִילְעָר מֵשָׁה לעוֹזִין איין גַּעַבָּאָרָן גַּעַוּאָרָן אַיִּן 1908. עַטְלָעֶבֶעָ יָאָר האָט ער זִין גַּעַלְעָנְטָן אַיִּן אַ יִדְיְשָׁעָר פָּאַלְקָסְ-שָׁוֹלָה. שְׁפָעָטָעָר האָט ער גַּעַד נְוּמָעָן פְּרִיוֹאַטָּעָ לְעַקְצִיעָס בַּיִּפְּאַלְקָ הַיְּלָפְּעָרִינְגָּעָן. בַּיִּפְּרָאַפְּסִיעָ אַיִּן ער גַּעַד זִוְּעָן אַ רָּעָטוֹשָׁאָר. ער איין געווען שְׁוֹוָעָר אַיִּפְּן גַּעַהָעָר — אַבָּעָר מִיט זִין קִינְדָּה סְטָלְעָרִישָׁן חֹשֶׁחֶן הַשְּׁאָט עַד דּוֹרְכָגְעָנוֹמוֹעָן מַעֲנַטְשָׁה, ער האָט פָּאַרְשָׁטָאַנְעָן ווֹאָס זִיְּהָאָבָּן גַּעַרְעָדָט אַוְּן ווֹאָס זִיְּהָאָבָּן גַּעַפְּלִיט.

דעָר יִנְגָּסְטָעָר פָּוֹן דָּעָר גַּרְוּפָע, אַבָּרָהָם סּוֹצְקָעָוָר אַיִּן גַּעַבָּאָרָן גַּעַוּאָרָן אַיִּן 1913. אַיִּדְעָר דִּיְּדִיטִישָׁן האָבָּן פָּאַרְנוֹמָעָן ווַיְלָנְגָּעָן — האָט דִּיְּפָאַמְּלִילָעָ אַיסְגָּעָוָן-דָּעָרְטָה קִינְיָסְבִּיר. דִּיְּסִיבְּרָעָר לְאַנְדָּשָׁאָפָט אַוְּן דָּעָר קִילִיָּה מָאת האָבָּן אַיְבָּרְגָּעָלָאָן זִיְּעָרָעָ צִיְּבָנָן אַיִּפְּן יְוָגָן יְנָגָל. אַיִּן 1922 קָעָרָת זִיךְרָיק דִּיְּסּוֹצְקָעָוָר פָּאַמְּלִילָעָ קִינְיָסְבִּיר. ער לִיְיָעָנָט אַבָּעָר אַסְדִּידִישָׁה. אַסְדִּידִישָׁה דָּרָךְ אַרְיוֹאַטָּעָ יִדְיְשָׁ-פּוֹוִילִישָׁעָ גַּמְגָּאוּיָה. ער לִיְיָעָנָט אַסְדִּידִישָׁה שְׁטָרָקָן אַיְנָפָלָס האָט אַיִּפְּן יְוָגָן בְּחָורָה, שְׁלָאַנְקָן בְּחָורָה, מַאֲדָעָנִיסְטִישָׁ גַּעַקלִיְּדָט. גַּעַרְעָדָט האָט ער אַיִּן דּוֹרְצָוִיגָּן גַּעַוּאָרָן אַיִּן אַ פּוֹוִילִישָׁר שָׁוֹל — אַיִּן אַבָּעָר דִּיְּיְדִישָׁ שְׁפָרָאָךְ מִיט אַלְעַיְלָאָרָעָ נִיּוֹנָסָן אַיִּן קִנְיָשָׁן גַּעַוּעָן פָּאָר אַיִּם אַנְרָעָגָ פָּאָר קִינְסְטָלְעִירִישָׁ עַקְסְפָּעָרִימָעָנָן אַוְּן לְשׁוֹן-בָּאַרְיִיכְבּוֹגָ:

וּוְלָכֶעֶ שְׁתָאַלְצָעָ האָנט האָט פָּוֹן גְּרָאָנִיט
אוֹיסְגָּעָה האָקט דָּעָם קָאָפְּ פָּוֹן אַטְיְדָעָם יִדְיְ
אוֹן אַרְיִינְגָּעָצְוָנָן אַיִּן זִין פָּנִים

שאָרְפַּע קָאֶבָּאַלִיסְטִישׁוּ סִימְנִים
פֿוֹן אַ וּוּלְטַ-גָּעַשְׁיְכְטָלְעָכְן מַאֲרְשָׁרוֹת,
אָנְגָעָצִיכְנַט מִיטַּיְהָהָס בְּלוֹט
אוֹן בְּאָפְלָאַמְטַ מִיטַּהְאָפְעָנוֹגַ אָוֹן מִיטַּ גְּלוֹבוֹן.

כדי נאך מעדער באָקָאנְט ווּרְעָן מִיטַּ יִדְיְיִבְּעָר, אֵיזַּ סַוְצָקָעוּוּעַ
עלְהָדְרָגַל גְּעוּווֹן קִין וּוּרְשָׁע אַין וּוּנְטָעָר 1936. דָּאָרְטָן האָט עַר זִיךְ בָּאַ-
קָעְנַט מִיטַּ אַלְעַ וּוּיכְטִיקַע יִדְיְיִשׁ שְׂרִיבְּעָר — סַפְעָצִיעַל האָט עַר זִיךְ גַּעַבְרִיט
מיַטְן דִּיכְטָעָר אוֹן דָּעַרְצִילְעָר שַׁ זָּאָרָאמְבַּ. בִּים פָּאַךְ אֵיזַּ אַ. סַוְצָקָעוּעַ גְּעוּווֹן
אַ רְעַטְשָׁאָר.

צָוְלִיב זִין מַאֲדֻעָרְגִּים אוֹן קִינְסְטָלְעִירִישׁ עַקְסְפְּעָרִימְעָנְטַן אֵיזַּ אַ. סַוְצַ-
קָעְוָעַר נִיטַּ גְּלִיְיךְ אָנְעָרְקָעַנְטַ גְּעוּוֹרָן וּוּלְבָעַ, וּוּיְנְגַעַן חֲבִרִים.
אַבְּעָר וּוּעַן עַסְּ הָאָבָּן זִיךְ בָּאָוְיִזְן בָּאָגִיסְטָעַרְטָעַ אָפְרָפָן אַין דָּעַר אָמְדָרְקָאָנְטַ
יִדְיְיִשׁ פְּרָעָסַע וּוּגַן זִינְגַע לִידְעָר — האָט שְׂוִין וּוּלְבָעַ אַין וּוּרְשָׁע אַוְיךְ אַים
בָּאָגְרִיסְטַ אַין אָנְעָרְקָעַנְטַ.

אַ גְּרוּוִין אַיְנְפָלוֹס אַוְיךְ אַ. סַוְצָקָעוּעַרְן האָט גַּעַהָאָט אָוְנְדוּעַר דִּיכְטָעָר אַ.
לְעַיְלָעַס. זִינְגַע וּוּאָרְעָמַע בְּרִיוֹן צַוְּ סַוְצָקָעוּעַרְן האָבָּן דָּעַם יְוָנְגַן דִּיכְטָעָר זִינְגַע
שְׁטָאָרָק דָּעַרְמָוְטִיקַט. אַין דָּאַס וּוּס דָּעַר „אַיְנוֹיךְ“ האָט אַיְם אַזְוִי גַּעַרְן גַּעַדְרוֹקַט
הָאָט אַיְם בָּאָוְיִקְטַּ נָאַךְ מָעַר צַוְּ שָׁאָפָן.

די נִשְׁמָה פֿוֹן „יְוָנְגַ-וּוּלְנְגַע“ אֵיזַּ גְּעוּוֹן שַׁ קָאֶטְשָׁעְרְגִּינְסְקִי, וּוּסְ אַיְם גְּעַ-
וּעַן בָּאָקָאנְט אָוְנְטוּרַן נָאָמְעַן כְּ. שְׁמָעָרְקָעַ. אַ פְּשָׁוּטְעָר, הָאָרְצִיקָּעָר בָּחוֹר, אַן
פְּנִיּוֹת, עַרְלָעַד אַין אַיְפְּרִיכְטִיקַט. עַר אֵיזַּ גְּעוּוֹן דָּעַר „מְעַנְדְּזָעָר“ פֿוֹן דָּעַר
גְּרוֹפָעַ. עַר האָט אַרְגָּאַנְיוֹרֶט אַלְעַ לִיטְעָרְגִּישׁ אָוְנוֹתַן, אַרְוִיסְפָּאָרָן, אַוְיסְ-
פְּלוֹגָן אַין אָוְנְטוּרְנָעְמָוְנוֹגַעַן. עַר האָט צִוְּנוֹפְּגַעַשְׁתָּלָט דִּי הָעָפְּטָן „יְוָנְגַ-וּוּלְנְגַע“
— וּוּסְ זִינְגַעַן כְּמַעַט אַלְעַ אַקְּנְפִּיסְקְּרָט גְּעוּוֹרָן. שְׁמָעְרָקָעַ אֵיזַּ גְּעוּוֹן אַלְיִ-
טָמָגְרָאָחָ אַין עַס אֵיזַּ גְּעוּוֹן אַ פְּאַרְגָּעְנִיגְן צַוְּ זַעַן וּיְ עַר אַרְבָּעַט אַוְיךְ דִּי לִימָאָ-
גַּרְאָפְּ-מְאָשְׁיָנְעַן. כְּ. שְׁמָעְרָקָעַ האָט גַּעַשְׁרִיבְּן פִּינְגַע דָּעַרְטָאַזְשָׁן אַין גַּאנְץ גְּעַ-
לְנוֹגָעַן דָּעַרְצִילְנוֹגַעַן. צַוְּאָמְעַן האָבָּן מִידַּ בָּאַוְוָתַדְיַה בָּאַרְמִיטָעַ דָּרוּקְעָרִיַעַן
פֿוֹן הָאלְמָנָה וְהָאָחִים רָאַם אֵין „רָאַזְעָנְקָרָאַנְצָ אַין שְׁרִיפְטוּצְעָצָר“. דָּעַר אַנְפִּיְ-
דָּעַר פֿוֹן דָּעַר רָאַזְעָנְקָרָאַנְצָ אַין שְׁרִיפְטוּצְעָצָר דָּרוּקְעָרִי אֵיזַּ גְּעוּוֹן דָּר. שְׁלָ-
קָאָוְיִיךְ, אַ זָּוַן פֿוֹן בָּן אַבְּיָגְדָּרָן. דָּעַר יְוָנְגַעַר שָׁאַלְקָאָוִיךְ אֵיזַּ גְּעוּוֹן אַ „דָּאָ-
טָאָר פְּיָלָאָסְאָפִיעַ אַוְיסְ בָּעָרְלִין“ אַין גַּעַרְעַדְתַּה האָט עַר דִּיְתְּשְׁמָעַרְיַשׁ. שְׁפָעְטָעָר
הָאָט כְּ. שְׁמָעְרָקָעַ גְּעַגְבָּן אַין אִינְטְּעָרְעָסְאַגְּטַן רָעְפָאַרְטָאַזְשָׁן פֿוֹן דָּעַר דָּרוּקְעָרִי
פֿוֹן הָאלְמָנָה וְהָאָחִים רָאַם. כְּ. שְׁמָעְרָקָעַ האָט אָנְגָעָשְׁרִיבְּן אַ לִיד וּוּסְ אַיְם גְּעַ-

ווארן באקאנט ניט נאר אין פוילן, נאר אויך אין אמעריקע און ארץ-ישראל.
אין דעם ליד האט ער געכאנט דעם טאן פון און עכט פאלקס-לייד :

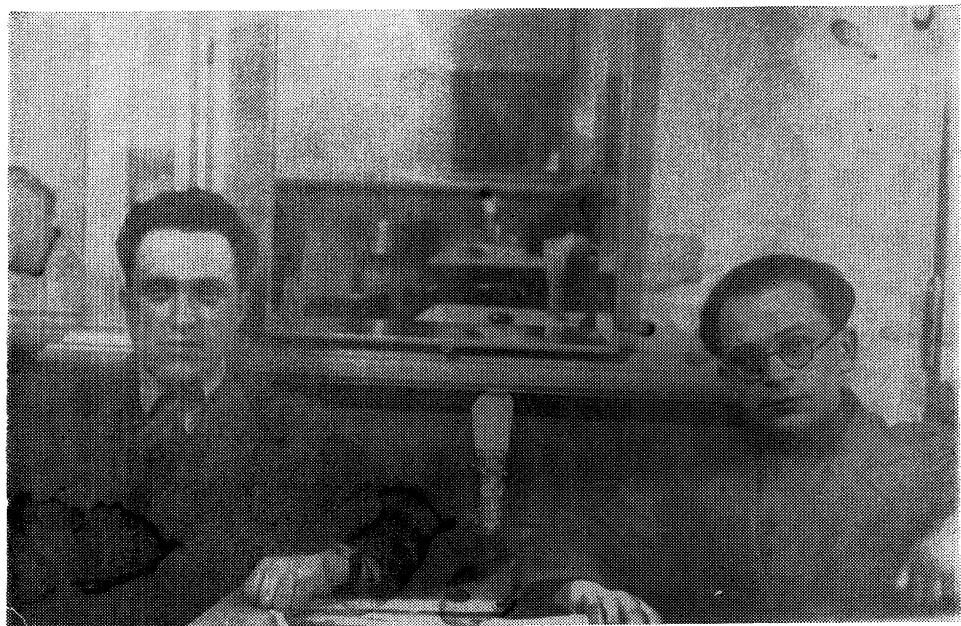
טאטעס, מאמעס, קינדערלעך
בויין בארייקאדן,
און אויף די גאסן גיינן שווין
ארבעטען-אטרידיאדן...

כ. שמערקע איז יארן נאכאנאנד געוווען דער פוילישער קאראעספאנדענט
פון דער היגער „פריהייט“, געשריבן האט ער אונטער דעם נאמען ש. נוימעס.
ער האט ריזיקירט אי מיטן זיין פערזונעלעכער פריהייט, אי מיט זיין לעבן
דורך זיין פארבינדונג מיט דער קאומוניסטיישער ציטונונג. איז דער ציטס וואס
איך בין געוווען אין ווילנע פלעגן אלע בריוו גיין דורך מיין אדרעס. די בריוו צו
אים פון רעדאקטאָר פון דער „פריהייט“ און אַנוֹייזונגגען וועלכע פראגן צו
באחאנדלען, פלעגן אויך אַנקומען אויף מיין אדרעס. דורך דעם בין איך אַריינִ
געציזיג געוווארן איז דער רַאַמְּאַנְּטִישִׁיג עַפְּרֶעֶלְעֶכֶר אַונְטְּעֶרְדְּישֶׁעֶר בָּאוּוּ
גונג. ווען מען האט זיך געריכט אויך רעויזיעס — פלעגן מיין צימער פול
ווען מיט אומלעגאלעэр ליטעראטור. אויף מיין קווארטיר האט מען אויך גע-
בראכט אַטְּרָאָגְּנָסְּפָּאָרְטָּר בְּרוֹשָׂוֹר אַטְּאַנְּתָּהָאָלְּטָּן דִּימְּטָּרָאָוָּס בָּאַרְּמִיטָּעָ
רְעָדָע אַוְּפָּן צְוֹאַמְּעָנְפָּאָר פון קָאַמְּנָטָעָרָן אַיְן מָאַסְקָוָעָ אַיְן שָׁעָרָ
בָּלָאָטָּ פָּוֹן דָּעָר בְּרָאָשָׂוָר אַיְן גַּעַשְׁטָאָגָןָעָן „וּוְילְנָעָ“, אַבָּעָר זיך געוווען געדראוקט
אַיְן מִינְסָק.

בֵּי מִיר אַיְן צִימָעָר זִינְגָעָן אויך פָּאַרְגָּעָקוּמָעָן דִּי זִיכְּנָגָעָן פָּוֹן דִּי רַעֲדָאָקָ
צִיעָס פָּוֹן דִּי צְוַיִּי לְעָגָלָל אַקְּמוֹנִיסְטִישָׁע וּוְאַכְּבָלְעָטָע — פָּוֹן דָּעָר יִדְּשִׁיעָר
„זִיבָּן טָעָג“ אַיְן פָּוֹן דָּעָר פּוֹילִישִׁיג אַקְּמוֹנִיסְטִישָׁע „פָּאַפְּרָאָסְטוֹ“. אַיך האָב זיך דְּעַמְּאָלָט בָּאָ
קָאנָט מִיט דִּי צְוַיִּי פּוֹילִישִׁיג אַקְּמוֹנִיסְטִישָׁע שְׁרִיבָּעָר הָעָרִיק דֻּעְמְבִּינְסִיקִי, וּמַעְמָעָן
דִּי נָצִים הָאָבָּן דְּעַרְשָׂאָסָן אַיְן מִיט דָּר. סְטָעָפָּאָן יַעֲנְדְּרִיכָּאָוָסִיקִי — אַיצְטָא
מִינְיסְטִיעָר אַיְן דָּעָר וּוְאַרְשָׁעוּרָר רַעֲגִירָנוּג.

פָּאָר דִּי „זִיבָּן טָעָג“ האָב אַיך גַּעַשְׁרִיבָּן אַרְטִיקְלָעָן וּוְעָגָן אַמְּעָרִיקָאָנָעָר
פָּאַלִּיטִישָׁע פְּרָאָגָן אַונְטָעָרָן נָאָמָעָן „ע. פָּאַלְּקָעוּוִיטָשׁ.“

וּוְינְטִיעָר 1936 אַיְן אַיְן וּוְילְנָעָ פָּאַרְגָּעָקוּמָעָן אַגְּרִיסְעָרָר פָּאַלִּיטִישָׁע פְּרָאָ
צָעָם. אַצְּאָל יְוָנָגָע לִיְיָט זִינְגָעָן גַּעַוְועָן בָּאַשְׁוֹלְדִיקָּט אַיְן קָאָמָנוּזָם. דָּעָר אַדוֹאָ
קָאָט פָּאָר דִּי בָּאַשְׁוֹלְדִיקָּט אַיְן גַּעַוְועָן דָּעָר בָּאַקְּאָנָטָעָר גַּעַזְעַלְשָׁאָפְּטָלְעָכָר
טוּעָר, דָּעָר קְדוּשָׁ, יוֹסֵף טְשְׁעַרְנִיבָּאָוּ – דְּנִיאָלִי. בֵּיָם פְּרָאָצָעָס אַיְן אַיְפָגָעָ
טְרָאָטָן אַפְּרָאָזְקָאָטָאָר וּוְאָס הָאָט אַלְעָמָעָן פָּאַרְמָסָרָט. פְּלוֹצְלִינָגָהָאָט זיך אַיְן

רעצטס : שמעילקע קאטשערגינסקי. לינקס : אליהו שוּלמאן.

געריכט אויפגעשטעלט אַ יונגער מאָן ער האט געציגן אַ רעוזאַלזער — אָן
שוער פֿאַרְוּאוֹנְדֶּעֶט דעם פֿראֹוְאַקָּאַטָּאָר. די ניס האט זיך בליעיז-שנעל פֿאַרְ-
שְׁפִּירִיט אֵין שטאגט. גְּרָאָדָע האָב אַיך דעמאָלט שְׁפָאַצִּירֶט אוּפִּיך דער מִיצְקָעַ-
וּוִיטְשַׁ גַּסְסַ מִיט שְׁמַעְרְקָעַן — אָן מִיר זַיְנְעַן גְּלִיךְ גַּעֲוָאָר גַּעֲוָאָר וּוּגָן דעם.
מִיר זַיְנְעַן גְּלִיךְ אַוּוֹקְ צַוְּמִיר אַיך צִימְעַד אָן שְׁמַעְרְקָעַן האָט אַנְגַּעַשְׂרִיבָן אַ
גְּרוֹיסָעַ קַאַרְעָסְפַּאַנְדָּעַן פְּאַרְ דָּעַר „פְּרִיהִיִּתְ“ מִיט אַרְומָ אַפְּאַרְ חַדְשִׁים שְׁפָעַ-
טָעַר אִין צַוְּמִיר אַנְגַּעַקְוּמָעַן אַ פְּעַקְלָ „פְּרִיהִיִּתְ“ מִיט דָעַר קַאַרְעָסְפַּאַנְדָּעַן
אָן מִיט אַ לִיְּטַאַרְטִּיקָל וּוּגָן דָעַר הַעַלְדִּישְׁקִיטִים פָּוֹן דָעַם יַיְנְגָן מאָן. עַס אִין
אוּפִּיך אַנְגַּעַקְוּמָעַן אַ נּוֹמָעַר „הַאַמְּעָרַ“ מִיט מָשָׁה נַאֲדִירָס אַ לִיד וּוּגָן דָעַם אַטְעַנְ-
טָאָטָע. אַיך האָב דָעַם „הַאַמְּעָרַ“ גְּבָרָאַכְט אֵין דָאַרְמָאָנס קָאָפָע — אָן דָאַרטָּן
אַיְזָן נַאֲדִירָס לִיד אַבְּעַרְגּוּשְׁרִיבָן גַּעֲוָאָרָן אוּפִּיך סְעַרְוּעַטְקָעָס — אָן גַּאנְץ וּוּילְ-
בָּעַה האָט גַּעַלְיִינְגָּט דָאָס לִיד.

הָגָם נִיט קִין מִיטְגָּלִיד פָּוֹן יַיְנְגַּ-זַוְּילְגָּעַ — אַבְּעַר זַיְעַר אַ נַּאֲגַעַטָּעַר מַעֲנְטָשָׁ
אִין גַּעוֹעַן דָעַר יַיְנְגַּ-פֿאַרְשָׁטָאַרְבָּעַנְעָר דִּיכְטָעָר מִיכְלָ גַּאטִּישְׁ-שְׁוֹטָאָן — מַחְבָּר
פָּוֹן בּוֹךְ לִידְעָר „מָולְיָעַר הִירְשָׁ“. נַאֲטִישָׁ שְׁטָאמָטָט פָּוֹן סְוּוֹנְצִיאָן וּוּאוֹ ערְ האָט
וּיך גַּעַלְעָרָנְט אֵין דָעַר עַלְעַמְּעַנְטָאַרְ-שְׁוֹלְ צְוֹזָעָמָעַן מִיט דָעַם הַיגָּן דִּיכְטָעָר
מַעֲנִיקָעַ קָאָצָן. נַאֲטִישָׁ האָט שְׁפָעַטָּעָר גַּעַעַנְדִּיקָט דִּי סְוּוֹנְצִיאַנְעָר יִדְיִישָׁ גִּימְ-
גַּוְיִעַ אָן האָט וּיך שְׁפָעַטָּעָר אוּפִּיך גַּעַלְעָרָנְט אָין דָעַם וּזְאַשְׁעוּוּר „חוֹדָאיִ-
אִיסְטִישָׁן אִינְסְטִיטּוּטָה“. מִיט דִּי יַיְנְגַּ-זַוְּילְגָּעַנְעָר האָט וּיך אוּפִּיך גַּעַחְבָּרְטָר דָעַר
סְוּוֹנְצִיאַנְעָר יַיְנְגָעָר מָאָן לִיבָּר גַּעַרְמָאַנִּיסְקִי, וּוּאָסָה האָט גַּעַשְׁרִיבָן פִּינְגָּעָ לִידְעָר
אָן טִיפָּע קְרִיטִישָׁ אַרְטִיקָלָעָן אַוְנְטָעָן אַנְמָעָן אָ. ל. גָּאָרָן. גַּעַרְמָאַנִּיסְקִי אִין
גַּעוֹעַן שְׁטָאָרָק בְּאַיְנְגָלְפָוּסָט פָּוֹן מָ. קְרָלוּבָאָקָן. אִין מַאי 1936 האָט מַעַן אַיִם
אַרְעָסְטִירָט אָן פָּאַרְשִׁיקָט אֵין קָאנְצָעַטָּמְנָטָאַצְּעִילְאַגְּעָר אַין קָאַרְטוֹזְבָּרְעָזָעָ. דָאַרטָּן אִין ער אַ וּאָך שְׁפָעַטָּר פָּאַרְמָאַטָּעָרָט גַּעַוָּרָן צָום טּוּמִים.

„יַיְנְגַּ-זַוְּילְגָּעַ“ האָט אוּפִּיך גַּעַהְאָט דְּרִיְּ מַאְלָעָר: בְּזִיצְיוֹן מִכְטָאָם. רָאֹזָע
סְוּצְקָעָוָעָר אָן שַׁיְנְעַן עַפְרָאָן. אַלְעַ דְּרִיְּ זַיְנְעַן זַיְיָ גַּעַוָּעָן בְּאַגְּאַבְּטָעָ קִינְסְטִּ
לָעָר. זַיְיָ האָבָן זַיְעָרָעָ בְּיַלְדָעָ אַוְיִסְגָּעַשְׁטָעָלָט אָן אַסְכָּד שְׁטָעָט אַין פּוֹילָן.
מִכְטָאָם אָן רָאֹזָע סְוּצְקָעָוָעָר האָבָן אוּפִּיך גַּעַצְיִיכְנָט דִּי הַלְּיעָסָ צַוְּעַלְכָעָ
אוִיסְגָּאָבָעָס פָּוֹן „יַיְנְגַּ-זַוְּילְגָּעַ“.

רָאֹזָע סְוּצְקָעָוָעָר אִין גַּעוֹעַן צַוְּגָאַסְטָ אַין אַמְּעָרִיקָעָ. לִיְדָעָר האָט זַיְ דָא
נִיט גַּעַקְאָנְטָ בְּלִיבָּן, אַבְּעָר אַיְנְדוּרָוָן האָט זַי מִיטְגָּעַברָאַכָּט אַסְךְ. זַי האָט גַּעַי
מַאלָן בְּיַלְדָעָר אוּפִּיך נִיְּוִיְּאַרְקָעָר מַאְטִיּוֹן. אַיְזָן בְּיַלְדָה האָט זַי גַּעַמְּאָלָן וּוּגָן אַ
סְטְּרִיְּיקָ אֵין נִיְּוִיְּאַרְקָעָר האָפָן. אוּפִּיך דָעַם בְּיַלְדָה האָבָן דִּי אַמְּעָרִיקָאַנְעָר מַאְטָ-
רָאָסָן גַּעַטְרָאָטָן אוּפִּיך דָעַם... „פֿאַרְוּעָרְטָסָ“. כְּהָאָב אַיך אַנְגַּעַוּוּזָן אַז דָאָס בְּיַלְדָ-
אִין פְּאָלָשָׁ, וּוּילְ אַמְּעָרִיקָאַנְעָר מַאְטָרָאָסָן לִיְיָעָנָן נִיט קִין יִדְיִישָׁ צִיְּתוֹנָג אָן

אין בערנאנדעןער גָּרטן
רעכטס צו לינקס : מיכל נאטייש, אליהו שולמאן און א. וואגלאער.

במיילא האבן זי אוייפן //פֿאָרוּעוּרטֶס" ניט געקענט טרעטן. אבער ס'האט ניט געהאלפן. זי האט דאס בילד באטראכט פאר א גרייסער דערגריעיכונג. זי האט וויזט אויס געהאלטן פון וווערטל : א גאסט אויף א וויל אונ וועט אויף א מייך . . .

די יונג-וילניינער האבן מיט זיך פֿאָרגעשטעלט אַ מִין //פֿראָטערנִיטִי". אַינְגֶער האט געהאלטן דעם צוויטן. די קינסטלער זיינען געווען אַקטיוו אויף אלע געבעטן פון יידישע קולטור-טטעטיקיטן. זי האבן באפרינדעת יעדן יידי-שן שריבער וואס איז נאר געקומען קיין ווילנע. צי עס איז געווען איציך מאנגער, אַדער חים ליב פוקס, קלמן ליס, אַדער משה שלשטיין, צבי שארד געל איז ישראל ראבאן, נחום באזען און ברוך געלמאן, אלע זיינען וווערט אַויפגענוּמָען געווארן פון די יונג-וילניינער. אויף דעם ווועלט-צְוֹזָאמָעָנְפָּאָר פון יידישן וויסנשאָפְּטָלָעָן אַינְסְטִיטָוָטָה האט זיך די גָּרוּפָע שטארק אַגְּעוּזָן. די דִּיכְתָּעָר האבן געליענט וויערט לִידְעָר אַזְּן בָּ. שְׁמַעְדָּקָע האט געהאלטן אַ פָּאָר-טראג ווועגן //יונג-וילנע". וווען זוּנִי מָאָוד אַזְּן יַאֲסֵל קָאָטְלָעָר זיינען געווען פְּלוֹגָן ווילנע מיט זיערט מאַדְקָאָטָן האבן די יונג-וילניינער זי שטארק אַוִיס-געעהלפן — סְפָּצִיעָל האט זיך אַרום זי מְתַעַסְק געווען שְׁמַוְעָן קאהאן. וועלבר האט אויך אַרוּיסְגָּוּווּזָן אַ סְּדָּרָפִּינְטָשָׂאָפָּט צוּ דִּינָה האַלְפָעָרִין מִיט אַיר טְרוּפָע, וווען זי האט גַּאֲסְטָרָאַלִּירְט אַין ווילנע.

מיינע בעסטע פרײַינְט אַזְּן חְבָּרִים אַין ווילנע זיינען געווען די יונג-ויל-ניאנער. צוּזָאמָען האבן מיר פֿאָרְבָּאָכְט אַזְּן גַּעַטְרוּמִיט ווועגן אַ רִיכְכָּר אַזְּן טִיעָפָר יִדְיִישָׁר לִיטְעָרָאָטָר. צוּזָאמָען זיינען מיר אַרוּיסְגָּעָגָגָעָן אויף אַוִיס-פְּלוֹגָן — אַזְּן צוּזָאמָען האבן מיר מַאֲרִישָׁרָט אויף דער ערְשָׁתָעָר מָאי דֻּעָמָן-סְטָרָאַצְיָע אַין ווילנע 1936, אַזְּן געווארן לאָזְגָּעָן : "נִידְעָר מִיט קָאָרְטוּזָבָעָר רְעוּזָה", "נִידְעָר מִיטָן פָּאַשְׁיּוּם", "זָאַל לְעָבָן אַ פְּרִיעָר פּוֹילְזָן", "זָאַל לְעָבָן די נִיעָיָה יִדְיִישָׁע קְוּלְטוֹר".

„יְוָנְגָ-וְיְוָילְנָעָה“ האט אַרום זיך געהאט אַ גָּרוּפָע אַיבְּרָעָגְבָּעָנָע פרײַינְט, וואס האבן דערמוֹטִיקְט די יונגָע דִּיכְתָּעָר אַזְּן קִינְסְטָלָעָר אַזְּן דַּעַרְמָעָגָלָעָט דעם אויפְּקָוּם פון דער דָּזְוִיקָעָר הִינְטְ-צְוִירָאָג אַוְמָעָטָם אַגְּנָרְקָעָנְטָעָר ווַיְכְתִּיקָעָר דִּיכְתָּעָר-גָּרוּפָע.

נית לִיְכַּט אַזְּן געווען פָּאָר די יְוָנְגָ-וְיְוָילְנָעָנָר צוּ קְרִינְגָן די אַנְעָרָקָעָנוֹנָג אַבער בִּיסְלָעְבוֹויִיז האבן זי אַפְּרָנְגָּוּמָעָן דעם ווַיְכְתִּיקָעָן פְּלָאָץ אַזְּן דַּעַר יִדְיִישָׁר לִיטְעָרָאָטָר, וואס זי האבן זיך באָמת פָּאָרְדִּינְט. אַ סְּדָּרָפִּינְטָשָׂאָפָּט אַין פּוֹילְז זְלָמָן דִּיעָזָן, פָּאָלָק הִילְפָעָרִין אַזְּן מִיּוֹל. דָּנִיאָל טְשָׁאָרִין האט זי רַעַקָּמְעַנְדִּירָט צוּ לִיעָסְנָעָן פָּאָר דַּעַר „צּוּקָּנוּפְּט“. אויך אַונְדוּזָעָר אַמעָז רִיקָע האט זי גַּעַגְעָבָן אַ סְּדָּרָפִּינְטָשָׂאָפָּט. אַ לעִילָּעָס, יְ. גְּלָאַטְשְׁטִין, פון

„איינזיך“, א. לייסין, דורך דורך זי און דער „זוקונפט“, און די קרייטישע
ארטיקלען פון ב. ריווקין, וויליאם גאטאנזאגן, י. א. וויסמאן, דר. מוקדוני,
ש. ניגער און אברהם רייזען. די בריוו פון א. ליעילעס, י. אפאטאש און ה.
לייוויק — אלץ האט זי געהאלפֿן מפורסם צו ווערטן אין דער יידישער ווערט.
סיי דער יידישער פענקלוב פון ווילנע, סיי דער יידישער ליטעראטז-פֿאַרְ
איין אין ווילנע, האט זי שטאָרָק מקרוב געווען און זי אלעמען אַריינגענומען
אלס מיטגילדער אין זיירע אַרגאניזאָצִיעָס.

**יונג-ז'וילנעם מיט א גראפע יידישע שרייבער בים וועלט צוּאָם ענפֿאָר
פָּון יִדְּישׁן ווַיְמַנְשָׁאָפְּטָלָעָבָן אַינְסְטִיטָוָט, ווַילְנָע, אַוְינְגּוֹפְּט 1935.**

אויבן שטייען (רעכטס צו לינקס) : מא. חסיד, ישראאל ראבאָן, י. שטערן,
שיינע עפראן, איציק מאנגער, אליהו שוֹלְמָאָן, לייזער וואָלָה.
אין דער צוּוִיטָעֶר רֵי זִיכְּן : (רעכטס צו לינקס) : משה לְעוּזִין, נחום
באָזָעָ, א. וואָגָלָעָר, רֵיְזָאָל זְשִׁיכְּלִינְסְּקִי, רָאוּעָסְּצְּקָעָוָעָר, ברוך גַּלְמָאָן, צְבִי
שָׂאָרוּגָעָל. אין פְּרָאנְט : שְׂרָה בִּיעַט, שְׂמָעָרְקָעָ אַטְשְׁעָרְגּוֹנְסִיק.

די דיכטער פון „יונג ווילנע“. זינגען גיט געוווען די אײַנְצִיקָע קִינְסֶטּ“
 לער וואס זינגען אויפֿגעקּומָען אין דער יידישער ליטעראטור אין פּוֹלִין, צוישן
 די צוּוִי ווועלט-מלחמות. יידישע דיכטער און דער ציילער האבן זיך אויך באָ
 ווֹיָזָן אַין זאָדֶשׁ, אַין לְעֵמֶבָּרְג אַון אַין אַנדְעָרָע יִדִּישׁ שְׂטָעַטּ.
 עס זינגען אַוְיגְּנָעְקּוּמָעַן יִדִּישׁ דִּיכְטָעַר טִי אַיְנְצִיקָוִיָּה, סִי אַין גְּרוּפָעַ.
 אַרְוָם די לִינְקָעַ וּשְׂוֹרְנָאָלָה, וּוי די לאָדוֹשָׁר „לִיטְעָרָאַרִישׁ טְרִיבּוֹנָעַ“, האָבָן זיך גְּרוּפָעַ
 פִּירְטָאָסְךָ דִּיכְטָעַר. די דִּיכְטָעַר פּוֹן דָּעָר „לִיטְעָרָאַרִישׁ טְרִיבּוֹנָעַ“, פּוֹן
 לעמְבָּרְגָּר וּשְׂוֹרְנָאָל „וּוִיסְנָשָׁפְטָה“, האָבָן מִיט זיך פָּאַרְגָּעַשְׁטָעלַטּ אָ גְּרוּפָעַ.
 וואס האָט אַוְיסְגָּעְדָּרִיקָט די רְעוּאַלְזִיאָנְגָּרְעַד שְׁטָרְעָמוֹנוֹגָעַן פּוֹן דָּעָר עֲפָאָכָעַ.
 די דָּזְוִיָּקָע גְּרוּפָע האָט פָּאַרְמָאָגָט אָסְךָ טְאַלְאָגְטְּפּוֹלָע דִּיכְטָעַר וּוּי בִּינְעָם הַעַלְעָר,
 משָׁה שּׁוֹלְשְׁטִיָּה, יִשְׂרָאֵל אַשְׁעַנְדָּרָה, זִי שְׂוֹדְדִּיךְ, קְלָמָן לִים. אַרְוָם די בּוֹנִי
 דִּישָׁע אַרְגָּנָעַן האָבָן זיך גְּרוּפִירְטָאָס צָאָל דִּיכְטָעַר, וּוי בְּרוּךְ גַּלְמָאָן, קְהַת קְלִיָּה
 גַּעַר אַין אַנדְעָרָע. אַבָּעָר, וּוי אָ גְּרוּפָע, וואס האָט זיך קְוָנָה-שָׁם גַּעַוְוָעַן אַין דָּעָר
 גַּאנְצְעַדְרִיךְ יִדִּישׁעַר לִיטְעָרָאַרִישׁעַר וּוּעָלָטָה, אַינוֹ אַוְיגְּנָעְקּוּמָעַן די גְּרוּפָע „יָוָנָגָעַ“
 וּוֹיָלָנָעַ“ אַון פּוֹנְקָט וּוי בַּי אַונְדוֹ אַין אַמְּעָרְיקָעַ האָבָן אַמְּאָל די גְּרוּפָע, „די
 יָוָנָגָעַ“ אַון שְׁפָעַטָּעַר די „אַיְנְצִיקְסְּטָן“, גַּעַשְׁפָּאַן לִיטְעָרָאַרִישׁעַ גַּעַשְׁכִּיטָּעַ, אַון
 פּוֹנְקָט וּוי אַמְּאָל אַין רְוִסְלָאָנָד, די „קְיֻעוּעָר גְּרוּפָע“, אַזְוִי אַיזוֹ „יָוָנָגָי-וּוֹיָלָנָעַ“
 גַּעַוְוָאָרָן אָ וּוּיכְטִיקָּעַ דְּאָטָעָ אַין אַונְדוֹעָר לִיטְעָרָאָטוֹר.

פָּאַרְשִׁידְזָן זִינְגָעַן גַּעַוְוָעַן די יָוָנָגְ-זְוִילְנִיאָנְגָעַר אַין טְאַלְאָנָמָט, אַין מְעַטְאָדָע אַון
 קִינְסֶטְלְעָרִישׁעַ דְּעַרְגְּרִיְּכְוָנָגָעַן. חַיִים גְּרָאָדָע האָט מִיט זִיְן טְאַלְאָנָט, שְׁעַפְרִישָׁ
 קִיטִּים, טְעַמְּאָטִיךְ אַון פָּאָרְנוּם, דְּעַרְגְּרִיְּכָט די חַיִדָּ פּוֹן אָ נְאַצְּיָאָנָאָלָה יִדִּישָׁן דִּיכְיָ
 טָעָר. אַבְּרָהָם סְזְקָעְוָעָר האָט מִיט זִיְן קִינְסֶטְלְעָרִישׁעַ עַקְסְפְּרִירִימָעָנָטָן, מִיט
 זִיְנָעַ זְכָעָנִישָׁן, גַּעַשְׁפָּאַן לִידָעָר וּוּאָס דְּעַרְגְּרִיְּכָן סְקוֹלְפְּטָאַרִישׁעַ שְׁלִימָותָה. פּוֹן
 אַין אַנדְעָר פָּאָרְנוּם אַיזוֹ גַּעַוְוָעַן די דִּיכְטָוָגָ פּוֹן אָ. וּוּאָגָלָעָר, לִיְזָוָעָר וּוּאָלָףָ, שְׁמָשָׁוֹן
 קָהָאָן אַ�ן פָּ. מִירָאָנָסִקִּי. וּוּאָס האָט אַבָּעָר פָּאָרְבוֹנָדָן די גַּאנְצָע גְּרוּפָע — אַ�ן
 פָּאָרְוָאָס האָט מעָן זַיְהָ אַוְיגְּנָעְנוּמָעַן מִיט אֹזָא עַנְטוֹיוֹאָזָם אַין אַונְדוֹעָר לִיטְעָרָאָ
 רִישָׁעָר וּוּלְטָה? טְאַלְאָנָט אלִין — וּוּעָן דָּאָס זַאֲלָ אָפְּנִילָוּ מְעַגְלָעָ זַיְהָ אַפְּצָוְטִילָוּ
 פּוֹן אַלָּע אַנדְעָרָע עַלְעַמְעָנָטָן — וּוּאָלָט נִישְׁתָּאָגָנָצָן פָּאָרְעָנְטְּפּוּרָט די גַּעַ
 שְׁטָעַלְטָעָ פְּרָאָגָע. „יָוָנָגָי-וּוֹיָלָנָעַ“ אַיזוֹ בָּאָרִימָט גַּעַוְוָאָרָן אָלָס אָ גְּרוּפָע, וּוּיְילָ זַיְהָ

וְאַמְלָה - הַעֲמָתָה פָּאר לִימְטָרָאוֹדָה אָוֹן קְוֵבָסָה

1934

I

וְוִילְבָעַ

שְׁעָרְ-בְּלָאָט פָּון עַרְשְׁטָן הַעֲפָט "יְוָנָגְ-זְוִילְגָּן".

האט אַ חוֹצֶן קִינְסְטָלָעֲרִישׁ עַקּוֹאַלִיטַעַט אַוִיךְ פָּאַרְמָאָגֵט אַן אַיְדִּיעַ. דִּי אַיְדִּיעַ
 פָּוּן דָּעַר גַּרְופָּע אַיְזָן דָּא אִין אִיר נָאָמָעַן — "יָוָגְגַּוְילְנָעַ" — אַן אַנְדִּידִיט אַוִיךְ
 המַשְׂרָך. דִּי דִיכְטָעָר זַיְנָעַן יָוָגְגַּוְילְנָיאַנְגָּעָר וּאָס זַיְנָעַן פְּרִיזִישָׁ אַן גִּיסְטִיק פָּאָרָה
 בּוֹנְדָן מִיט דָעַר קוֹלְטָהָר, אַיְדִּיעַן, זַיְטָן אַן אַינְטָעָרָעָסָן פָּוּן וּוְילְבָעַ — דִּי יְרוּשָׁלָם
 דְּלִיטָּע. דִּי אַיְדִּיעַן וּאָס הָאָבָן פָּאַרְבּוֹנְדָן דִּי יָוָגְגַּוְילְנָיאַנְגָּעָר — זַיְנָעַן גַּעֲוֹעַ
 צְגַעְבּוֹנְדְּקִיטִים צָוָם יִדְּיִשְׁ מַאְסָאוֹן לְעַבְּנָה, אַן צָו דִּי נַאֲצִינְגָּלְבָּהָאַפְּרִירְיְּעִירְיְּשָׁע
 אַיְדָעָלָן פָּוּן דִּי יִדְּיִשְׁ מַאְסָן. יָוָגְגַּוְילְבָעַ אַיְזָן גַּעֲוֹעַן אַהֲמָדָה
 זַיְוִילְבָעַ. דִּי דִיכְטָעָר הָאָבָן אַיְנוֹגְגַּעַפְּטָמָן אַיְזָן זַיְקָדְלָעַ יִדְּיִשְׁ קְוּלְטָהָר. אַלְמָעַ
 יִדְּיִשְׁ וּוּרְטָן אַן הָאָבָן עַס אַסְמִילִירָט מִיט דִּי נִיעַ אַיְדָעָלָן פָּוּן דָעַר יִדְּיִדִּי
 שַׁעַר יְוָגְבָטָן. אַיְזָן אַגְּדָעָרָעָה וּוּרְטָעָר, זַיְיָ הָאָבָן גַּעֲנָעָרָת נַאֲטְרִילְלָעָכָן טַלְלָאָנָטָן,
 דִּי יָוָגְגַּוְילְנָיאַנְגָּעָר הָאָבָן שְׁטוֹדִירָט אַן בָּאַהֲרָשָׁת דִּי אַלְמָעַ יִדְּיִשְׁ
 פָּוּן אַבְּרָהָם לִיעָסִין, יְהָוָשָׁ, מַאְרִיס רַאֲזַעְנְפָעָלָד אַן אַפְּלִוָּן בָּאוֹשָׁאָוָעָר אַן
 עַדְעַלְשָׁטָאָטָן, — הָאָבָן זַיְיָ גַּעֲלָרָנָט. אַ סָּךְ יִדְּיִשְׁ דִיכְטָעָר אַיְן פּוֹלִין הָאָבָן
 גַּעֲשִׁרְבָּן אַוִיךְ דִּיְזָעְלְבִּיקָעָ טַעַמָּעָס וּוּ דִי יָוָגְגַּוְילְנָיאַנְגָּעָר, אַבְּעָר דִּי גַּרְעָסְטָעָ
 אַוִיכְמָעָרְקָמְקִיטִים הָאָבָן אַבְּעָר אַרְוִיסְגָּעָרוֹפָוּן דִי שַׁאֲפָגָוָעָן פָּוּן יָוָגְגַּוְילְלָנָעָ. אַן
 דָּאָס אִיְזָן, מִיר דָכְטָ, דָעַרְפָּאָר, וּוּילְיָ דִי יָוָגְגַּוְילְנָיאַנְגָּעָר הָאָבָן מִיסְטָעָרִישָׁ סִיבָּן
 טַעַזְיָרָט אִינְהָאָלָט אַן פָּאָרָם. זַיְיָ הָאָבָן אַיְבָּרְגָּעָנוּמוּן דִי גַּאנְצָעָ יִדְּיִשְׁ קְוּלָּ
 טַוְרִירָהָשָׁ. זַיְיָ הָאָבָן אַיְבָּרְגָּעָנוּמוּן סִיְּ דִי מִיטָּלָאָלְטָעָרָדָי
 לְעַכְעַ דִיכְטָוָנָגָה, סִיְּ דִי גַּאנְצָעָ וּוּרְטָפְּלָוָעָ נִיעַ דִיכְטָוָגָי, אַיְנְשָׁלִיטָנְדִּיקָ דִי אַיְנוֹזָ
 כִּיסְטָן. זַיְיָ זַיְנָעַן גַּעֲוֹעַן סֻעַּנְסִיטִיוֹן צָוָם סַאֲצִילָּן צַיְּתְּגִיְּסִיטָ פָּוּן דִי לְעַצְטָעָ
 אַפְּקָאַלְיִפְּטִישָׁ יָאָרָה, אַבְּעָר וּוּן זַיְיָ הָאָבָן גַּעֲשִׁרְבָּן אַוִיךְ סַאֲצִילָּעָ טַעַמָּעָס,
 זַיְנָעַן זַיְיָ נִיט אַרְיִינוּגְּפָאָלָן אַיְזָן דָעַם "פְּרָאַלְעָטָאַרְשָׁן" שַׁאֲבָלָאָן. אַפְּלִוָּן וּוּן
 זַיְיָ הָאָבָן גַּעֲשִׁרְבָּן וּוּעָגָן צַאָפְּלִידִיקָעָ טַאֲגִיטָעְלָגְלָעָכָעָ וְאַכְּן הָאָבָן זַיְיָ אַוִיסְגָּעָ
 מִיטָּן דָּאָס בָּאָנְאָלָעָ, — זַיְיָ הָאָבָן שְׁטָעָנְדִּיקָ גַּעֲוֹצָתָ, אַן גַּעֲפָנוּן נִיעַ, פְּרִישָׁ
 אוּיסְדָּרוֹקָן פָּאָר דִי טַאֲגִיטָעְלָגְלָעָכָעָ פְּרָאַבְּלָעָמָעָן. אַן אַיְזָן דָעַם בָּאַשְׁטִימָטָמָקָעָ
 זַיְיָעָר עַנְלָעְכִּיקִיטָ צָו דָעַר אַנְזִידָעָרְלָבָעָרְצִיטָ בָּאַרְיִימָטָגְעָוָרְעָנָעָרָ לְאַנְדָּאָ
 גַּעַר גַּרְופָּע, וּאָס בָּאַשְׁטִימָטָפָּוּן אַוְדָעָן, סְפָעָנְדָעָר, לְוָאִים, מַאֲקָנִים, אַן אַגְּדָעָר
 וּוּיְגִינְקָעָר וּוּיכְטִיקָעָ עַגְלָיִשָּׁעָ פְּאָעָטָן, וּאָס מִיר הָאָבָן שְׁוִין פְּרִיעָר דָעָרָמָנָט.
 דִּיְדָאַזְיָקָעָ גַּרְופָּע הָאָט גַּעַרְשָׁנָט שַׁעַקְסְפִּיןָ, קָאַלְרִיְּדוֹשָׁן, בְּלָעִיקָּן פְּלוֹס דָעַם
 גִּיסְטָפָּוּן מַאֲרָקָסָן אַן פְּרוּידָן. אַוִיךְ זַיְיָ שְׁרִיְּבָן פָּוּן הַיִּנְטָמִיט דָעַר גַּאנְצָעָר
 קְוּלְטָוְרִירָהָשָׁ פָּוּן זַיְיָ פָּאַרְגָּגְגָעָנָהָיִיטָ. אַוִיךְ בַּיְּ דִי יָוָגְגַּוְילְנָיאַנְגָּעָר וּוּעָט
 אִיר גַּעֲפִיְּנָעַן דִי מִיסְטָעָרְשָׁאָפָטָפָן שְׁלָמָה עַטְיָגָעָר, דִי קִינְסְטָלְעָרְיְּשׁ קִילְקִיְּתָפָן
 פָּאַלְקִסְטִּימְלָעְכִּיקִיטָפָן שְׁלָמָה עַטְיָגָעָר, דִי קִינְסְטָלְעָרְיְּשׁ קִילְקִיְּתָפָן
 דִי מַזּוּקְאַלְיִשְׁקִיְּתָפָן לִיבָּן גִּידְזָסָן, דִי סָאַטְיְּרָעָפָן מַשָּׁה קְוּלְבָאָקָ, דִי אַינְאָ
 וְאַצְיָעָסָפָן אַיְנוֹזִיכִיּוֹם — יַעֲכָב גַּלְאָטְשִׁטְיִין אַן אַזְיִזְעָס — אַן דָּאָס

אַלְז אִין פָּאָרוּוּבֶט אָוֹן דָּוְרְכְּגַעַנוּמָעַן מֵיט דָעַר אִינְדִּיוֹוְדּוּעַלְעָר פָּעָרְזָעַנְלָעַבְּ.

קִיטִּיט פָּוּן יַעֲדָן אִיְינָעַם פָּוּן דָעַר גְּרוּפָעַ.

די יַוְנְגְּ-וַוְילְנִיאָנָעָר הָאָבָן אָנְגָּז גַּעַבָּן דָעַט הַיְהָנָט פָּוּן יַדְישָׁן לְעַבָּן —

אָבָעַר גַּעַבָּן הָאָבָן זַיִּעְסָעַפְּ אָפְּ אָוְנְדוּזָר סְתִּירְתּוּפְּלָעַ עַפְּאָכָעַ, עַלְכְּסְטָפְּאַרְשָׁתְּבָנְדָלְלָעַכְּ

פָּעָרְזָן. — זַיִּי שְׁפִּיגְלָעַעַן אָפְּ אָוְנְדוּזָר סְתִּירְתּוּפְּלָעַ עַפְּאָכָעַ, גַּעַזְעַן נִיטָּנָא אַיִּז

דָעַעַר פָּוּן פָּאָרְבִּיְפְּלִיעְנִידְקָוּן מַאֲמָעָנָט — נִאָרְגָּז גַּעַזְעַן דָעַר וּוּזְיַעַע אַיִּז

פְּרִזְיָמָע פָּוּן דָוּרוֹת. די יַוְנְגְּ-וַוְילְנִיאָנָעָר הָאָבָן אַוְסְגָּעְדְּרִיקָט די שְׁטָרְעַבְּ�וּגְּגָעַן,

הַאֲפָעַנְגָּגָעַן אַיִּז טְרוּיְמָעַן פָּוּן דָעַר פָּרְאָגְרָעְסְיָוָעַ אַזְעַדְעַזְיָאָנָעָר יַדְיָיָרְגָּעַן —

שְׁעָרְ יַוְגָּנָט, וּוֹאָס הָאָט אַיִּיף אַגְּלִיקְוּלִיקָן אַוְפְּן קָאַמְּבִינְגִּירְט צָוָעַבְּ�וּגְּנִיךְיָט צָוָם

יַיְדָנְטוּם אַיִּז צַו די פָּרְאָגְרָעְסְיָוָעַ כּוֹחָות פָּוּן דָעַר וּוּלְעַט. אַיִּז אַטְ-דָּאָס מִיְּנָעַן

מִיר אַיִּז גּוֹרָם גַּעַזְעַן דִּי סִיבָּות אַז די יַוְנְגְּ-וַוְילְנִיאָנָעָר זַוְּלָן זַיִּעְסָעַן בְּאָצָר

שָׁאָפָן אַיִּז אַרְיִינְשְׁרִירִיבָן אַנְיִיעַם בְּלָאָט אַיִּז דָעַר נִיעַר מַאְדָעְרָנָעָר יַדְיִישָׁעַר לִיְּ

טָעָרָאָטוֹר.

סִי קוֹאָלִיטָאָטוֹו, סִי קוֹוָאנְטִיטָאָטוֹו אַיִּז דִּי פָּרָאָזָע בִּיְיַדְרָגְעַ פָּוּן גְּרוּפָעַ "יַוְנְגְּ"

וַוְילְנָעַ" שְׁוֹאָכָעָר וּוּ די דִּיכְטָנוֹג. די גְּרוּפָעַ הָאָט פָּאָרְמָאָט בְּלוּוּן צְוּיִי פָּרָאָ-

זְעַ-שְׁרִיבָּעָר — מִשָּׁה לְעוּוֹיָן אַזְעַן בָּ. שְׁמַעְרָקָעָ — קָאַטְשָׁעְרִינְגָּסְקָי; אַיְדִּיאָיָשָׁ

זַיְנָעַן בְּיִדְעָ שְׁרִיבָּעָר גַּעַזְעַן שְׁטָאָרְקִין-אָגָעַטְ פָּאָרְבָּונְדָן מִיטָּדָעַר גְּרוּפָעַ. בִּיְיָ

דָעַ זַיְנָעַן גַּעַזְעַן יַיְשִׁילְעָר אַיִּז פָּרְאָגְרָעְסְיָוָעַ. בָּ. שְׁמַעְרָקָעָ—קָאַטְשָׁעְרִינְגָּסְקָי

הָאָט קִיְּזָן סְדָק נִיט גַּעַשְׁרִיבָּן. עָרָהָאָט פָּאָרְעָפְּנִטְלִילְעָכְטָ עַטְלָעָכְטָ עַדְצִיְּלָוְגָעַן —

צְוּוִישָׁן זַיִּעְסָעַנְיָא אַפְּאָרְ פָּאָרְ קִינְדָעָר. זַיְנָעַר אַרְאָמָאָן הָאָט גַּעַזְעַלְטָ אָרוֹוִיס — אָבָעָר

דִּי מְלָחְמָה אַיִּז אַוְסְגָּעְבָּרָאָכָן אַזְעַד רַאֲמָאָן אַיִּז קִינְמָאָל נִיט דָעַרְשִׁינָעָן. זַיִּעְ

נָעַ קָאַרְעָסְפָּאָגְדָעְנָצִיעָס פָּאָרְ דָעַר הִיגְעָר „מַאְרָגְן-פְּרִיהִיָּתִי“ זַיְנָעַן גַּעַזְעַוּן אַיִּז

פָּאָרְמָאָטוֹו, לְעַבְעַדְיק — אַזְעַן מִיטָּאָ בְּאַצְיוֹנוֹגָן צַו זַיִּעְן בָּאָרוֹף. אַגְּעוּסְיָן

קִינְסְטְּלִילְעָרִישָׁן וּוּרְדָתָהָן זַיִּעְנָעַ רַעְפָּאָרְטָאָזָן. אַזְעַן דָעַם דָאָיִקָּן זַשְּׁאָגָעָר הָאָט

עָרָ פִּילְ דָעְרָגְיִיכְטָ. אַיִּז זַיִּעְנָעַ רַעְפָּאָרְטָאָזָן גִּיטָּע אַרְגִּינְטָלְעָכְטָ בְּאַשְׁרִיָּיָה.

בּוֹנָגָן וּוּגָן עַנְנָן פָּלָוָס פָּעָרְזָעַנְלָעַכְּ אַינְטָעְרָפְּרָעְטָאָצִיעָס פָּוּן דָעַם אַקְטָוּלָן.

זַיִּינָעַ בְּאַשְׁרִיָּיְבוֹנָגָן פָּוּן וּוּלְגָנְרָגָן אַגְּסָן אַזְעַנְדָעָלָעָד, זַיִּינָעַ רַעְפָּאָרְטָאָזָן וּוּגָן

דָעַר דָרְקָעָרִיָּי פָּוּן „הַאלְמָנָה וְהַאֲחָדָם רָאָם“ זַיִּינָעַ לְעַבְעַדְיק, אַוְסְפִּרְלָעָד אַזְעַן

פָּאָרְמָאָגָן אַגְּעוּסְיָעָגְרָאָצִיעָקִים.

מִשָּׁה לְעוּוֹיָן הָאָט אַיִּז זַיִּינָעַ דָעְרָצְיָילְוָגָעָן פָּרְוּבִּירְט גַּעַבָּן בִּילְדָעָר פָּוּן דָעַר

צִיִּיט. אַיִּין זַיִּין פָּרָאָזָע פִּילְט זַיִּיךְ אַזְעַרְנְסְטָעָר טָאָן אַזְעַנְדָעָלָעָד בְּאַצְיוֹנוֹגָן.

זַיִּין בִּיכְל „פְּרִילִינְג אַזְעַלְעָר-שְׁטוֹבָן“ אַיִּז רַעְאַלִיסְטִישָׁן אַזְעַרְכָּעְדָרְוָגָעָן

מִיטָּאָ הַוּמָאַנִּיטָּאָרָן גַּעַפְּלִיל. זַיִּינָעַ דָעְרָצְיָילְוָגָעָן שִׁילְדָעָרָן דָעַם אַרְעָמָעָן, גְּרוּיָעָן

לְעַבָּן אַיִּז קָעַלְעָר-הַיְמָעָן אַזְעַנְדָעָלָעָד. אָבָעָר זַיִּינָעַ דָעְרָצְיָילְוָגָעָן פָּאָרְמָאָגָן

אַלְעָ שְׁטִיקָעָר לִיכְטָ. זַיִּינָעַ הַעַלְדָן זַיִּינָעַ נִיט טָאָטָאָל דָעְרָשְׁלָאָגָן — אַיִּין זַיִּיר

ארעומקיות. וואריניט-זואו לוייכט-אוף א שטראל פון אפטימיזום און באליוכט די ארעומקיות. די פראגראטסיווע אידיעון פון, "יונג-ווילנע" האבן משה לעוינז-ען פאראיטס פון אריינפלן אין פטסימיזום און מרה-שחורה — און ער האט ארויסגעבראקט פשוטע פאלקס-מענטשן וואס ויינען האפערדייק, ניט געקוקט אויפן שעווערן מול זיערן. משה לעוינז האט זיך אפט געדראקט אין היגן "פאר-ווערטס" נאכדעם ווי ער האט געוואונען א פריינו אין דעם "פארווערטס" קאנז-קורס פאר זיין דערצ'ילונג, "דררי שפיגלען". משה לעוינז האט אין זייןע דער ציילונגגען ניט נאר באשריבן ארעומקית. נאר ער האט זיך אפגעגעבען מיט דיאיביקע טעםעס פון דער ליטעראטורה: ליבע, דאס אלט ווערן און פארגאיין. ער האט איזך פרוביידט זוכן סימנים פון פריינטשאפט צוישן זי ייזן און פא-לייאן. משה לעוינז פראזע איזו קלאר, פשוט און דורךגעוואטט מיט יידישער אידיאמאטיק.

בידע, סי. ב. שמערקע — קאטשערגינטקי, סי משה לעוינז, הגם זיי האבן און דער פראזע ניט דערגרייבט דאס וואס די יונג-ווילניאגען האבן דערגרייבט און דער פאעזיע — האבן אבער א דירעקטע שייכות און פארבינדונג מיט דער גראפע, מיט זיער סאציאל-באזואוסטוזיניקיט, מיט זיער פראגראטיזער-יידי-שער אַרְעָנְטָאַצִּיּוֹן מיט זיער גְּרִיטְקִיטְעָמָן זוֹ דִּינְגָּן דֵּי יִדְיִישָׁ מְאַסְּן — האָרְטָמָן זֶי אָן פָּאַסְּן זֶיך אָרְיִין אָן, "יְוָנָגְ-וְוִילְנָעַ". די סיבה פָּאַרְוּאָס דֵּי פְּרָאָזָע פון דער גראפע האט נישט דערגרייבט דאס וואס די דיכטונג — קען איזיך מעגן לעך זיין דאס וואס דיכטונג, און ליריש דיכטונג בפרט איזו מסוגל אַיְפְּצָוְכָּאָפָּן אָן אַוִּיסְדָּרִיקָן די שטימונגען פון מאמעונט. פְּרָאָזָע נוֹיטִיקָט זֶיך אַפְּטָמָאָל אָן מְעֻרְעָר אַבְּיַעַטְיוֹקִיט כְּדֵי זֶיך קענען סומירן דערפָּאַרְוָנָגָעָן, גַּעַשְׂתָּאַלְטָן אָן גַּעַשְׂעַנְיִישָׁן.

VI

„יונג-וילנע“ האט פארמאוגט אין אירע ריינן גראסערע דיכטער אוּן
מיגאנרע דיכטער. די קלענערע דיכטער פון דער גראפֿע זיינען פרץ מיראנסקי
אוּן שמשון קאהאן. בידיע האבן זי ניט געשריבן קיין סך — אוּן נאָד וויינַי
קעד האבן זי זיך געדראוקט. אַבעַר געשריבן אַן סְפָּקֶגעהאט טאלאנט.
פ. מיראנסקי האט געשריבן מערסטנס פאָבלען. אוּר דעם געבִּיט האט
ער זיך אויסגעצ'יכנט. זיינע פאָבלען זיינען אוּרַסְטַּאֲצִיאַלָּעַ מאַטְיוֹן, געשריבן
זיינען זי אַינוֹ אַ פְּשׁוֹטוֹן, פָּאַלְקְּסְטִּימְלָעֵן סְטִיל. הָגֵם דעם מוסר-השְׁכָל וְעִירָעָר
איָזְ אַונְיּוּוּרְסָאַלְעָר — אַינוֹ אַבעַר די פָּאַבְּלִי בְּיִ אִים יִדְּיִשְׁלָעָר אַנוֹ סְאַצְּיָאָל.
מיראנסקי איָזְ צוֹוִיפֵּל באָוּרְקָט גְּעוּאָרְן פָּוֹן דעם יִדְּיִשְׁן מְשֻׁלִּים-מִיסְטָעָר
אליעזר שטינְנְבָּאָרג. מיר ברענְגָּעָן דָּצְוּיִי מְסֻּתְּרָעָן פָּוֹן מיראנסקיס פָּאַבְּלָעָן,
וְיִיל זיינע שאָפְּנְגָּעָן זיינען זיינְקָעָר באָקָאנְטָן די יִדְּיִשְׁעָ לִיעְנָעָר וְיִ דְּיִ לִיעְנָעָר:
דער אוּן שאָפְּנְגָּעָן פָּוֹן אַנדְעָר יַוְנְג-וַוְילְנִיאָנָעָר:

דָּאָס שְׂיוּטָל הַאַלְּזִין אוּן דִּי טַאָפְּרִיסְקָע

עס האט אַין קִיד בְּיִ דַעַם גְּבִיר ר' טְרִיבִּיט
אַ טַּאָפְּרִיסְקָע באָגָעָגָט זיך מִיט הַאַלְּזִין אַ שִּׁיטָל
אוּן צוּקוּנְדִּיק גּוֹט זיך צוֹ דַעַם שִׁיטָל דַעַם שְׁוּרְפָּאָטוֹן
הָאָט זיך דַעַרְקָאָנוֹט אַין אִים אַזְוֹן פָּוֹן קְלִיאָן פָּוֹן טָאָטוֹן
אוּן פָּוֹן מַאְמָעָן.
פָּוֹן זְוַעַלְכָּעַ בִּידְעַ שְׁטָאָמָעָן
אוּן לִיגְנְדִּיק אָזְוַי אַנְטְּקָעָגָן
הָאָט זיך דַעַם שִׁיטָל הַאַלְּזִין גַּעֲנוּמָעַן פְּרָעָגָן:
מִיר זיינְעָן בִּידְעַ, דּוֹכְטָן זיך מִיר, צוֹוִי בְּרִידְעָר,
גְּעוּוֹאָקָסְן אַין אִין קָאָרָעָ, אַין אִין הָעָמָד,
צְוּוִי לִיְבְּלַעַכְעַ קְלִיאָנְגָּוּעָ גְּלִידְעָר,
טָאַ וּזָאַס בִּיזְטוֹ מִיר אַיצְטָעָר אָזְוַי פְּרָעָמָד?

און ס' האט דאס שייטל פראסט און רוי
דער טאפריסקע אפגענטפערט אט איזו:
דו וויסט, פאַרוֹאָס ביסט מיר דערווידער?
ויל אלע מאָל,
ווען מען טוט איזיך אָן אַהוּט פון שטאל
פאָלְגַּט אִיד די האָנט, וואָס שיקט איזיך מאָרדֶן ברידער.

די קראָ אָונִין די וועווערְקָע

און אלטע שווארצע קראָ
האט אין אַ פריער שעה
דרערען, אויף הינטערשטַע צוּוִי פִּיסְלַעַד
אַ ווערְרִיך, זיכְּדִיק אָונִ נְאָקָן נְיסְלַעַד.
— “אָוף דָּעַם, אַיִן מֵיר פַּאֲדָרִיסְלַעַד
טַּאַקָּעַ —
האט זיך די קראָ צַעְקָרָאַקָּעַט —
איַזְּ דָּאָס פָּאָר דִּיר אַ שְׁפִּין
צַוְּ נְאָקָן דָּאָס, וואָס סְגִּרְזִישָׁעַן די מִיְּזָ ?
דו, מִיְּנִין שְׁכָנָה, הָאָסְטַּזְּ זיך גַּעֲמָגַּט פַּאֲרִיגְנָעַן טָאָן אַ בִּיסְמַן,
אַ שְׁטִיגְגָּעַר,
וּאוֹ אַ וּאָרְעַם צַי אַ פְּגָרַ;
דאָס, פַּאֲרְשְׁתִּי אַיך, אַיִן גַּעֲשָׁמָק אָונִ זִיסְמַן,
נְאָר נִיס . . . ”
— “גַּעֲוָוִיס, גַּעֲוָוִיס! —
האט אַפְּגָעָרְפַּן זיך די וועווערְקָע — נְאָר הָעָר,
דְּעַרְקָלָעַר
מֵיר קְרָאַי וּוְיְ קָוְמָסְטוּ וּוְעָגַן נִיס צַוְּ קְרָאַקָּעַן,
וּוְיְ בָּאַלְדְּ דָו קָעְנְסַט זַיְנִיט צַעְקָנְאָקָן? . . .

ס' טְרַעְפַּט אַפְּטַי, אָז עַמִּיך וּוְיִל אַ זָּאָךְ פַּאֲרְשְׁרִיּוּן
בְּלוֹזַן צּוּלִיב דָּעַם אַלְיַין,
וְואָס אִים פָּעַלְן צִין
דָּעַם מַאְכֵל צַוְּ צַעְקִיּוּן . . .

א דיבטער פון א גראטערן פארגעט איז געווען שםשוין קאהאן, ער האט זיך א סך אפגעגעבן מיטן ליד, ה גם ער האט וויניק געשריבן. זיין ליד איז שארפּ און גלייבציגטיך דאפענירט. פונקט ווי אלע דיבטער פון דער גראטער האט ער געשריבן אויף סאציאלע טעם. אבער זינע אידיען האט ער בא' קלידט אין סובטילע פארמען. ש. קאהאן שורייבט וועגן דער אראטמיט אין דער געטא, וועגן קראנקהייטן וואס נעמון צו איזן חבר נאכן צוויישן, וועגן אומגערכטיקיט און קאמפּ קעגן דער מאכט — אבער ער שרייבט וועגן דעם שטייל, איינגעהאלטן און ווי מן החז.

קאהאן מאלט דאס טאגטעלעבע לעבן, מיט אלע זרגן. א שטילער טרייער פילט זיך אין זיין ליד. ער באגעט דעם צער פון דער פאר מלחהה דיקער ווילער געטא — אבער ער פאלט ניט ארין איז שטימונג פון טרויער און מריה שעורה, וויל ער האט געליגיבט אין בעסער צייטן, ער האט גע' טרוימט און געהאט אויף א נײיער וועלט, און די האפונגונג קומט צום אויס' דרוק אפּיל איז זינע פֿעסימיסטייש געאונגען.

מיר ברענגען דא אין מוסטער פון ש. קאהאן לידעער, זיין ליד וועגן וויל-גע, וואס ער האט באטראקט פאר א דערגרייבונג און וואס, ווי עס דאכט זיך אונדז, איז טאקע איינע פון זינע בעסטע לידעער:

וְזִילְגָּע

1

פארביי די הויפּ ברעגן די וויליע גיט
אין דאך אריין, באדעת מיט גראע קרייס.
זיש שארקט מיט זוי מיט אונטלאסגען קליד,
דער שלאסבארג קויט איר נאך דורך אונגעפרוירענע וויעס
אין בלוייע נעלען איינגעהילטערהייט —
אין ליאלקע רוייך אן אלטער, וויסטושער פֿויער.

2

ס'ligט אונטן שטייל זיך איסגעקנוילטע שטאט,
צוניגגעשפּארט א מוייער אויף א מוייער.
אויף יעדער גאָס שטיטש שטיח איז שטומען סוד
א גראער קלוייסטער אויף דער לוייער
און היה אן אפּעגעט, א דימענטעגעט געטא-טויער,
וואו ס'גנבעט זיך אריין איז איילעניש א ייך.

דא קרייצט זוען אויס א זשאוערדיקער ריגל
אין בלינדע וווענט זיין גריילצנדיך לדז.
דא פאקט די איביקיט מיט דורךיכטיקע פלייגל,
דא גיט ארום דער טויט מיט שטילע טרייט:

נאר אויף די פינקלענדיקע טויערין עס בליט מיט וויסן צויט
א יונגוואלד בוימעלעך פון אונטער דרייט ציגל,
א בלאסער שפראצצילונג פון א שטיינערדיקן שויס.
דא בלען אויף די יונגע באקן דרייטע קוויטן.
דא קלאפט די שויננדזוכט און אין יעדן הוין
און שלעפט אוווק איזן חבר נאכן צויטן.
נאר סטרעפט אויך איז מען פירט ... א羅יס
א בלאסן ארבעטער ...
און ס'ינגעט זיין וויב א לידעלע איר קינד,
א לידעלע דעם טרויער צו פאטריבּן!

דאן ווועט דא שטענדיק זיין שוין בלוי און לינד
און נאר די בוימעלעך — זיין ווועלן איביק בליבין ...

וואו ס'פואלט דער שול-הויף — ווועט א גארטן זיין,
בעריאזועס ווועט דער ווינט די זיידענע גריינועס קעמען
און וואו ראמילעס הויף ווועט זיין פאָרפליצט מיט שיין,
וואָעסט קומען אויף שפאנציג און מיר געמען.
וואָעסט זיך דערמאָגען און דיין טאטן, קינד דו מײַן,
וואָעסטו די שטאָרקי ציין פאָרשטשעמען ...

8

דער אלטער שלאָסבָּאָרג זיכט און האָרכט זיך איזין,
ער קוּקְט, די וויליע גיט און גיט איזן דאָרפּ אַרְיִין
און בּמוּרְעַט זיינע אַנְגַּעֲפּוּרְעַנְעַ בּוּרְעַמְעַן ...

יע, די ווילגער יידייש געטָא איזן פֿאָרְנִיכְטַעַט גּוֹוֹאָרָן, עס איז אַבעָר נִיט
מקוּים גּוֹוֹאָרָן קָאָהָאנָס טְרוּם אָז

„וואו ס'פויילט דער שול-הויף וועט א גארטן זיין

און וואו ראמילעס הויף וועט זיין פֿאָרְפֿלִיַּצְטּ מֵיטּ שִׁיןּ . . .

יע.

„דער אלטער שלאָסבָּאָרג וויצט און האָרכֶט זיך אַיִּין
ער קָוְקָטּ, די ווילְיַע גִּיט אָן גִּיט אַין דָּאָרְךּ אַרְיַיןּ . . .

אַבעָּר דָּעָר נָאָצִים הָאָט פֿאָרְנִיבְּטָעָט נִיטּ נָאָר די גַּעֲטָאָגָסּ אָן דִּי גַּעַט
טָאָ-הִיוֹעָר, נָאָר אוּיךְ די אַיְנוֹאוֹיְנָעָר.
נִיטּ מְקוּמִים גָּעוּוֹאָרְן אַיְזּ שּׁ. קָאָהָאנְסּ חָלוּם.

ריפורם דיבטער-געשטאטן

VII

א דיבטער פון א גראוסערן פאָרגנעם איז אלחנן וואָגלאָד. ער האָט געֶד
שריבּן לידער און פֿאָעמַען. זיין לֵיד איז קָאלְרֶפּּוֹלְסְטֶרְסִישָׁן, טְרוּמְעַמְּדִישָׁן,
אָזְן גָּלְיִיכְצִיטִיךְ רְעַזְלִיסְטִישָׁן. זִינְגַּע לִידְעַר שְׁפִיגְלְעַן אָפְּ סִיְּדִי צִיְּטָן. סִיְּדִי
הָאָפְּעָנוֹנְגָּעָן פּוֹן אָדוֹר. זִינְגַּע שְׁפְּרָאָךְ אָזְן פְּאָלְקְסְטִימְלְעָךְ, אֲדִיאָמָּאַטִּישָׁן אָזְן לִיטְּדָט.
וַיְיִשְׂלָאָקָאָל. אַ, וְאָגְלָאָד הָאָט אָזְן וַיְדַּקְּרִין גְּעוֹזָפְּטָן דַּי לִיטְּוַיְשָׁע לְאָנְדָשָׁפְּט.
נִיתְּנָאָר זִינְגַּע אִים גָּעָנְטָן אָזְן בְּאַלְכְּבָטְדִּי מַעַנְטָשָׁן, נִאָר דַּי גָּאנְצָע לְאָנְדָשָׁפְּט.
מִיטְּטִיכְן אָזְן בְּוַיְמָעָר אָזְן פּוֹיגְלָה. מַעַנְטָשָׁן וּוְעָרָן בֵּי אִים פְּאָרְוָאָגְדָּלָט אָזְן
בְּוַיְמָעָר, אָזְן בְּוַיְמָעָר אָזְן מַעַנְטָשָׁן — דַּעַר גּוֹטְ-אַבְּאָקְנְטָעָר אַנְטְּרָאָפְּאָמָּאַרְפִּישָׁעָר
סְטִיל אָזְן בְּסָחָה וּוְאָס אָוְנְזָעָר זִידָע מַעַנְדָּעָלָע הָאָט אָזְן אָפְּט גָּעָנוֹצָט אָזְן זִינְגַּע
וּוְרָקָה, וַיְהִי מְשֻׁלָּה, «דַּי בִּימְעָד שְׁאָלְקָעָן זִיךְ אָזְן וְאָגָּנָה».
«אַ בְּלָעַטְלָאִין וּוְינְטָן» אָזְן דַּעַר נַאֲמָעָן פּוֹן אַ, וְאָגְלָאָד פְּאָעָמָע וְאָס ער
הָאָט גַּעַשְׁבָּין אִין תְּרַצְּדָה. ער אַלְיַיְן זָגָט וּוְעָגָן דַּעַם :

«אַין מִינְגַּע אָוּמְעַטִּיקָע סְטְרָפְּן
הָאָט זִיךְ דַּעַר טְוִיטָאָוּקְעַגְשְׁטָעַלְטָה».

אָזְן אָזְאָטָן בְּאַשְׁרִיבָט דַּעַר גַּעַזְנָדָאָלְחָנָן בְּן מְאִיר וְאָגְלָאָד זִינְגַּד רָאָמָאָן
מִיטְּן פְּלוּיְמָעָן סָאָד, זִינְגַּע חַתּוֹנָה מִיטְּן סָאָד — אָזְן, צָום לְעַצְטָן — דַּעַם טְוִיטָאָ
פּוֹן זִינְגַּע גַּעַלְיִיבָּטָעָר

«כְּבֵין מַודְיָע אָלָע קְרוּבִּים פּוֹן מִין צָד
אוֹ דַּעַר פְּלוּיְמָעָן-סָאָד : הָאִישָׁה שְׁלָאַ, וְאָגְלָאָד דַּעַם בְּרָאְדִּיאָגָע
מִיטְּן בְּרִיטָן נָאָז
אִין אִיסְגָּעָגָגָעָן יְוָגָעָהָיִיט אִין הוֹדָשׁ חֶשְׁבִּי שְׁנָת תְּרַצְּדָה
פּוֹן דַּעַר חֹלָאת טּוּבָעְדְּקָלוֹאָז».

דַּעַר דִּיכְטָעָר אַ, וְאָגְלָאָד, וַיְאָס וַיְהִי דַּעַר-צִיְּלָט אָז :

«בִּיְתָאָג מַאלָּט ער שְׁילְדָן, נִאָר בִּיְנָאָכָט אוּפְּךְ דַּי וּוּבָנְט
שְׁרִיבָּבָט ער לִידְעַר אָזְן רָעַדְתָּ צָו זִיךְ אַלְיַיְן».

עד האט דא זיך אויסגעטרוייט אַ פרעכטיקון חלום — אַבער אָפְּלוֹ זיין
חלום האטאָ טריינעריקון סוף און זיין געליבטשׂ שטארבט. די פֿאָעמַע אִין פֿוֹלַ
מייט מעטאָפֿאָרֶן, מייט אויסדרוקן וואָס אַיבְּערַאַשְׁן אִיךְ מַמְשָׁ. עַס אִין פֿוֹלַ
מייט דער נאָטור אָון לְאַנְדְּשָׁאָפְּטָן, אָון אַלְּץ אַיְזָן דּוּרְכְּגַעְנוּמָעַן מִיט לְיבָעַ. עַס
איַן אַ קָּאַלְּרְפְּלָעַר גַּעֲזָאנְגַּן וּוּגַּן לְעָבָן, פֿרְיִיד — אָון אוֹיךְ טְרוּיְעַר אָון פֿאָרָּ
גַּיְינַן. אוֹיךְ דער פֿאָמעַע אִין אוּסְגַּעְנָאָסְן אַ פֿאָלְקְסְטִימְלְעַכְּעָר הָן. זַי אִין
דוּרְכְּגַעְנוּמָעַן מִיט אַ טִּיףְ-עַטְּישָׁן גַּעְפִּילַ.

«אָון וּוּיִיטָּר, חַבֵּר דּוּמָּב, נִיטְּ מִינְּטָּה,
אוֹזְ מִינְּגָּרְעָר קָאָן בְּלֹתְּ פֿאָרְגִּיסְן אָפְּלוֹ פֿוֹן רִיכְבָּע —»

דא האבן מיר אַ. וּוּגְלָעָרַן, דעם סָאַצְיָאַלְּ-אַרְדִּיעַנְטִירְטָן דּוּכְטָעַר, וְוָסַּ
מאַכְּבָּטְ חַוּקְ פֿוֹן דִּי גְּבִירִים — אַבער וּיְעַד בְּלֹתְּ קָאָן עַר נִיטְּ פֿאָרְגִּיסְן. די¹
פֿעַמְּעַ שְׁלִידְעָרַט, וּוּי גַּעֲזָאנְגַּט, דעם דּוּכְטָעַר חַתְּוֹנָה מִיטְן פֿלוּיְמְעַסְּדָאַד —
אַבער דָּאַס אִין בְּלֹיְזָן דִּי אַוְיסְעַלְלָעַכְּעַ פֿאָבְּלוּעַ פֿוֹן גַּעֲזָאנְגַּט — אַין אַמְּתָן אִין
עַס אַ לְּידְ וּוּגַּן וּוּגְלָעָרַן אָון וּוּגַּן דּוּרְ גַּאנְצָעַר יְדִישְׁעָר יְוָגְנָמַט אִין פֿוֹלַן,
וּוּמְעַנְסַם פֿיוֹזָאָגָעַר אַ. וּוּגְלָעַר אַיְזָן.
די פֿאָעמַע לְיִידְט אַבְּיסְלָ פֿוֹן צּוֹפִּילְ מַעְטָאַפְּאָרֶן אָון פֿאָרְגְּלִיְיכְּנוּגָעַן. די²
דּוּיְכְּלִיטְ פֿוֹן זַיְנָעְ פֿאָרְגְּלִיְיכְּנוּגָעַן וְוָסַּ אַיבְּערַאַשְׁן בְּיַם אַנְהָוִיב — וּוּרָעַן
שְׁפַעְטָעַר אַבְּיסְלָ מַאְנַאְטָן. די גְּרוּסָעַ עַשְׂרָהָתְ פֿוֹן זַיְנָעְ מַעְטָאַפְּאָרֶן וּוּרָעַטְ
וּוּי «אַלְּץ וְוָסַּ צּוֹפִּילְ» אַפְּטָמָאַל אַיבְּערִיךְ.

דּוּרְ שְׁנִי אִין פֿוֹן מִין בְּדַיְ אַן אוּסְגַּעְרִיסְן בְּלֹאָט . . .
אוֹיךְ אִם הַאָבָּא אִיךְ, דּוּרְ סְמוּנָעָר גַּיְעָר
מִיטְ מִינְעָ טְרִיטְ פֿאָרְצִיכְנָטְ, אוֹזְ נַעֲזָנָעָד
איַן וּוּגְלָעַר אַלְחָנָן בְּן מַאְרִיךְ.

מייט די האַרְצִיקָעַ אָון אַינְטִימָעַ שְׂוֹרוֹתְ פֿאָרְעַנְדִּיקָט דּוּרְ דּוּכְטָעַר זַיְן לִידְ,
וּוּגַּן זַיךְ אָון גַּאנְצָן דּוּרְ. עַס אִין אַ לְּידְ וְוָסַּ מִיטְ אַיר טְרוּיְעַר, מִיטְ
אַיר האַרְצִיקָעַ אָון תְּמִימָהָתְ גִּיטְ דָּאַר אַ בְּלַיְדְ פֿוֹן אַ צִּימָטְ, אָון עַפְאַכְּעַ וְוָסַּ אִין
אוֹזְ בְּלֹטְיָקָ פֿאָרְגָּאָנוּגָעַן אָון אַפְּגָעָאָנוּגָעַן.

אַ. וּוּגְלָעָרָסְ צְוַיְיָטָעַ פֿאָעמַעַ «צְוַיְיָ בְּעַרְאַזְעָסְ בְּיַם טְרָאָקָטְ» אִין
פֿוֹן אַ גְּרָעָסָעָרָן אָון טְיִפְעָרָן פֿאָרְגָּנָעָם. זַי אִין גַּעַשְׁרִיבָן אִין זְעַלְבִּיקָן טָאָן וּוּי
«אַ בְּלֹעַטְ אִין וּוּינְטְ» אַזְן אִיךְ די פֿאָעמַעַ לְיִידְטְ פֿוֹן אַ צּוֹ גַּרְוִיסָעַ עַשְׂרָהָתְ
אִין מַעְטָאַפְּאָרֶן.

«צְוַיְיָ בְּעַרְאַזְעָסְ בְּיַם טְרָאָקָטְ» אִין אַיְ אַ פֿעַרְזָעַנְלָעַכְּעַ, אַיְ אַ סָּאַצְיָאַלְּ
פֿאָעמַעַ. אוֹיךְ אַ בְּרִיְיטָן לְיִיּוֹנָטְ מַאְלָטְ דּוּרְ דּוּכְטָעַר סִיְּ זַיְן אַיְגָן לְעָבָן,

סוי דאס לעבען פון ארום. צום אנההייב ליענט זיך דאס ליאד אביסל שווערד-
געך, אבער אוז מען ליענט זיך אין איר אריין, ווערט מען פארכאפט פון איר
פארגעט, לירזום, אידייאישקייט אוון סטרוקטור. די סימבאלאיסטייש פאע-
מע פארמאגט פאראשידענע פארמען, אוון געויסע ערטר זינגען אפילו-
שטיארק רעלאליסטייש. אין געויסע היבזיכטן פארמאגט די פאעממע ענלאכ-
קייטן צו ט. ס. עליאטס געשיכטע-מאנגדייךער פאעמע «ויסטעהנד». אבער
און עליאטס סאפיקטיצירטער אוון גרויסמייסטערישער אינשטלונג :

... — מיט מיילאנגען שטימען
האט פון זיין האץ ארויסגעשרין זיין
צעפייניקטער דור. (זיטט 39).

מיט די דזוקע שורות קראקטעריזיט זיך אליאין דער דיקטער. און
אין זיין פאעמע האט ער אונדו טאקע געגעבן א שילדערונג פון זיין דור. א.
וואגלאער האט אינטואיטיוו געפילט או א גרויזאמע צייט קומט אוון דאס
געפיל געפינט און אויסדרוק אין זיין לייד.

ער האט געדאונגט, געבעטן גאט, או בעסער ווערן ואל אונדווער
וועלט די פאראשאלטען (זיטט 146)

אבער :

יידישע תפילות זינגען נאך טיפער ווי טרען אוון גאט קאן זיין אויך
ניט פארשטיין (זיטט 119)

דער פשוטער א. וואגלאער האט איין דער פאעמע זיך אפגעשטערט אויף
די איביקע פראבלעמען פון לעבן אוון טויט, אויף עטישע פרינציפן — אבער
די פראבלעמען סטארטשען ניט ארויס, נאך וואקסן נאכטראיך ארויס פון
דער פאעמע גופא :

א. מאמע, מאמע, זאג מיר וועמענס פיין אייז גראסעער
צי דעם וואס שטעכט א ברודער געצואונגגענערהייט,
אדער דעם קרבנס, וואס ליגט אונטער זיין ברודערס מעסער ?

און אין דעם טיל פון דער פאעמע וואו ער שיילדערט, אויף זיין א רעד-
לייסטישן אופן ווילגען, די ווילגען יידן אוון די ווילגען קעטפער, טרעפֿן מיר
אוֹזָ פַעֲרֹזָ :

פָאַר יְעֻטוֹיִדֵן קְרֶבֶן, וּוֹאָס דָעֵר גּוּבְּעָרְנָאָטָאָר, דָעֵר טִירָאָן, פְלָעָגֶט מָאָרְדָן
הָאָט אִים מִיט מְעַדְאָלָן בָּאַשְׁאָנְקָעָן דִי מְאַטּוֹשָׂקָא דָאָסִיָּע.

אַגְּמַנְטְּשָׁלְעָךְ הָאָרֶץ אֵין גּוּוֹעֵן זַיִן יְעֻטוֹיִדָּעָר גִּילְעָדָנָעָר אָרְדוֹן
אוֹן אַשְׁאָרְבָּן — זַיִן יְעַדְעָ בִּינְיִקְעָ גַּעֲשְׁנִיצְטָעָ קְמִיעָ . . . (זַיִיט 93).

אָדָעָר :

... נָאָר דָעֵר יְעַנְיִקְעָר, וּוֹאָס טָוָט אַפְּיִלוֹ אַגְּלָעָר וּוֹאָרָעָם שְׁלָעָכְטָס
אֵין נָאָך אָרְעָמָעָר אוֹן בִּינְדְּרִיקְעָר פָאָרָן וּוֹאָרָעָם (זַיִיט 79).

אַגְּלָעָר הָאָט אַבְּעָר אַשְׁטָאָרָקָן בְּתְחִזְנָה אֵין דָעֵם זַיְגְפָוָן דָעֵם פְשָׁוָטָן
מְעַנְטָשָׁן, אֵין דָעֵר גּוּרְעָכְטִיקִיָּת :

אַלְעָ קְרוּוֹבָעָן וּוֹעָלָן פָּאָרְוָשָׂאָוָעָרָט אַוְן צְעָפָאָלָן וּוֹעָרָן
אַבְּעָר אִיבְּיִקְיִיט — אֵין דִי פְּרָאָסָטָע
הָאָנָט, וּוֹאָס הָאָט דִי קְרוּיָן גַּעֲמָצָט אָנְטָעָרָן גַּעֲפִיָּת
פָוָן טִירָאָגָן נְאָגִיְקָע (זַיִיט 99).

אֵין דָעֵר פְּאָעָמָע פִּילְטָזְיִיךְ דָעֵר אִינְגְּפָלוֹס פָוָן מִשְׁה לִיְבָה הָאַלְפָעָרָן אַוְן
הָלְיוֹיִק. דָעֵר גְּרוֹנוֹטְ-מָאָטִיוֹ פָוָן דָעֵר פְּאָעָמָע אֵין אַפְּסִיסִיסְטִישָׁע. אַוְן
הָגָם דָעֵר דִּיכְטָעָר גְּלוּבִיט אֵין דָעֵם עַנְדְגִּילְטִיקָן נְצְחָוָן פָוָן פְשָׁוָטָן מְעַנְטָשָׁן —
בְּאָגְנָעָמָט עַר אַבְּעָר דָעֵם לְאָנְגָן, טְرָאָגִישָׁן וּוֹעָגָן וּוֹאָס אֵין בָּאָשְׁעָרָת דָעֵם מְעַנְיָן
טְשָׁוָן דְּרוֹכְצָגְזָיִן.

דִי פְּאָעָמָע פָּאָרְנוּמָט זַיְגְמִיט אָנוֹנוֹוּרְסָאַלְעָמָטָאָזָן, זַי אֵין אַבְּעָר אַגְּלָעָר אַיְדִישָׁע
יְדִישָׁע פְּאָעָמָע — וּוֹיְלָא. וּוֹאָגְלָעָר גִּיט זַיְגְמִיט מִיט דִי מְעַנְטָשָׁן וּוֹאָס זַיִי
בְּעַן אִים אַמְגָאָעָנְטָסָטָן — מִיט יְדִידָן.

אַגְּלָעָר הָאָט זַיְגְמִיט אָנוֹרְנוּמָעָן מִיט דִי פְּרָאָבְלָעָמָעָן, מִיט וּוּלְכָעָאַלְעָא
גְּרוֹיסָע דִּיכְטָעָר הָאָבָן זַיְגְמָעָנָט. עַר זַוְכָּט לִיְבָעָ אֵין יוֹשָׁר, פְּרָיִיד אַוְן
שְׁלָוָם, עַר פְּרָעָגָט דִי אִיבְּיִקְעָ קְשִׁוָּתָן וּוּעָגָן לְעַבָּן אַוְן טּוֹיִט.

... אַוְן עַר הָעָרָת :
וּוֹי דִי שְׁטָעָרָן סְוּדָעָן זַיְגְמִיט : דָאָס גַּעֲזָנָגָ פָוָן אָוִיטָעָר
וּוּטָעַבָּן — כָּאָטָש זַיִינָעָ בִּינְגָרָ וּוּלָעָן פּוֹלִין אֵין דָרְעָד (ז. 131).

יע, דָאָס זַיִינָעָן אִיבְּיִקְעָ פְּרָאָגָן וּוֹאָס וּוֹעָלָן שְׁטָעָנְדִיק בָּאָוּמְרוֹאִיקָן דָעֵם
מְעַנְטָשָׁן. אַגְּלָעָר הָאָט זַיִינָעָ פְּרָאָגָן גַּעֲשְׁטָעָלָט אֵין דָעֵר פָּאָרָמָעָ פָוָן אַ

גרויס געזאנג. ער האט זיין לייד באפוצט מיט קאלירפולדע פאעתישע קליעי
דערא, אפטמאָל מיט צופֿל קאלירפולדע דעקראציעס.

זיין אוצר אייז דער פרומער אונט-שטערן דער רויטער,
זיין נשמה — די טליינדייקע ליוקע אנגעפֿילט מיט ביטערער
מאכארקע (זימט 153).

די פאעם איז אנגעפֿילט מיט אונט-שטערן און מיט זונשיין — אבער
אויך מיט א סך פארביטערניש : אבער אויך זינגען שוין אלע גרויסע גע-
זאנגען, וויל אזי דאס לעבן. איין דער פאעם באָרייט אויך דער דיכ-
טער די פראָבלעמען פון קרטנטנותום. ער שרייבט וועגן דעם בלאנדן יידישן
יונגערמאָן וואָס די גוים האָבן געמאָכט פֿאָר זיעער גאָט. און אַין וועמונס
נאָמען זיי האָבן אַנגעפֿילט די וועלט מיט רשות, מען איין פשוט איבער-
ראָשת פון דער צאָל פְּראָבלעמען וואָס דער דיכטער באָהאנדلت אויך אַזאָ
קִנְסְטְּלָעִירִישָׁן אַרְגִּינְצִין אָוָפָן. «צֹוֹויִי בְּעֲרֵיאָזֶעֶם בְּיָמָם טְרָאָקָט» איין אַפָּאָע-
מע וואָס אַיבָּעָרָאָשָׁט. רעget אַון, צִיטְבּוֹיִזְן, דערשיטערט. בִּידְעַ פָּאָע-
מעס וואָגָלָעָס האָבן אַים אַוּוּקְגַּעַשְׁטָלַט איין די פְּאָדָעָרְשָׁט רִיעָן פָּוּן דער
נייער, מאָדערנער יִדְישָׁר לְעָרָאָטוֹר.

VIII

כ'גיאי, אַ ווּוִיטָעֶר שְׁטָעָדָן אֵין מְבֻטְחָה
אֵין עַס אֵין מְשִׁיחָה שְׂוִינָה נִיט וּוִיט.

גִּיטַּת אַ יִיד, גִּיטַּת אַ יִיד

אוֹן קִיּוֹן גּוֹאֵל זַעַט עַר נִיט

אוֹן דִּי וּוְאַלְקָנָס קְרָאָכָן נָאָר פָּאָרְשִׁיטָה. ("צָוקְנוֹפְּטָה", יָנוֹאָר 1939)

די דָּזָיָקָע קוֹרְצָע לִידְ לִיּוּעֶר וּוְאַלְפָס דְּרִיקָט אוִיס זִין דִּיבְּטָעָרִישָׁן גַּעַגְּמִיט, אַ סְּךְ מַעַר וּוּזִינְעַע עַטְלָעֶכְעַע דְּרוּוֹאַלְצִיאַנְגָּרָע לִידְעָר. לִיּוּעֶר וּוְאַלְפָס
הָאָט בָּאָנוּמָעָן דִּי טְרָאָגִיק פָּוֹן יִדְיָשָׁן לְעַבָּן אֵין פּוֹילָן, דִּי אוֹיסְזִיכְטְּלָאַזְקִיט
אוֹן דִּי פְּיִינָן. עַר הָאָט גְּזֹועָן אוֹן גַּעֲפִילָט אֵן אַלְצָאָרָם אִים שְׁטָאָרְבָּט אָפְּ
גִּיטַּת אַזְוָעָק. אַבְּעָר קִיּוֹן גְּרוּיִיסָּע האָפְּעָנוֹנָגָעָן פָּאָר דַּעַר צָוקְנוֹפְּטָה הָאָט עַר
וּבַט גְּזֹועָן.

עַר הָאָט טָאָקָע גַּעַשְׁרִיבָן:

וּוְ אֵן אַלְטָע עַקְוּקְוָצִיעַ

דוֹרֶךְ אַלְעַטְגָּעַ פָּוֹן יָאָר

קְרִיכְטָה דִּי עַוְוָאַלְוָצִיעַ

אַ דָּוָר נָאָך אַ דָּוָר.

דַּעַר דָּאָן — זְשָׁוָאָן אֵן לְצִיעַ

רוֹפָּן דִּי לִיבָּעָ, נָאָר

אַיך רָוָף דִּי רְעוּוָאַלְוָצִיעַ

מִיטַּדְיָה דִּי רְוִיטָה הָאָר. ("אַיך אֵן זַיִי", אֵין "יוֹנְגַּדוֹלְגָע", בָּ' 1, 1934)

אַבְּעָר קִיּוֹן סְךְ מְוֹנְטָעָרְקִיטָה פִּילָט זִיךְ נִיט אֵין זִינְעַע לְדִעָר.
לִיּוּעֶר וּוְאַלְפָס הָאָט גְּזֹועָן דִּי פָּאַרְעָלְטָעָרְטָע, דִּי נְעָגָטְיוּעַ זִינְטָן פָּוֹן
אַלְטָן יִדְיָשָׁן לְעַבָּן. עַר הָאָט דִּי אַלְטָע יִדְיָשִׁקְיָה נִיט פָּאַרְאִידָּעָלְיִירָט.
פָּאַרְקָעָרָט, עַר הָאָט פְּרוּבִירָט אֵין זִינְעַע לְדִעָר אָרוֹיסְבָּרְעָנָגָעָן אַלְעַטְגָּעָלָע
זִינְטָן פָּוֹן דָּעַם אַלְטָן יִדְיָשָׁן שְׁטִיְגָעָר. זִינְעַע לְדִעָר פָּאַרְמָאָגָן בִּיטָּעָר אֵי
רָאַגְּיָע, סָאַטְרָע, אַבְּעָר אַוִּיך אַ גַּעֲפִילָט פָּוֹן וְחַמְגָנוֹת.

ווען לייזער וואלף באזוכט דעם ווילגער שוֹלְהוַיף ווערט ער ניט בא' גיסטערט פאָר די פאָר צענדייק שולן וואָו יידן זיצן און ערנגען און דאָוּר נען, וואָו יידן זיינען ממשיך די אַלטָּע יִדְישׁ טראָדְצִיעַ. פֿאָרְקָעֶרט, ער זעט ווי :

אין האָרבּסְט ווערט געל דער שוֹלְהוַיף ווי אַ מַת,
דער ווינט בלְאָוּט שופּר אלְינְקָעַ מַעְתְּלָעַת,
פֿאָרְשִׁיט דעם הוַיף מִיט בלְעַטְעָר טוֹיטָע, געלְעַ
און גְּדָאַלְקָעַ זִינְגָּט בֵּים גָּאוֹנס קְלִיוֹין קְהָלָת.

—— —
דא גְּסָסָעַט נָאָךְ דָּעַר וּוְאָסְעַטְרָעְגָּרְדִּיְדַּ,
דא האָט דָּעַר פֿיְעַרְטָאָפְּ נָאָךְ נִישְׁטָ פֿאָרְגָּלִיטַ,
דא חְזָוָמָט נָאָךְ דָּעַר קְבָּאַלְגָּעָרְ מְקוּבָּלַ,
דא טָאנְצָט דָּעַר לְעַצְטָעָר חְסִיד אַיִן זַיִן שְׂטִיבָלַ.

לייזער וואלף זעט ווי דער אַלטָּעַר שְׂטִיגָעַר פֿאָרגִיַּט, ער אַירְאָנוֹזִירָט
אֲבעָר לְאָכְטַ נִיט פָּזָן דָּעַם מְקוּבָּל אָנוּ דָּעַם לְעַצְטָן חְסִיד. עַס פִּילְטַ זִיךְ אַ
שְׁטְלָעַר טְרוּיְעַר אַיִן דִּי דְּזָוִיקָעַ שְׁוֹרוֹת. עַס אָרְטַ אַיִן, אָנוּ עַס אָרְטַ
אַיִם נִיט. עַס אַיִן אַ גְּעַמְּשִׁי פָּזָן אַ טְּפָלָטָן גַּעֲפָלָן.
לייזער וואלף, פֿוֹנְקָט ווי אַלְעַ יְוָגָּגְזְוִילְגְּנִיאָנָעַר, פֿאָרְגָּנָעַט זִיךְ מִיט דִי
איְבִּיכָּעַ פֿרָאַבְּלָעָמָעַן פָּזָן לְעָבוֹן. אָנוּ ווי אַיִן זַיִן כָּאָרְאָקְטָעָרִיסְטִישׁ לִיד אַיִן
סְקַחְכָּלָיְ פִּילְטַ זִיךְ דִי שְׁטִימָנוֹגָ פָּזָן קְהָלָת, טְרוּיְעַרְפּוֹלָעַ טְעַנְגָּרְ פָּזָן רְעוּזָגַ
נאָצִיעַ :

מִיר שְׁטָאָרְבָּן אַלְעַ טָאג אַיִן קְלִיְּנָעַ דְּזָוָעַ,
דָּעַר אָמָת אַיִן נָאָךְ וּוְיִטְ פָּזָן מִין גַּעֲמִיט —
וּוַיִּכְּמִיְּן נָאָךְ אַלְעַ, אָנוּ טְוִיטַ, דָּאָס אַיִן אַ טְּרִיטַ
אַיִן בְּעַרְגַּל עָרַד, בְּאַוּאָכְטַ פָּזָן צְוּיִי בְּעַרְיָאָזָעַס.

אַ שְׁטִילְעַ צָאָרְטְּקִיטַ אָנוּ אַ פְּשָׁטוֹת לִיגָּן אָוִיסְגָּעָשְׁפִּירִיט אָוִיפַּ לייזער
וּוְאַלְפַּס פֿעָרָזַן, מִיט אָוּמָעַט זַיִנָּעַן זִיךְ אַלְעַ דּוּרְכְּגָּעָדְרוֹנָגָעַן :

גַּעֲבְּלִיבָן בֵּין אַיִךְ נָאָר מִיט דִי שְׁעהָן,
וּוְיִטְוִיטַע טְרוּקָעָנָע שְׁלָאָנָגָעַן
אָנוּ דִי וּוְעַטְעָר מִינָעַ וּזַיִנָּעַן
וּוְיִ אַיִן אָוָגָטַ פֿידְלְ-קְלָאָנָגָעַן.

אַבָּעֵד נִיט שְׁטַעַנְדִּיק אֵין לִיְּזֹעַר וּוְאַלְפַּס אָוּמַעְטִיק אָון פָּאֶרְטְּרוּיְעַרט. עַס דַּיְיָן זַיְק בֵּי אִים אוִיך דַּוְרֵך מַונְטָעָרָע קְלָאנְגָּעָן. עַר גִּיט זַיְק אֲפִילּוּ אַפְּטִי. מַאְלָק קִינְדָּעָרִיש אַשְׁפֵּל.

פָּאֶרְשִׁיְּדְּנוֹאָרְטִיק זַיְנָען לִיְּזֹעַר וּוְאַלְפַּס טַעַנְעָר. אַ גַּעַמְישׁ פָּוּן אָוּמַעְט אָון צָאָרְטְּקִיְּט, פָּוּן רַחְמָנוֹת אָון אִירְאָנְיָע. אָון אַיְבָּר אַלְצַן דַּאְמִינְרֶט בֵּי אִים דַּי סָאָטִירָע. אֵין זַיְן לִיד «אַיְזִיק מַאְיָר דִּיק אָון דַּי אַלְמָנָה רָאָם», וְאָס הָאָט אִים וּוְיִיט באָקָאנְט גַּעֲמָכָט, אֵין פּוֹלְ מִיט פָּאֶרְשִׁטְקְטָעָר אִירְאָנְיָע אָון סָאָטִירָע. דַּי שְׁטִימָנוֹג פָּוּן דַּעַם לִיד אֵין כָּאָרָאָקְטְּעָרִיסְטִישׁ פְּאָר אַ גְּרוּסָעָר צָאָל פָּוּן זַיְנָע אַנְדָּעָרָע לִידָּעָר. עַר שְׁרִיְּבֶּט מִיט סָאָטְרָע אִין אִירְאָנְיָע וּוְעַגְּנוֹן דַּעַם בּוֹרְזָשָׂאָן לְעַבָּן, וּוְעַגְּנוֹן דַּעַר דַּעַגְּעַנְעָרָאָצָע אֵין דַּי בּוֹרְזָשָׂאָע לְעַנְדָּעָר, אָון דַּעַרְהוּיְּפִטְח חַוּקָּט עַר פָּוּן דַּי מַעֲנְשָׁן פָּוּן דַּעַר «הַעֲכָרָעָר גַּעֲזָלְשָׁאָפְּט». עַס מַאְלָט זַיְיעָר פּוֹסְטָן לְעַבָּן אָון דַּעַם גַּאנְצָן אָוּזְזָן פָּוּן זַיְיעָר סְבִיבָה. דַּי סָאָטִירָע, דַּעַר חַוָּק וּוְאַקְסָט אָרוֹיָס פָּוּן דַּי בְּלִידָּעָר, פָּוּן דַּי אִימָּאָזָשָׁן אָון דַּי שְׁיַלְדָּעָרְוָנְגָּעָן. אָון נָאָד מִיט יָאָרָן פְּרִיעָר, אִיְדָעָר דַּי נָאָצָּיסְטָהָבָן נָאָד אָוְנָי טַעַגְעַצְוָנְדָן דַּי וּוּלְטָן, הָאָט שְׁוִין לִיְּזֹעַר וּוְאַלְפַּס גַּעַשְׁיַלְדָּעָרָט דַּי טַעַמְפְּקִיְּט, דַּי בְּרוֹתָאָלִיטָעָט אָון דַּי רַצְחוֹת פָּוּן דַּעַם דִּיטִּישׁ (לִיד «בִּיטָּע»), אָון אֵין 1935 פָּאֶרְעָפְּנְטְּלָעְכָּט עַר אַ לִיד «דַּי וּוּרְבָּעָה» (לוּטִיט הַיְּנִינָּע). וְאָס אֵין פּוֹלְ מִיט בָּאָרְעָכְטִיקָּטָן הָאָס קָעָגָן דַּי בְּרוֹתָאָלְעָד דִּיטִּישָׁן. עַר שְׁרִיְּטָאָס :

מִיר וּוְעַבָּן דַּי נָעַץ פָּאָרָן בְּרוֹיְנָעָם וּוְאַמְפִּיר.

אֵין זַיְן לִיד «דַּי פִּיעַע» שְׁיַלְדָּעָרָט עַר דַּי פְּעֻרוּעוּרָעָז פְּסִיכִיק אָון מִזְאָנָּי טְרָאָפִישׁ טַעַנְדָּעָנְצָן אֵין דַּעַר גַּאנְצָעָר דִּיטְשָׁעָר קְלוּטָוָר. עַר וּוְיִזְט אָוְנְדוֹז דַּעַם אַמְתָּן פְּנִים פָּוּן דַּעַם פָּאָלָק וּוְאָס הָאָט זַיְק גַּעַלְאָזָט פִּירָן פָּוּן דַּי פָּאֶרְבָּרָעָי בָּעָרְשִׁסְטָעָע עַלְעַמְעַנְטָן :

וּוְעַר אֵין דַּי פִּיעַע ? . . .

אִיצְטָ פָּאֶרְבָּט זַי דַּי פְּלִיגְלָעָן אוִיף בְּרוֹיְן
אָון גְּרִיְּט אִירָע טַוְנְקָעָלָעָר דִּיְיָעָן
צַו גִּינְן אוִיף אִירְאָפָּע, מִיְּן קִינְד,
מִיט אַלְעָמָשׁוּגָעָנָה הִינְטָה.
דַּי פִּיעַע, דַּי פִּיעַע, דַּי פִּיעַע.

נִישְׁטָ גַּעֲקוֹט אֹוְף זַיְן יִדְיָשָׁן אָון נָאָצִיאָנָאָלָן בְּאוֹוָאָסְטוֹזָיִן אֵין לִיְּיָ
זַעַר וּוְאַלְפַּס אָון אַמְתָּעָר בִּירְגָּעָר פָּוּן אִירְאָפָּע. עַר הָאָט גַּעַשְׁרִיבָן נִיט נָאָר

אויף ספעציפישע יידישע טעםעס, נאר אלגעמעיניינע מאטיוון גייען בי אים האונט-איינדאנט מיט די יידישע. ניט נאר אויך ער שטארק באאיינפלזט געווען פון משה קולבאָקן — נאר אויך האט אויך געהאט א שטארקן איינפלזוס ווועלען. אין זיינע לדער געפניען זיך אַפְּקַלְאַנְגַּעַן סי' פון אונז דורך איציק מאנגערן, סי' פון שאָרֶל באָדָלָעָן. אַבָּעָר אין אלע לדער געען מיר לייזער ואָלְפָן דעם מאָדערגעם יידישן דיכטער, וועמונס אַינְטָרָעָסן זיינען אויך אלזִיְתִּיקָע אָוָן ווּעְלְטָלְעָכָע. ער האט א לֵיד וועגן בעטה אָוּוּנָעָן, "די צענטע סימפֿאָנוּעָ", א לֵיד וועגן שפֿינְגָעָן אָוָן א לֵיד וועגן בּוֹדָאָן. אַים זיינען נאענט בּוּירָאָן אָוָן לְעָנָאָרָאָדָא דָא ווּינְשָׁי, אָוָן ער פֿילְט זיך נאענט מיט פּוֹשְׁקִינְגָעָן. אַפְּלִיאוֹ אַפְּקַלְאַנְגַּעַן פון דעם סּוּרְדָּרָעָלָזָום אָוָן דעם דָאָדָא אַיּוֹם געפֿנְיָען זיך אין זיינע לדער, — אָוָן סְפֿעְצִיעָל דערשְׁפִּירְט מַעַן עַס אָין זיינע מיסטריש לֵיד "א בּוּלְדָּרָאָוִיסְטָהָלָגָוּג".

אין 1936 אָין אַרוֹסִים לייזער ואָלְפָס פְּאֻעָמָע "עוּוִיגִינְגָא". די פְּאֻעָמָע אַיְן געדוקט מיט לאָטְנִינְשָׁע בּוּכְשְׁטָבָן. דער רִיטָם פּוּ דער פְּאֻעָמָע אָין ענְלָעָד צו לאָנְגְּפָעָלָאָס "הַיְאָוָאָטָא".

אין די פִּיכְבָּעָט טִיפְּעָט דּוֹשָׁאָנְגָּלָס
אויף די זומְפָן וְשָׁבָאָטְשָׁוָאָן,
בּוּי דעם שְׂוָאָרָצָן וְאָסְעָר טְשָׁוָנָגָא
וּואָס אָין וּוִיכָן טָאָל אַמִּיקָא
לְעֵבֶט דער אַלְטָעָר גּוֹטָאָמִינְגָא,
וְאוֹוִינְט דער אַלְטָעָר גּוֹטָאָמִינְגָא.

עַס אָין אַפְּאַנְטָאָסְטִישָׁ-פֿילְאָזְאָפִישָׁע פְּאֻעָמָע, אָן אַלְעָנָאָרִיעָט פון די אַיִּי
בּוּקָע זְכוּנִיָּשָׁן פון מענטשן.

הָגָם לְיַיְזָעָר וְאַלְפָן אָין געווען אַ דִּיכְטָעָר, וּוָאָס הָאָט זיך גַּעֲפִילְט הַיִּיְהָיָה
מייש אָין פָּאָרְיוֹ אָוָן אַין רְוִים, אָוָן הָגָם ער האָט גַּעֲשִׁרְבָּן לְדִידָעָר אויף אלְגָעָע
מיינע טעםעס, ווֹאוּ עַס פֿילְט זיך דער אַיְנְפָלָזָום פון דער אַיְרָאָפִיְאִישָׁר
דִּיכְטוֹנָגָא, אָין ער אַבָּעָר הַוִּיפְּטָזְעָכָלָעָד געווען אַ יִדְיִישָׁעָר דִּיכְטָעָר. די יִדְיָי
שַׁעַס בְּיבָה הָאָט אויף לייזער ואָלְפָן גַּעֲלִיְגָט אִיר שְׁטָעָמְפָל — אַפְּלִיאוֹ וּוּעָן
ער האָט גַּעֲדִיכְטָעָט אויף נִיט קִיְין יִדְיִישָׁע טעםעס אָוָן מַאָטְיוֹן.. דער יִדְיָי
שַׁעַר טָאָן, דער יִדְיִישָׁר פְּאַלְקָסִ-מַאָטִיוֹן, דָאָס יִדְיִישָׁע פְּאַלְקָס-לֵיד — זיינען
פָּאָרט די דַּאָמִינְרָנְדִּיקָע טָעָנָעָר אָין זיינָן דִּיכְטוֹנָגָא. ער האָט דַּעֲרָשְׁפִּירְט דעם
אַונְטָעָרָגָאָג פון אַלְטָזְוּוֹלָגָע — אָוָן הָאָט שְׁטִילְעָרָהִיט גַּעֲטְרוּמִיט וּוּעָן
אוּפְּקָומָ פון אַ נִּיְּוִילְגָּעָן, פון אַ נִּיְּיִדְיִישָׁ לְעָבָן.

לייזער וואלף אייז געוווען זיינער פראדוקטיוו. איין 1936 האט ער גע-
האט פארטיק צום דרוק א גראסעראע פאעמעס ערדיש", "מנחם-מענדל און
שיינע-שיינדל" (א בוך נײַע בריאו), "טובייה דער מילכיקער" (פינע מאנא-
לאגנ) און "מאטָל דעם מוליערס". ליידער זייןען זיינמאל ניט דער-
שיבען און דער גורל פון די מאנסקריפטן אייז אונדו ניט באקאנט.

מיין לײַדְנוּשָׁאָפֶט פֿאָרָטִיף אַיךְ בֵּין צוֹ אַיבּעַרְצִיְּגָוָנָגָן
פָּאָרָ מִיר אַינוֹ אַלְץ אַינְן לְעָבָן אַומְבָּאָדִינְגָּט.
אַיךְ קָעָן נִיט זִין דָעַר פֿוֹיגָל אַינְן דִּי צְוּוִיְּגָן,
וּאָס וּוְגָט זַיךְ סְתָמָ אַזְוִי אַונְן זִינְגָּט. (אָ)

חַיִּים גַּרְאָדָע אַינוֹ גַּעֲקוּמָעָן אַינוֹ דָעַר יִדְיּוּשָׁעָר לִיטְעָרָאָטוֹר אַנְגָּעָלָאָדָן מִיט
יִדְיּוּשָׁן וּוַיסָּן, יִדְיּוּשָׁעָר טְרָאָדִיצְיָע, יִדְיּוּשָׁעָר אָוּמְרוֹ אַונְן מִיט גְּרוּיסָאָחוּרוֹת.
עַד הַאָט פְּרִי בָּאוּנוּמָעָן דָעַם פּוֹלוֹן בָּאָטִימָט וּאָס עַס מִינְגָּט צוֹ זִין אַ דִּיכְטָעָר
בִּיְּ אַ צְעַפְּיִינְיקָטָן פָּאָלָק, דָעַרְצָו נָאָר אַינְן אַונְאָמְרוֹאַיקָּעָר עַרְבָּצְיָיט. חַיִּים
גַּרְאָדָע הַאָט גַּעֲפִילָט אַזְוִי אַינוֹ דָעַר צְוּוֹשָׁנְצִיטָט אַינוֹ נִיט מַעְגָּלָעָר צוֹ שְׁרִיבָּרָן
גְּלָאָט לְיִדְעָר, אַזְוִי עַס אַינוֹ נִיט קִיְּין צִיְּטָט צוֹ שְׁרִיבָּן לְשָׁמָה — נָאָר אַזְוִי דָעַר
דִּיכְטָעָר דָאָרָף אַי אַוִּיסְדְּרִיךְן דָעַם גַּיִיסָט פּוֹן זִין תְּקוֹפָה — אַונְן אַיךְ וּוְאָרָעָי
נִיעַן אַונְן קֻעְמָפָן.

יאָ ! — דָאָס עַנְטָפָעָרָן דִּי שְׁטָעָרָן : אַמְּנָן
אוּרִף מיין יָאָמָּרָה, וּאָס פָּאָרְקְלִיְּדָט זַיךְ אַינְן גַּעַזְאָנָגָן
אַלְץ, וּאָס הַאָט אַי יָאָי נִיט קִיְּין נָאָמָּעָן
קֻעְמָפָט אַינְן מִיר אַנְטָקָעָגָן אַונְטָעָרָגָאנְגָּן . . .

וּוֹעֵן דִּי הִיטְלָעָרְקָאָטָאָסְטְּרָאָפָע אַינוֹ אַגְּעָקוּמָעָן, אַינוֹ דָאָס יִדְיּוּשָׁעָר פָּאָלָק
נִיט גְּעוּזָן צְוּגְעָרְיִיט פָּאָרָן גְּרוּיסָן אָוּמְגָּאַיק. קִיְּנָעָר הַאָט זַיךְ נִיט גְּעַרְכָּט
אוּרִף אַ קָּאָטָאָסְטְּרָאָפָע פּוֹן דָעַם מַאְשָׁטָּאָב. דָעַרְצָו אַיזְוִי מִעְן גַּעַשְׁתָּאָגָעָן הַילְּפָה-
לְאָאוֹ. מִיט לְיִדְיקָעָה הַעֲנָט. קָעָגָן דִּי אַלְעָזָ קָרָאָכְנִידְקָעָ סְכָנוֹת אַונְן אָוּמְגָּאַיקָּן.
אָבָעָר חַיִּים גַּרְאָדָע הַאָט דָעַרְשְׁפִּירָט, וּוְיִ אַנְדָּרָעָה הַיְּפָעָרְסָעָנְסָטִיוּעָ דִּיכְרָה
טָעָר, אַזְוִי אַזְוִי עַתְּ-צָרָה קָוָמָט אַזְוִי, אַונְן עַרְהַאָט וּוְיִ אַנְבָּיָא גַּעַוְאָרָנָט אַזְוִי אַפְּאָיָן
קָאָלִיפְּטִישָׁעָרָא דָעַרְגָּעָנְטָעָרָט זַיךְ אַונְן קָוָמָט אַזְוִי :

בִּינְגָאָכָט שְׁפָאָן אַיךְ אָוֹם אַינוֹ תְּכָרְבִּיכִים אַינוֹ וּוְיִיסָּעָ
אַונְן זַוְּגָן אַיְּין דִּי שְׁרָעָקָפָן מִינְן פָּאָלָקָם קָאָטָאָסְטְּרָאָפָע.
בָּאָגִינְגָּעָן — בָּאַלְאָדָן מִיט פִּינְצְטָעָרָעָ מְעַשְׂתָּה
קָוָם אַיךְ אַהֲרָעָר צוֹ דִּי שְׁוּוֹאָרְצָעָה הַקְּפָוָת. (בָּאַלְאָדָע)

און ניט נאר האט ער דערשפריט דעם אנקום פון גרויזאמע צייטן פאָר
אונדז, נאר אוּס קומט אָן אָומְגַלִּיק אוּפְּךְ דער ווועט :

עס קומען מחשבות צו מיר ווי אַבלִים פון פעלֵד —
וועצֶן זיך שבעה אָוּקָא אַוְיפָּן גָּרְלָּפָּן ווועט. (אין וועפֿישׁ ציִין)

און אָפְּילָו וווען גָּרְאָדָּע ווַיְלָּזְגָּעָן אַלְּדָּוּן ווועגן «הארבסט אין גָּרְטָן»,
קָאָן ער ניט אָוּקָגִין פון דער ווַיְרָקְלָעְכָּיִיט, קָאָן ער ניט פָּאָרְגָּעָסָן דעם
אנָקָומָעָנְדִּיקָּן שְׂטוּרָעָם :

עס בְּלוּט אָן עָס פִּינְקָלֶט דער שְׂטָעָרָן אַן צְפָּוּן —
אוֹזְוִי ווועט ער פִּינְקָלֶעָן מִיט טְוִיזָּנְטִיָּר שְׁפָעְטָעָר.
מיַין הָאָרֶץ אָבָּעָר ווַעֲטָר ווַיְיָ אַוְונְד בְּלִיבָּן אָפְּנָן
און קְלָאָגָן אוֹזְוִי ווִי דער ווִינְטָן אַין דִּי בְּלָעְטָעָר.

חִיִּים גָּרָאָדָּע הָאָט גָּפְּלִיט אַיְזָן זיך דִּי גְּרוּסָע אַחֲרִיוֹת פון אַיְדִּישָׁן
דִּיכְטָעָר. ער גַּעַהְעָרָט צוֹ דִּי פִּירְזָאָגָעָר פון אָונְדוּרָר אָוֹמָה. אָמָת, אַין זַיְן
טִיפָּן גַּעַמִּיט אַיְזָן ער גַּעַוּוֹן רְעוֹאָלְזִיכְיָאָגָעָר — אָן ער הָאָט גַּעַשְׁרִיבָּן דָּעָר
וְאָהָזִיכְיָאָגָעָר לְדִידָּעָר — אָבָּעָר הַיְּפָטוּצָעָלָעָר אַיְזָן ער גַּעַוּוֹן אַיְדִּישָׁר דִּיכְיָר
טָעָר, מִיטָּן טְרָאָפָּא אַוְיָחְדִּישָׁקִיט, אָן דָּעָרְפָּאָר הָאָט ער אָוִיסְגָּעָדרִיקָּט דִּי
טְרָאָגָעָדִיעָר פון גַּאנְצָן יִדְיָשָׁן פָּאָלָק.

חִיִּים גָּרָאָדָּע אַיְזָן גַּעַוּוֹן אַיְרִיפְּ-גָּאָצִיאָנוֹאָלָעָר דִּיכְטָעָר — אַיְדִּישָׁן
וְאָס הָאָט אַיְנְגָעָזָאָפָּט אַיְזָן זיך דִּי בְּעַסְטָע טְרָאָדִיצִיעָס אַיְזָן דִּי בְּעַסְטָע אִידָּי
דָּעָאָלָן פון יִדְיָשָׁן פָּאָלָק. אָמָת, גָּרָאָדָּע הָאָט זִיךְ גַּעַזְאָרְגָּט פָּאָרָן גָּרְלָּפָּן
דָּעָר גַּאנְצָעָר ווּוְעָט — אָבָּעָר רָאָשִׁית אַיְזָן פְּרָעָרְפָּאָר אַלְּצָהָט ער זיך אָפְּנָן
גַּעַגְבָּן מִיטָּן גָּרְלָּפָּן פון יִדְיָשָׁן פָּאָלָק. וַיְיָלָּחִים גָּרָאָדָּע, וְאָס אַיְזָן גַּעַקְוּמָעָן
פָּוּן דָּעָר יִשְׁבָּה אַיְזָן פָּוּן דִּי מַסְרָנִיקָּעָס אַיְזָן גַּעַוּוֹן דָּוְרָכְגָּעָבָּמָעָן מִיט דָּעָם
רְעַלְיִיגְיָזָן יִדְיָשָׁן ווִיסָּן — אַיְזָן אָבָּעָר אַוְיָדָה גַּעַוּוֹן אַיְמָדָעְנָעָר מַעֲנָטָש —
וְאָס הָאָט אַיְנְגָעָזָאָפָּט אַיְזָן זיך סִי דִּי מַאְדָעְנָעָר יִדְיָשָׁע לִיטְעָרָאָטוֹר, סִי
די אִירָאָפְּיִיאָישָׁע. ער הָאָט בָּאָמָת סִינְטָעָזִירָט די אַלְּטָעָא אַיְזָן נִיְיעָ יִדְיָשָׁע
קִיְּיט : אַלְּטָוּילָנָע אַיְזָן נִיְיעָוָנָע אַיְזָן יִדְיָשָׁקִיט מִיט אַזְגָּאָבָּן דִּי
בְּעַסְטָע עַלְעַמְעַנְטָן פָּוּן דָּעָר ווּוְעַלְטִיקָּלָטוֹר.

גָּרָאָדָּע אַיְזָן גַּעַוּוֹן בָּאָלָאָדָן מִיט דִּי ווּזְיִיעָס פָּוּן יְהֻזָּקָאָר, יְרָמִיהּוּ, מִשְׁה
לִיְּבָהָאָלְפָעָרָן אַיְזָן הָלִיְּוִיךְ ; מִיט דָּעָר טְרָאָדִיצִיעָס פָּוּן שְׁלָמָה אַיְבָּן גְּבָרָוּל

און משה קולבאק. ערד איז געווין דורך געזאפט און באלאדן מיט דער גאנץ צער אלטער און ניער יידישער קולטור.

עס זיין געווין צייטן אין דער יידישער ליטעראטור, וווען א סך שריינער בער האבן זיך באציגן מיט פחיתה הכבוד צו דער אלטער רעליגיעזער יידי שער קולטור. א סך יידיש שרייבער האבן געפֿילט און די אלטער האט שוין אַפְגָּעַלְעַט אַרְצִיָּת, און אַז יַדְעַשׁ שְׂרֵיְבָּרְדָּרְפָּן זיך קולטור האט נאר אויף דער מאדרנער וועלט-לייטעראטור. איצט. ווועדער, לעבן מיר איז א תקופה וואו די יידישער ליטעראטור אלס גאנצע אַרְיָעָנְטִירָט זיך הויפֿטוּכְּלָעָך אַוִיכָּת אַונְדוּזָּר אלטער קולטור — און וויל זיך אַינְגָּאנְצָּן אַפְקָּעָרָן פָּוֹן דער מאדרנער וועלט-קולטור — פָּוֹן דעם גאנצען באָרְגִּיף «אייַּראָפָּעָה». מיר מײַנען איז אַז בִּידְעַן פָּאָן דָּא גַּעֲפָּאָר. פָּוֹנְקָּט ווּ עַס אַז אַמְּגָּעָזָּוּט פָּאָר דעם ווּוִיטְעָרְדִּיקָּן גָּאנְגָּר פָּוֹן דער יידישער ליטעראטור זיך אַפְזָּאָגָּן חַלְיָה פָּוֹן דער אלטער יידישער קולטור, אַזְוִי אַז גַּעֲפָּרְלָעָך פָּאָר אַונְדוּזָּר אַפְזָּאָגָּן זיך פָּוֹן ווּוּלְטְלָעְקִיָּת אַז מִיטָּן פָּנִים נאר צו אַונְדוּזָּר עבר, און אַרְיָעָנְטִירָט זיך נאר אויף דער אלטער קולטור-ירושה — אַז זוּ אַס דָּאָרְפָּי מִעְן האָבָּן אַינְגָּאנְצָּן אַז יַדְעַשׁ לִיטְעָרָטָר ? אַז דִּי יַדְעַשׁ אַרטָּאָדָּקְסִיָּע אַז טָאָקָע גַּעֲקוּמָן צו אַזְאָ שָׁלוֹס. פָּאָר דער יידישער אַרטָּאָדָּקְסִיָּע, ווּאָס אַרְיָעָנְטִירָט זיך נאר אויף דער אלטער יידישער קולטור — מִינִימָט דִּי יַדְעַשׁ לִיטְעָרָטָר הָאָט אַז בְּלֵינוֹ וווען זיך אַסְיִמְלִירָט אַז זיך קְרִיטִישׁ דִּי אלטער יַדְעַשׁ קולטור אַז זיך אַבְסָאָרְבִּירְט אַז דִּי בָּעַסְטָע עַלְמָעַנְטָן פָּוֹן דער פְּרָאָגְרָעָסְיוּוּר ווּוּלְטְ-קְוּלְטָוֹר, אַז גַּעֲפִינְט אַז אַוִיסְדוּרָק פָּאָר אַיר אַיְגָעָנְעָר תָּקָופָה. אַז חַיִם גַּרְאָדָע, ווּאָס אַז גַּעֲקוּמָן אַז דִּי יַדְעַשׁ לִיטְעָרָטָר פָּוֹן דער יַשִּׁיָּהָה בָּה אַז פָּוֹן לִיטְוּוֹשָׁן מַסּוּרְשְׁטִיבָּל — עֶר, ווּאָס אַז גַּעֲוָעָן, — בָּאַנוֹצְנְדִיק זיך מיט אַז אַוִיסְדוּרָק פָּוֹן הָרָב יוֹסֵף סָאָלָאוּוּיְשָׁק — דִּי אַלְטָע יַדְעַשׁ קְוּלְטָוֹר אַז דִּי מאדרנער ווּוּלְטְ-קְוּלְטָוֹר, עֶר הָאָט טָאָקָע גַּעֲפִילָט ווּעַס פּוֹילָט אויף אַיר מִיסְט גַּאנְץ אַיְרָאָפָּע עֶר הָאָט זיך אַבְעָר פָּוֹן «איַּרְאָפָּעָה» נִיט אַפְגָּעוֹגָט —

אַז רָעָדָע ווּאָס גַּרְאָדָע הָאָט גַּעהָאָלָטָן אויף אַז אָוָונָט, ווּאָס עַס אַז אַיְנְגָעָאָרְדָּנְט גַּעוֹאָרְן לְכָבֹוד אִים אַז פָּאָרְבָּנְיָדָוָג מיט דִּעְרָאַיְקוֹפָּ-פְּרָעָמִיעָ ווּאָס עֶר הָאָט בָּאָקוּמָעָן, הָאָט גַּרְאָדָע גַּעֲזָאָגָת, אַז : «די לְעַצְטָע צִיְּתָהָאָב אַיך כָּסְדָּר גַּעֲבָעָנְקָט נִאָך דִּעְרָ פִּינְצְטָרְבָּנִיש אַזְיָּה פָּוֹן וְאַגְּנָעָן אַיך בֵּין אַרְוִיסְגַּעַקְמָעָן, נִאָך יַעֲנָר אַיְנְזָאָמְקִיָּת ווּאָס הָאָט פָּאָרְמִירָט מִיְּן לְעַבְנָסִי

סטייל . . . אבער איך וויס : צו יונע קאשמאן און שטימונגען טאר איך זיך ניט אומקערן. מײַן וועג איז צו דער געזעלשאפט. צו אירע פראבלעמען און צילן אטדאָס איז די אחוריות וואָס איך פֿיל אַיְיך זיך . . . די קוּנֶסֶט איז פֿאָרָן מענטשָׁן, ווי דער שבת אוּפִיף רֹו : כָּאַטְשׁ דִּי רְבָּנִים האָבָּן אָנוּנְדֵּז געוויאָלֶט אַיְנְרִיְּדָן, אָז דער יִיד אַיְזָן באַשְׁאָפָּן געוויאָרָן פֿאָרָן שבת. יעדע פֿאַרְפּוֹלְקָאמְנוּג פֿון דִּיכְטָעִישָׁן וואָרט אַיְזָן בְּדִי גַּעֲנוּיעָה, פֿרְעַצְיְּזָעָר אַז קְאָרָעָר אַיבְּעָרָגְעָבָן דָּס לְעָבָן אַיְזָן אַלְעָן נְיוֹאָנסָן . . . אָפְּשָׁר נָאָךְ קִינְמָאָל נִיט ווי הַיְּינָט אַיְזָן דער יִדְישָׁעָר לִיטְעָרָאָטוֹר באַשְׁעָרָת גַּעֲוָעָן צוּ דְּעַרְפִּין אָז גַּרְוִיסָּע נְצִיאָנָאָלָעָא אַוְיפְּגָאָבָע. אָפְּשָׁר נָאָךְ קִינְמָאָל נִיט ווי הַיְּינָט האָבָּן יִדְישָׁע שְׁרִיפְּטַשְׁטָלָעָר אַמְּגַלְעַכְקִיטָּט גַּהְהָאָט צוּ דְּעַרְוּיְּזָן ווי נְיִיטִיק זַיְּבָעָן . . . ».

חַיִּים גְּרָאָדָע הָאָט אוּפִיף זִיךְ גַּעֲנוּמוּן דִּי גַּרְוִיסָּע אַחֲרוֹת צוּ זַיְּן אַ דִּיכְיָה טָעָר בְּיַיְדָן, אַזְּנוּ עַר הָאָט דִּי דְּאַזְּקִיעָה שְׁלִיחָות אַוְיסְטָרְפִּילְט. עַר הָאָט נִיט גַּעֲשָׂרִיבָן לִידְעָר צְוִילִיב לִידְעָר — נָאָךְ עַר הָאָט גַּעֲשָׂרִיבָן לִידְעָר מִיט אַ צִּיכְּן אַ תְּכִלִּית. אַבְּעָר גַּעֲשָׂרִיבָן הָאָט עַר אוּפִיף אַ מִיסְטָרְעָרִישָׁן אָפָּן. עַר הָאָט בָּאָמָת קָאָמְבִּינְרָט פָּאָרָם אַזְּנוּן תּוֹכוֹן. אַיְן דָּעָר זְעַלְבִּיקָּעָר רְעַדְעָז הָאָט גְּרָאָדָע גַּעֲזָגָט : «אַיְן אַ תְּקוֹפָה פֿון יִרְיָה מוֹזָעָד דָּעָר דִּיכְטָעָר אוּפְּהָוִין זַיְּן שְׁטִים מִיט בְּתְּחִנְדִּיקָן גַּעֲזָנָג. אַזְּוִי וּוֹעֵט עַר זִיךְ לְעַרְגָּנוּ פֿון דִּי נְבָאִים, וּוּלְכָעָה הָאָבָּן אַיְזָן צִיְּטָן פֿון האַפְּרָעָדְקִיטָּט גַּעֲוָאָרָט פָּאָר דָּעָר סְכָנָה, אַזְּנוּן אַיְזָן חַוְּרָבוֹן, וּוּעָן אַלְצָן אַיְזָן שַׁוִּין גַּעֲוָעָן צְעַשְׁמַעְטָעָרָט — אַגְּנוּזָאָגָט דָּעָם תְּחִתְּהָמָתִים».

גְּרָאָדָע הָאָט דִּי דְּאַזְּקִיעָה וּוּלְטָעָר דְּרַכְכָּעָפִירָט אַיְזָן זַיְּן דִּיכְטָוָנָג. עַר הָאָט מִמְשִׁיךְ גַּעֲוָעָן דִּי נְבִיאִישָׁע טְרָאָדִיצְיָע אַיְזָן דָּעָר יִדְישָׁע לִיטְעָרָאָטוֹר :

«יעַדְן מָאָל וּוּעָן אַךְ לְיִיְעָן דִּי נְבָאִים גַּעֲמָט מִיר אָרוּם אַ צִּיטָּעָר פֿון עַרְנָסָט פָּאָר יִעַנְעָ גַּרְוִיסָּע וּוּלְדָע אַזְּנוּן אַיְנוֹזָאָמָע נְשָׁמוֹת — יִעַנְעָ גַּרְיוֹזָאָמָע שְׁטָרָאָפָעָרָס, וְואָס הָאָבָּן אַיְזָן זְעַלְבָּן אַוְיגְּנָבְּלִיק וּוּעָן זִיעָרָע פָּאָרְאוּיסָזָאָגְנוּגָעָן זַיְּנָעָן גַּעֲוָאָרָן מִקְוִים, אַזְּנוּן אַלְצָן הָאָט גַּעֲרָאָכָט — אַיְזָן דָּעָר זְעַלְבָּרָר גַּעַגְּזָעָן זַיְּוֹנִין גַּעֲוָאָרָן דִּי אַנוֹזָאָגָעָרָס פֿון אַ נְיִיעָם מַאְרָגָן.

«אַיְזָן עַס פְּרַעְטָעַנְצִיעָן אַדְעָר שְׁרִיְּעָרָשׁ וּוּעָן אַיְיךְ זַאְגָּה, אַזְּנוּן אַיְדִּישָׁע דִּיכְיָה טָעָר דָּאָרְפָּן זִיךְ הַיְּינָט בָּאָמִיעָן צוּ וּוּרָן פְּלוֹטָאָרָכָס אַזְּנוּן פָּאָרְאִיְּבִּיכְּוֹן דָּעָם הַעַלְלָאָגְגָעָרָאָגָנָל פֿון יַעַנְעָר טִילָּעָמָעָנְשָׁהָיִיט, וְואָס קַעְמָפָט פָּאָר בָּאָפְּרִיִּיִּי אָוָגָג ?

« . . . אַוְיפִּט דָּעָם אָפָּן וּוּלְעָן מִיר אַיְיךְ הַאָלָטָן דִּי יַרְוָשָׁה אַזְּנוּן דָּעָם אַנְדָּעָנָק פֿון אַיְיךְ דִּי נְיִיעָם יִדְישָׁע דִּיכְטָעָר.

«מִיר מָוֹן אַ זַּיְּנָעָן גַּעֲבָן דָּעָר מַאְטָרְנִישָׁן פֿון מַאְרִיסָּר רָאַזְעַנְפָּעָלָד, וְואָס אַיְזָן פָּאַרְפִּינְיקָט גַּעֲוָאָרָן אַיְזָן שָׁאָפָּה, דָּעָם בְּלִיכְּוֹן דָּוד עַדְלָשְׁטָאָט, וְואָס הָאָט

אויסגעשפיגן זייןע לונגען אין א קעלער, יוסף באושאָווער, וואס איז גע-
שטארבן אין א משוגעים האמד, יהואַשן, וואס איז פֿאָרְפּֿרוּרְן גֿעוֹאָרְן אויף
א בוידעם-שטייבֿ אין נוּרִיאָרִיךֿ, משה פּֿאַיְבֿ הֿאַלְפּֿעְרְן, וואס האט אין צֿיְנְךֿ
קֿרִיצֿעְנִישֿ אַוְיפֿגֿעְעַבְּן זֿיךֿ אַלְיְין, זֿוּכֿנְדִּיךֿ אַגְּטַ — אַן פּֿאַיְוּקְן, וואס טֿרְאַגְּטַ
אויף זֿיין ווּיסְן קֿאָפֿ דַּעַם גֿאנְצַן שֿׂנְיַי פּֿוֹן סּֿיבְּרַ . . .

“מיר מזון א זינען געפֿינען פֿאָר אָונְדוּרְעַ אַיְגֿעְנַע פּֿיְידְּן, כְּדֵי אָונְדוּרְעַ
טרְאַגְּעַדְּעַ זֿאל נִיט ווּרְעַן לְעַכְּבַּרְלַעְךֿ, וְוי בּֿי אַטְּילְ פּֿוֹן דַּי בְּרִידְעַר אָונְדוּרְעַ
רע, וואס מזון אַפְּקוּמָעַן פֿאָר עַפְּעַס וואס זֿיין ווּלְעַן נִיט זֿיין. מען האט זֿיין
אנגַעַוּאָרְפּֿן צֿו זֿיין יְידְּן. אַן אַכְּשַׁט זֿיין זֿעַעַן, אַן מִינְיסְּטַאְרְן מזון אַוְועַק
צּוּלְיַב אַן עַלְטְּעַרְבַּאְבַּע אַיְדְּשַׁקְעַ — רִיסְן זֿיין זֿיךֿ צּוֹם שְׁמַדְּ . . .”
די רעדע האט גֿראֶדְעַ פּֿאָרְעַנְדִּיקֿט מִיטַּ די דִּיאָזְיַיקַע רִידְּ :

“מיר קענען זֿיין אַכְּבַּר זֿאגְּן מִיטַּ די וּרְעַטְרַע פּֿוֹן נְבָיא יְחֻזְּקָאֵל צֿוּ די
אַסְּמִימְלְאָטְאָרְן פּֿוֹן זֿיין צִיְּטַ : הַהְוֹלָה עַל רְחוּכְּמַן . . . אָוֹן דָּאָס וואס אַיר
רְעַדְתַּ זֿיךֿ אַיְינַ, אָוֹן אַיר וּוּטַ ווּרְעַן וְוי דַי פּֿעַלְקַעְרַ אַרְוָם אַיְיךֿ, אַן זֿיךֿ מִיטַּ
זֿיין פּֿאַרְמִישַׁן — הַיְהָ לְאַתְּהָהָ ! דָּאָס וּוּטַ נִיט זֿיין ! מִיטַּ גּוֹאָלַד, מִיטַּ
שְׁטוּרָעַם אָוֹן צְאָרַן וּוּעַ אַיר אַיְיךֿ . . . צּוּנְגַּעַן צֿוּ זֿיין אַפְּלַקְ . . .”

“מיר מזון א זינען געפֿינען, אַגְּרְדִּיקַע פּֿאָרְעַנְדִּיקַעַרְגַּג אַן אַוְועַט
אַין אָונְדוּרְעַ סְפִּיקָה, דּוּרְכְּפַּאְלַן אַין דּוּרְגְּרִיכְוּנְגַּעַן : מִיר מזון געפֿינען
אַיְן פֿאָר אָונְדוּרְעַ אַפְּקוּמָעַנִּישַׁ צֿוּ זֿיין דַעַר בְּלִיעְזְּאַפְּפִירְעַר אַיְן אַלְעַ וּוּלְטַ
קְאַטְּאַקְּלְזְּוּמָעַן אָוֹן וּוּיְלַ אָונְדוּרְעַ גּוֹרְלַ אַיְזַן צּוּלְיַב טְוִיזְוְטְרַעְרַ סְבִּותַ דּוּרְעַלְ
בְּקַעְרַ, וואס פּֿוֹן דַעַר קְעַמְפְּנְדִּיקַעַר מְעַנְשָׁהִיתַ — מזון מִיר וּוּרְעַן אַירַע באַ
וּוּאַסְּטוּזְּיַיְקַע פּֿאָרְאַוִּיסְּמָאַרְשִׁירְרַעַר .

איַן דַעַם זֿאל אוּיךֿ דַעַר יְדִיעָה דִּיכְטַעְרַ גַעֲפַנְעַן זֿיין צִיְּ, זֿיין רַוְּ
אוֹן זֿיין שְׁלִימָותַ.”

חַיִּים גֿראֶדְעַ האט דִּיאָזְיַיקַע רעדע דּוּרְכְּגְּפִילַט. זֿי אַיְזַן גַעֲוַעַן נִיטַּ
נִאָר אַן אַבְּסְטְּרָקְטַע פּֿרְאַגְּרָאַטַּ — נִאָר עַר האט די וּרְעַטְרַע פּֿאָרְוּאַנְדְּלַט
אַיְן טַאַט — אַיְן מַעְכְּטִיקַע גַעֲזְאַגְעַן, וואס האָבָן פֿאָר אָונְדוּזְ אַנְטְּפִילְעַקְטַסְיַיְ
גֿראֶדְעַס אַיְגַעַן זֿוּבְעַנְשִׁין אָוֹן פּֿיְינְקְוּגְעַן, סֿיְיַעַם גֿראֶדְעַס פּֿוֹן דַעַר צִיְּטַ
פּֿוֹן דַעַר תְּקוֹפָה. דִי צּוּפְיִינְקַטְעַ נְשָׁמָה פּֿוֹן חַיִּים גֿראֶדְעַן אָוֹן דַעַם גֿאנְצַן
דוֹרְ האָבָן גַעֲפַנְעַן אָז אַיְסְדְּרַוק אָז גֿראֶדְעַס דִיכְטַוְנַגְּ. גֿראֶדְעַס דִיכְטַוְנַגְּ
פֿאָרְוִוְיגַט נִיט — נִאָר זֿי רְעַטַּ אָז, זֿי צּוֹנְגַט צֿוּ פֿאָרְטְּדָאַכְטַן זֿיךֿ סֿיְיַי וּוּעַגְן
דַעַם גּוֹרְלַ פּֿוֹן דַעַר וּוּלְטַ, סֿיְיַי וּוּגְן גּוֹרְלַ פּֿוֹן דַעַם יְידְּן. וּוּגְן מעַן לְיִיעַנְטַ
גֿראֶדְעַס לְיִידְּרַ, צֿיְעַס אַיְזַן “סְדוּם”, אַדְעַר “יְחֻזְּקָאֵל”, צֿיְעַס אַיְזַן “וּוּילְדַעְ
פּֿרִידְ” (“צּוּקְוָנְפְּטַ”, 1938), אַדְעַר “אַיְזַן פּֿיְיַעְרַ פּֿוֹן פּֿאָרְטַאְגַּ” (“צּוּקְוָנְפְּטַ”,
1938), אַדְעַר דַעַר “אַוְקְרָאַגְּנְעַר פּֿרְוּשְׁ”, פּֿילְטַ מעַן אָז גֿראֶדְעַ לְיִידְטַ וּיְאַ

יעד און מענטש (באנצנדייך זיך מיט חיים זשיטלאויסקיס טראפעלעגן אויסט-דרוק), און און מען ליענט גראדעס "חרובין" ("צוקונפט", يولיע 1939) וואס איז פארעפנטליך געווארן אַ צוּוִי חֲדָשִׁים עֲרֵב דֶּעֶר צוּוִיְתָעֵר וּעְלָט-מְלָחָמָה — וווערט מען פשות איבערראашט פון זיינע ווייזעס, פון זיינע פראבלעמען און זיינע ראנגלאנישן :

וואַי צו דיינע זין די צוֹאַנְצִיךְ-דְּרִיסִיךְ יָאָרְיקָע
וואַס מען וויל פונדאָגען זיי פֿאָרְטְּרִיבָן.
שטייען זיי מיט אויסגעשפֿרִיטָע הענט : וואַהָּין ?
אלע טויערן און טירן זיינע צו —
שלאָף, דו אַבְּערִיקָע חֲרוּבָע חַרְבָּין,
איילעלו !

גראדעס ליד "צוויי הברים" ("צוקונפט" 1937) וואַס ער האט געשראַיבָן וועגן דעם יונג-פארשטארבעגעם דיכטער מיכל נאָטִיש אָון וועגן דעם דער-מאָרדעטען דיכטער לִיְבָּ גַּרְמַנְיאָסִקי — גיט אָונְדוֹ אַ בְּילְד פָּוֹן אַ גָּאנְצָן דָּוָר. אַין זיינַן "גָּעוּווֹין פָּוֹן דָּוָרוֹת" (1936) קומט צום אָוִיסְדָּרָוק דער געשיכטָן לעכער שׂוּעָרָר גָּוָלָּ פָּוֹן יִדְּיָשָׁן פָּאָלָּק אַין וועךְן גְּרָאָדָע וועבט אַרְיָין די טראָגִיךְ פָּוֹן זיינַן אַיְגָעָנוּם דָּוָר.

דרִיְ פֿרְילִינְגָּס פָּעָלָן מִיר צוֹ דְּרִיְסִיךְ יָאָר,
און אלע בלעטער פָּוֹן מִיְּן-יְוָגָנָט האָב אַיךְ שָׁוִין פֿאָרְדָּאָרָן.
דעַר האָרְבָּסְטָה האָט אָוִיסְגָּעָרִיסָן מִינְיָנָע האָרָר,
אוֹיפְּ מִיְּן אַקְסָלָה האָב אַיךְ שָׁוִין גַּעַטְרָאָגָן נִיט אַיְיָן אָרָן.
(*"יִדְּיָשָׁע קָוָלְטוֹר"*, 1939).

ס'האט זיכער אַ סְּךָ, אַ סְּךָ אַבְּערְגָּעָלָעַבָּט דער יונגער גְּרָאָדָע ווען ער האָט גַּעַשְׁרִיבָן דִּי דָּזְיָקָע שָׁוֹרוֹת, אַבְּער נִיט וּוּיְנִיקָעָר האָט דער דיכטער דָּוּרְכָּגָעָלָעַבָּט ווען ער האָט אוֹיךְ אַגְּגָעָשְׁרִיבָן אַזְיָנָע שָׁוֹרוֹת :

און סְּבִיגְטוּקָט זיינַן שְׁטוּרָן צוּוִישָׁן דִּי גַּלְוִיבִּיקָע אוֹיגָן,
וּאוֹ אַ יְדָם דַּעַם שְׁלִידָאָש בְּאַדְאָרָף לִיְגָן. (*"יִדְּיָשָׁע קָוָלְטוֹר"* 1940).

דער גְּמַרְאִיְיד חַיִּים גְּרָאָדָע האָט אָונְדוֹ אוֹיךְ גַּעַגְעָבָן דִּי גְּרוּיְסָע פָּאָעָי
מע "מוֹסְרָנוֹיְקָעָס". אַין גְּרָאָדָע, וואַס האָט זיינַן יְוָגָנָט פֿאָרְבָּרָאָכָט אַין דער

גאּוֹ אָרְעַדְקָעֵר יִשְׁיבָה — האָט אָונְדוֹ גַּעֲגָבָן דָּאָס גַּרְוִיסֶּעָ לִיד וּעֲגָנָן דָּעָר יִשְׁיבָה
בָּה אָונָן דָּעָם מַסְרִישְׁטִיבָּל. דָּעָר גַּמְרָאִיִּיד האָט אָונְדוֹ גַּעֲגָבָן אָן אַכְּיַעַטְטִי
וּוע שִׁילְדָעָרָג פָּוֹן דָּעָר יִשְׁיבָה. עָר שִׁילְדָעָרָט אָן אַיְבָּרְיקָעָר התַּפְּעָלוֹת דֵּי
יִשְׁיבָה. עָר אַיְדָאַלְיוֹרָט נִיט — עָר בְּרָעָנְגָט אַרוֹיסָט טִיִּי וּוְאַכְּעַדְקִיטִּיט.
סִיִּי דֵּי קְדוּשָׁה פָּוֹן דָּעָם אַלְטָן יִדְישָׁן לְעָבָן. גְּרָאָדָע אַיִּז צַוְּגָעָגָנְגָעָן צַוְּדָע
יִשְׁיבָה אָונָן צַוְּדָע מַסְרִישְׁטִיבָּל נִישְׁטָה וּוי קִיְּין צַוְּגָעְקוּמָעְנָעָר אַדְעָר וּוי אָ
צַוְּרִיקָעְקוּמָעְנָעָר. נָאָר וּוי אָן אַיְגָעָנָעָר, וּוי אָמַדְעָרָנָעָר מַעֲנָטָשָׁה. אָונָן
עָר האָט דִּיכְטָעָרִישָׁ אַרוֹיסָגָעְכִּישָׁוֹפָט פָּאָר אָונְדוֹ לְעָבָדְקָעָמָעָ, וּוּאָס זָוָן
פִּינְיקָן זִיךְּ, וּוּאָס רָאָגְלָעָן זִיךְּ מִיטָּ דֵי אַיְבָּקָעָ פְּרָאָבָּלְעָמָעָ, וּוּאָס זָוָן אָ
וּוע גָּוֹ אַוִּיסְלִיְּוָגָג, דָוָרָן זָלְבָּסְטִיְּפָאָרְלִיְּקָעְנוֹגָג. גְּרָאָדָע בָּאָרִירָטָ פְּרָאָבָּ
לְעַמְּעָן וּוּאָס הָאָבָּן בָּאָאוּמְרוֹאִיקָט דֵי אַלְטָעָ יִדְישָׁעָ גִּיסְטָעָר, דָּעָם רַמְבָּם, אָונָן
שְׁלָמָה אִיבָּן גְּבִירוֹלָ, דֵי קָאָבָּאָלִיסָטָן, שְׁפִינְאָזָעָן, אָונָן דֵי מַאְדָעָנָעָ יִדְישָׁעָ
יִדְישָׁן שְׁטִיְּגָעָר, דֵי אַלְטָעָ יִדְישָׁעָ וּוּעָרטָן, אָבָּעָר גְּלִיכְצִיְּטִיקָחָוּקָט עָר נִיט
אָונָן קָעָרָט זִיךְּ נִיט אָפָּ פָּוֹן דָּעָר מַאְדָעָנָעָר וּוּלְטָ.
גְּרָאָדָע האָט אָונְדוֹ גַּעֲגָבָן דָּאָס גַּעֲזָאָגָ פָּוֹן זִיְּן אָונְדוֹזָעָר צִיְּיט,
דֵי שְׁרָעָקָ פָּוֹן דָּעָר עַרְבִּצִּיטִּ, דָּעָם גְּרוּוֹלָ פָּוֹן דָּעָר תַּקְוָהָ צְוִישָׁן דֵי צְוִוִּי
וּוּלְטָמְלָחָמוֹת. חִימָם גְּרָאָדָע אַיִּז דָּעָר גַּרְוִיסֶּעָ דִּיכְטָעָרָ פָּוֹן דָּעָר אַפְּאָקָאָ
לְסְפָטִישָׁעָר צִיְּיט.

X

געפאנגען, געפאנגען,
אויף אייביך געפאנגען
בון איד אין דעם הימלס געשלייפענע קָלאנגען,
ניטא קיין ארויס פון די בּוֹאָע געצאמען
וואס פְּלָאָמָעַן. (געפאנגען)

דער מיסטער פון ווארט, דער צארטער לִירִיקָר, דער מכחש פון קָאָט
לִירָן, אוונטֿגָּלָד, פון וואָלְדִּיקָם, פון אָזִיעֶרֶס, דער זעד — זאָס אַיּוֹ
אַברָהָם סּוֹצְקָעָוָר. קִינְגָּרְפָּון די יְוָנָגְרִוִּילְנִינְגָּעָר האָט אַזְוֵי נִיט באַהֲרָשָׁט
די אַינְצִיקָּע שָׂוָרָה, דָּאָס אַינְצִיקָּע וואָרט, ווי דער יְיָגְסָטָעָר פון דער גָּרוּזָה
פָּעַ. א. סּוֹצְקָעָוָר. עָר אַיּוֹ גָּעוֹעָן גַּעֲפָאָנָגָעָן פון קָאָלִירָן, פון שְׁטָעָרָן —
אַוְן פון דער מִיסְטוּרִיאָע פון לְעָבָן. א. סּוֹצְקָעָוָר האָט דֻּרְפִּירָט דָּאָס לִיד
פון קָאָלִיר אַוְן קָלאָנָג צו אַמְתָּעָר שְׁלִימָוֹת.

דו שְׁרִיבֶּסֶט . . . אַוְן ווי סְקוֹלְפְּטוֹרָן אַוְיסְגָּעָה אָקָט פון גְּרָאָנִיט
צְעַפְּלִיגְלָעָן זִיךְ גַּעַשְׁתָּאָלְטָן.

אַזְוֵי שְׁרִיבֶּט סּוֹצְקָעָוָר אַיּוֹ זִין לִיד צו צִיפְּרִיאָן נָאָרוּוִיד. אַבָּעָר דָּאָס
קָאָן גַּעַזְאָגָט עָרָן וועָגָן סּוֹצְקָעָוָרָן גּוֹפָא. עָר האָט גַּעַפְּוָנוּן די דִּינְסָטָע
נַיְוָאנְסָן פון אָונְדוּעָר יְיָדִישׁ לְשָׁוֹן — אַוְן האָט זִיךְ פָּאָרוּוּעָבָט אַוְן לִידָעָר. אַיּוֹ
דַּעַמּוֹעַלְבִּיקָן לִיד זִינְגָט סּוֹצְקָעָוָר :

. . . הָעָלָע, פְּלָאָטָעָרְדִּיקָע גִּיסְטָע
אוֹן דו — ווי פָּאָסֶט מִיטָּעָפִיסְטָאָן, רָאָנָגָסָט זִיךְ מִיטָּלִיד
אוֹן ווַיִּסְטָט נִישְׁטָוּ וועָד דער זִיגָעָר אַיּוֹ, אוֹן ווַיִּסְטָט נִישְׁטָוּ וועָד
דער מִיסְטָעָר.

אַבָּעָר וועָגָן סּוֹצְקָעָוָרָן קָאָן מַעַן זָאגָן אַז אָוִיב עָר האָט זִיךְ גַּעַרְאָנְגָּלְטָס
מִיטָּלִיד, ווַיִּסְטָט מִיטָּעָפִיסְטָאָן אַז עָר אַיּוֹ אַרוּיסָפָן גַּעַרְאָנְגָּלְטָס עָר זִיגָעָר אַוְן
מִיסְטָעָר.

אלץ איז ווערדיך פאר מײַן אויגס געווואגָל,
אלץ איז חשוב, טיעער פאר מײַן סטראָפֿ :
גראָז, בײַמער, ערְד, אַ קוֹוָאָז, אַ לָּאָגָל
און די ווייטע פֿאָרְבִּיקִיֶּט פֿוֹן שְׁלָאָגָה.
און איז אלץ באָגָעָן אַיך אַ שְׁפִּילְטֶעֶר
פֿוֹן אַין סְׁוֹףֿ .

—————

אלץ וואָס ווערט פֿוֹן מֵיר דערפֿילֶט, אַין מִינִינִיק.
וואָו נָאָר סְׁגִּרְיִיכְט מִינִין וְאָרְטַּה, בֵּין אַיך פֿאָרָאָן.
וְוי אַ קוֹוָאָז אַין מְדֻבָּר שְׁלָאָגָט דָּעַר תְּעִנָּג
און ער לְאָקָט מִינִין לְעַבְנָס קָאָרָאָוָאָן.
און אַין אלץ, אַין אלץ אַין דָּעַר סִימָן
פֿוֹן מִינִין שְׁפָאנָן. (וּאָלְדִּיקְס, זִיְתְּ 5)

אלץ וואָס סְׁצְּקָעָוועָר האָט גַּעֲפִּילֶט, אַון דָּוְרְכְּגָעָלְעָבָט, אלץ וואָס ער
הָאָט גַּעֲדָעָנְקָט פֿוֹן זִיְן יְוָגָנְט אַין סִיבִּיר, הָאָט ער אָונְדוֹז גַּעֲגָבָן אַין זִיְן דִּיכְיָה
טוֹנָג. אַון צָו אלץ צָו וואָס ער האָט זִיךְ צָוְגָרְיָרֶט — הָאָט גַּעֲקָרָאָג אַ דִּיכְיָה
טְרַדְּשָׁן תְּיָקוֹן. אַון אָוִיסְגָּדְרִיךְט האָט ער עַס אַין אַ מִיסְטָרִישְׁ-קָאָגָנְצָעָבָן
טְרַדְּטֶעֶר פֿאָרָמָע, אַין סָאָמָע דָּעַלְיִקְאָטְסָטָע נְיוֹאָגָסָן אַין שְׁטָרִיכָן. ער אַין
נִיט וְיִינְקָעֶר מְאַלְעָר וְיִמְיָּסְטֶר פֿוֹן קָאָלְרָן. ער קָלְיִיבָט אָוִיס אַין סִיבִּיָּה
טְעוֹנִירָט דִּי אַיְדָלְסָטָע קָאָלְרִין מִיט דִי דָוְרְכְּזִיכְטִיקְסָטָע פֿאָרָאָן, אַון גִּיט אָונְדוֹז
אַ שְׁלָל נִיעָד בְּיַלְדָּעָר, אַיְמָאָזָן, וְוָס רְוָפָן אָרוֹסָס אַסְסִיאָצְיָעָם. זְכוֹרָנוֹת
אונָן דָּוְרְכְּגָעָלְעָט וְזִוְּיָעָס. זִיְנָע לְדִידְעָר פֿאָרָמָאָגָן עַפְעָס פֿוֹן שְׁלָלִים תְּמִימָותִי
דיַקָּן פְּאָנְטָאִיסְטִישָׁן קוֹק אַוִּיפְּ וְוּלְעָט אַון מעַנְטָשָׁ.

אַ. סְׁצְּקָעָוועָר אַין בְּאַיְנְפָלוֹסָט גַּעֲוָאָרָן פֿוֹן אָונְדוֹזָעָר מְאַדְעָרְגָּעָר דִּיכְיָה
טוֹנָג. ער האָט אַיְנְגָעָוָבָט אַין זִיְן שְׁטָרְקָעְרִי דָּאָס מְאַדְעָרְגָּעָר פֿוֹן דָעַם
אַיְנְכִיּוֹם. אַון אִידְיָאִיש אַיְן ער גַּעֲוָעָן בְּאַיְנְפָלוֹסָט פֿוֹן תְּנָךְ, פֿוֹן רֵיָה
נְחָמָן בְּרַאֲצְלָאוּרָע אַון פֿוֹן דִי פְּרָאָגְרָעִיסְיוֹעָ גַּעֲדָאָנְקָעָן פֿוֹן זִיְן צִיְּיט. אַבָּעָר
אַ. סְׁצְּקָעָוועָר אַין נִיט גַּעֲוָעָן אַזְוִי שְׁוֹוָעָר בְּאַלְאָדָן מִיט יִדְיָשְׁקִיָּת וְיִגְּרָאָדָע.
זִיְן יְוָגָנְט האָט ער פְּאָרְבָּאָכָט אַין דָעַם וְיִיטְיָן סִיבִּיר. אַ. סְׁצְּקָעָוועָר האָט
אַין זִיךְ אַיְנְגָעָזָאָפָט נִיט נָאָר אָונְדוֹזָעָר יְהָוָשָׁן, נָאָר אַוִּיךְ דָעַם פְּוַיְלִישָׁר לְטִיטְעָרָאָטָר
רֵיאָן נְאָרוֹוִיד. ער פִּילְט זִיךְ הַיְמִישׁ נִיט נָאָר אַין דָעַר יִדְיָשְׁר לְטִיטְעָרָאָטָר
— נָאָר אַוִּיךְ אַין דָעַר אִירָאָפִּיְיָאִישָׁעָר לְטִיטְעָרָאָטָר. אַון דָאָךְ אַיְן אַ.
סְׁצְּקָעָוועָר דִּיכְטוֹנָג יִדְיָשָׁר אַון דָוְרָק — אַבָּעָר אַין דָעַר עַלְבִּיקָעָר צִיְּיט
איַז זִיךְ אַלְמַעְנְטָשָׁלָעָן. סְׁצְּקָעָוועָר דִּיכְטוֹנָג אַין דָעַר בְּעַסְטָעָר עַנְטָר

סְטוּרִיךְ אֵין נוֹיִיאָרְקָעָרְ חַטָּפָן — רָאוּ סְזָקָעָוָעָר.

פער יגען שרייבער אונדערע וואס ווילן זיך איצט אפקערן אינגעאנצן פון דער מאדרנער וועלט און זיך אומקערן נאָר צו אונדער אַלטער טראדייע. אָן ענטפער אויף דעם איז דער קאסמאָפֿאליט סוצקעווער, וואס האט זיך געפֿילט אָזוי היימיש אין דער מאדרנער וועלט און האט אונדוּ דאָך געגעבן גרויסע יידישע דיבטונג. דער ייד און מענטש סוצקעווער האט אונדוּ גען גבען דאס גרויסע יידישע זיך «די טויען פון געטאָ», «אָ נאָכט מיט שפֿי נאוּן», «אָ פֿײַער פֿוֹיגֶל», «צִיפְרַיאָן נָאָרוֹיְד» און «שְׁטַעַרְן אֵין שְׁנִיְּיָה». וועלטלעכקייט האט אָ. סוצקעווערן גראניט געשאָדט. פֿאָרְקָעַרט, זיך האט באָרְיִיכָּרְט זְיַין ווֹיזְיַע, געגעבן פֿאָרְשִׁידְנָאָרְטִיקִיַּת זְיַין פֿאָרְם :

אָ, וְאָוּנְדִּיקְט זְיך דֵּי וּוּלְט ? — פֿאָרְפּֿאָנְטָעַרט
בֵּין אַיך אִינְעָם שְׁנִי אָנוּ זָוֵךְ בָּאַשְׁיִיד.
זָאָגַט דַּעַר טָאָטוּ : וְאָוּוּ דַּעַר הַאֲרִיזָאָנְט דַּאָָרט
הַינְּטָעַר בָּאָרְגָּג גְּרָאָנִיטָעַנְעָם פֿאָרְגִּיְּת . .
אִיז עַס אָמָּת ? אָוִיב אָזּוּי בָּאַדְאָרְפּ מַעַן
עַס אַלְיַין אָ קוּק טָאָן. אָנוּ אָ פְּלִי
צַו דַּעַם בָּאָרְגָּג. אוֹיף זְוִילְבָּרְעַן הַאֲרָפְּן
שְׁפִּילְט דַּעַר וּוִינְט. סְאַיְן הַעַל. כְּבִין פּוֹל מִיט גַּלְיַי
פָּוּן מוֹזִיק צְעִוּבְּלַעַטְרָה. עַס מַאְנְעָן
מִיְּנָעַ טְרִיט דְּעַרְלִיזְוֹגָן אִין גַּלְאָחָת.
כְּהַאָבָּז צּוֹם עֲרַשְׁתָּן מַאְלָגְעַפְּרָאוֹוּט דְּעַרְלָאָנְגָּעָן
דַּעַם אַרְוּם — צְעִילְכְּטָעַנְעָר בָּאַשָּׁאָף. (שְׁטַעַרְן אֵין שְׁנִי, זַיְד 3).

אָ. סוצקעווער האט טָאָקָע גַּעַטָּאָן «אָ פְּלִי צַו דַּעַם בָּאָרְגָּג». דַּעַר פֿאָר
אַטְעַמְּט מִיט אָזּוּפִּיל רְחֻבוֹת אָנוּ לוֹיִיטְעָרְקִיַּת זְיַין יְדַע אִינְגִּיצְיָע שָׂוָּה וּוָאָס
איָן אַיְן תּוֹךְ אָזּוּי קָאָנְדָעַנְסִירָת.
עַר האט זיך גַּעֲוָוְתָּאָ בָּאַשְׁיִיד. אִים האָבָּן אַיְנִי¹
טְעַרְעַסְרָת פֿרָאָבְּלָעָמָעָן, דַּעַר וּרְלִי פָּוּן דַּעַם בְּנָאָדָם. עַר האט גַּעֲוָוְתָּאָ עַנְטָּה
פָּעָרָס אוֹיף דַּי גְּרוֹנוֹנִיְּפֿרָאָבְּלָעָמָעָן פָּוּן לְעַבְּן אָנוּ טְוִוִּיט. אָנוּ אַלְעָז זְיַינָע זָוֵר
כְּעַבְּשָׁנָה, זְיַינָע קָאָמְפָּן, האט עַר אָנְדוּ גַּעַגְעָבָן אִין פָּאָנְטָעָאִיסְטִישָׁע וּוְיִיאָ-
גְּעַרְשִׁישׁ לְיִדְעָר. וּוָאָס זְיַינָען אוֹיסְגָּעָמִיסְטָעָרָט גַּעַוְוָאָרָן פָּוּן דַּי הַעַנְטָה פָּוּן אָ
גְּרוֹיִיסְן קִינְסְטָלָעָר. אוֹיף זְיַינָע מַזְוִיקָאַלִּישִׁיְּקָאַלִּירְפּוֹלָעָ עַפְרָוָן שְׁוּעָבָט אַלְעָז.
מַאְלָ דַּעַר גִּיסְטָה פָּוּן רְוַנְדְּקִיָּת אָנוּ שְׁלִימָות.

:: :: ::
אִין דַּעַר הַקְּדָמָה צּוֹם עֲרַשְׁתָּן זָאָמְלָה הַעֲפָט «יְוָנָגְגּוֹוִילְגָּעָן» וּוּרְעָתָ גַּעַזְאָגָט :

„יונג-וילנגע“ — אַ יונגע קינסטלער-גרופע, האט זיך געגרינדעט מיט פינַּי אָר צוֹרִיק. דער צֵיַּה אַיְזַּן גַּעֲוֹעַן: צוֹנוֹפּוֹזָמֶלְעָן אַיְזַּן קְרִיַּין דֵּי ווַילְגָעַר יונגע דִּיבְּטוּד, מַאֲלָעַר אָז גַּעֲמִינְגָּאָם שָׁאָפָּן מַעֲלָעְקִיְּתָן פָּאָר זַעֲלָבְּסָט-אַגְּטּוֹוִיקְלְוָנְגָּן. וּוּעַן דֵּי דָּאָזִיקָּעַ גְּרוֹפָּע אַיְזַּן גַּעֲגִירְדָּעַט גַּעֲוָאָרָן האָבָּן דֵּי דָּעַמָּאלָט יונגע בחוריימֶלְעָךְ פָּוּן יונג-וילנגע, ווַיְיִזְט אָוִיס. אַלְיִין נַאֲר נִיט גַּעֲוָאָסָט וּוָאָס פָּאָר אַחֲשׁוּב אָזָן אַגְּגָעוֹן אַרט זַיְיַוּעַן, אַיְזַּן פָּאָרְלִוִּיפָּן עַטְלָעְכָּע יָאָר, פָּאָרְנָעְמָעָן אַיְזַּן דָּעַר יִדְיִישָׁעַר לִיטְעָרָאָטוֹר. זַיְיַה האָבָּן ווַיְיִט אַרְיְבָּעָרְגָּשְׁטִיגָּן דֵּי באַשְ׀יְידָעָן אַיְפָּגָאָבָּן וּוָאָס דֵּי גְּרוֹפָּע האָט זַיְיַה גַּעֲשְׁטָעָלָט בַּיִּים אַנְהִיָּיב — „גַּעֲמִינְגָּאָם שָׁאָפָּן מַעֲלָעְקִיְּתָן פָּאָר זַעֲלָבְּסָט-אַגְּטּוֹוִיקְלְוָנְגָּן“. הַיְּינְטָצְרוֹטָאָג זַיְגָעָן זַיְעָרָע בַּעַמְּעָן נִישְׁתְּ נַאֲר צּוֹוִישָׁן דֵּי חַשְׁוּבָּטָע אַיְינְצָלָנְגָּעָן נַעַמְּעָן אַיְזַּן דָּעַר יִדְיִישָׁעַר לִיטְעָרָאָטוֹר, נַאֲר אוֹרָךְ מַעַר ווַיְיִדְסָס, זַיְיַה האָבָּן אַלְס גְּרוֹפָּע פָּאָרְצִיכְבָּט אוֹן אַרְיְבָּגְּשָׁרְבָּיבָן אַ וּוַיְכְּטִיקָּעַ קוֹנְסָטְדָּאָטוֹר. אַיְזַּן דָּעַר גַּעֲשִׁיכְטָעָן פָּוּן דָּעַר יִדְיִישָׁעַר לִיטְעָרָאָטוֹר.

ע פ י ל א ג

דעם ערשותן סעפטטער בער 1939 האט נאצ'יזיטשלאנד אングעהויבן די צוויטט וועלט-מלחמה. די נאצ'ישע ארמיין זייןען באפאלן פוילן און אין געצ'ילטט טאג איז די פויילישע ארמיי צעללאגן געווארן. אין פאלוויף פון ערלעכע טאג האבן די נאצ'יהארדעס פארנומען מערבי און קאנגרעס-פויילן. דעם עלקטן סעפטטער בער 1939 האט די רווייט אַרמיי אַנגעהויבן פֿאָרְזַּעַן געמען מערבי אַוקראָן אָון מערבי-זִיסְּרוֹסְּלָאָנד אָון דעם 18טן סעפטטער בער אין שוין די רווייט אַרמיי אַרְיֵין אָין ווילנע. סוף אַקְטָבָעָר פֿוֹן זעלביבון יאה, נאָר אָן אַקְפָּאַצְּיעַ פֿוֹן אַפְּינְטַּה ווְאָכְּן — אָין ווילנע אַיבְּרָגְּעָגְּבָּן געווארן צו ליטע. ווילנע ווערט דאן די הויפְּטְּשָׁתָּאָט פֿוֹן לִיטָּע. עס ווערט דאן גע- שאָפָּן אָ נַאֲגַנְטָאָטָּקָּט צוֹוִישָׁן די יונְגְּזְוִילְּגְּנִיאָנָּאָנָּעָר אָון די יִדְּישָׁע שְׂרִירִיָּה בער פֿוֹן קָאָוָונָע. די יונְגְּזְוִילְּגְּנִיאָנָּאָנָּעָר פֿאָרְן קִיְּין קָאָוָונָע. ווֹאָ זַיְּ טְּרָעָטָן אָוִיף אַוְיכָה יִטְּעָרָאִישָׁע אָוָונָטָן.

אין ווילנע האבן זיך דעם אלט געפונגנע אָסְקַּיְּדִישָׁע שְׂרִיפְּטָמְלָעָר, וואָס זײַנְעַן אַגְּטָלָאָפָּן פֿוֹן ווּאָרְשָׁע. די יונְגְּזְוִילְּגְּנִיאָנָּאָנָּעָר באָפְּרִינְדָּן זיך מִיט זִיְּעָרָע עַלְתָּעָרָע קָאָלְעָגָן אָון הַלְּפָן זַיְּ אַרְיָוִס מִיט וואָס גָּאָר עַס אִיז מַעְגַּל. אַנְהָיָב זָוָמֵר 1940 אָין אָין ווילנע אַרְיָוִס אַזְּמָלְבָּק אַגְּנָטָעָר נָאָר מען «אַונְטָעָרָוָעָגָנס», אַונְטָעָר דער רַעֲדָקְצִיעַ פֿוֹן. י. טְּרוֹנְקָה, נֶחָרְבָּה צְרִיכָה אָון יִשְׂרָאֵל רָאָבָּאָן. מִיט לִידְעָר האָבָּן זיך דָּאָרטָן באַטְּיִילִיקְט חַיִּים גְּרָאָדָע, אַברָהָם סּוֹצְקָעָוָעָר אָון אָ. ווּאָגְלָעָר.

סּוֹף יְוִנִּי 1940 האט די רווייט אַרמיי פְּאָרְנוּמָעָן גָּאנְץ לִיטָּע. לִיטָּע אָין געווארן אָ טִיכָּן פֿוֹן דער סָאוּוּטִישָׁר פְּעַדְעָאַצְּיעַ. די יונְגְּזְוִילְּגְּנִיאָנָּאָנָּעָר זַיְּנָעַן גַּלְּיִיךְ צְוָעָצִיָּן געווארן צו דער סָאוּוּטִישָׁר יִדְּישָׁר קָוְלְטוֹרָאָרְבָּעָט. די פְּינְפָּה טַעַגְלָעָכָּע יִדְּישָׁע צְיִיטָוָנָגָעָן אָין ווילנע, אָון אַוְיכָה אָלְעָ טַעַגְלָעָכָּע יִדְּישָׁע צְיִיטָוָנָגָעָן אָין קָאָוָונָע ווּעָרָן פְּאָרְמָאָכָּט, אָון אַוְיכָה זַיְּעָר אַרְטָה קָוָמָעָן אַוְיכָה דער קָאָוָונָע «עַמְעָס» אָון דער ווילנע «עַמְעָס». די יונְגְּזְוִילְּגְּנִיאָנָּאָנָּעָר ווּעָרָן מִיטְאָרְבָּעָטָר פֿוֹן די צְיִיטָוָנָגָעָן, ווֹאָ זַיְּ דְּרוֹקָן לִיְּ דָעָר. אַבָּעָר די לִידְעָר זַיְּנָעַן שְׂוִין אַגְּגָאָנָּצָּן אַנְדָּרָעָר. די דִּיכְטָעָר פָּאָסָן זיך צו דער נִיעָר צִיִּית אָין צו די נִיעָר שְׁטִימָנוֹגָעָן אָון פְּאָדָעָרָוָגָעָן. ווּעָמָעָן עַס קָוָמָט אָן גְּרִינְגָעָר, אָון ווּעָמָעָן עַס קָוָמָט אָן שְׁוּעָרָעָר, אַבָּעָר אַלְעָ טְּרָעָן זַיְּ אַבָּעָר. אַלְעָ פָּאָסָן זַיְּ צו צו דער נִיעָר לִינְיָע. חַיִּים גְּרָאָדָע, ווֹאָס אָין

אין שטוב — בענץיע מיכטאב.

געוווען, ווי פריער געזאגט, איזו טיפ אינגעוואָאַרט איזן יידישן לעבן, און
וואס האט אונדוּ גענבן איזונע טיפע יידישע וועرك וואס זיינען דורךגעַ
דרונגגען מיט איזו פיל ליבע צו זיין שטאָם, שריבט שוין אין אַלְדִּיך:

אַיר קראָעכְּנַע אַוְיפְּן חַוְּבָן פֿוֹן דָּעֵר עֲדָה
בְּלוֹטְזְוִיגְעָר, בְּליַּקְוָדְשָׁ, מַעֲקָלָעָר אָוָן הַוְּרָתָאָוְנוּקָעָס.

אַנְשְׁטָאָט דָּעֵם «גַּעֲוִיָּן פֿוֹן דִּי דָּרוֹתָה», «דָּעֵר אַוְקָרָאַינְגָּעָר פְּרוֹשָׁה», גִּיט
ער אונדוּ אַלְדִּיך:

אַטְּלָתִים־וּעַבֶּר אִיז גַּעֲוָעָן מֵיַּן זַיְדָעַ.
אַשְׂוִיגְעָר — האט מען אַים פָּאַרְעָכְּנַע פֿוֹן דִּי לְמַדְּזָוָאַזְגָּעָס.
יאָ, עָרְה האט גַּעַשְׂוִיגְעָן . . . זַיְן פְּרָאַטְעָסְט
הַאָט עָרְה פָּאַרְעָבָט אִין זַיְבָּעָר, שְׁטִיקָעָר זַיְד אָוָן וּוָאָפָּר,
אָוָן בְּרִיטָע בְּאַלְעָבָאָטִים, יְנָגָעָלִיָּת אַוְיפָּקְסָט,
אִין גַּיְלָדְעָנָע עַטְרוֹת האָבָן זַדְקָעָדְקָהָט אַוְיפָּן קָוָל
אָוָן נִיט דָּעַרְהָעָרָט דָּעֵם וּגְיַעַשְׁרִי —
פֿוֹן שְׁטָאָף פָּאַרְעָבָט מִיט פְּסָוקִים פְּרוֹמָעַ.
וּוָאָלָט אִימְיצָעָר דָּעַרְפִּילְטָ פֿוֹן זַיִּי
דָּעֵם האָס — אַשְׂוִידָעָר וּוָאָלָט אַים דָּרְכָּגָעָנוּמוּן.

דאָס אִיז שְׁוִין נִיט דָּעֵר גַּרְאָדָע פֿוֹן «יְוָנָגְזְוִילְגָּעָס», נָאָר אַ נִּיעָר גַּרְאָדָע
וּוָאָס שְׁרִיבָּט שְׁוִין לְוִיתָּן נִיְּעָם נּוֹסָח.

מִיט דָּעֵר אַקְוְפָּאַצְיָע פֿוֹן וּלְיַנְּעָ דָּרְךָ דָּעֵר רְוִיטָעָר אַרְמִיָּי וּוּרָעָט פָּאַרְעָנִי
דִּיקְטָ דִּי עַפְּאַכְעָ, סִיִּ פֿוֹן אַלְטְּזְוִילְגָּעָס, סִיִּ פֿוֹן יְוָנָגְזְוִילְגָּעָס. דִּי גְּרוֹפָע «יְוָנָגְזְוִילְגָּעָס»
הָאָט פָּאַרְעָנְדִּיקְט אַיר אַרְבָּעָט, אָוָן וּוּ אָן אַרְגָּאַנְיוֹזְרָטָע גְּרוֹפָע גִּיְּתָע
זַיְ אַונְטָעָר.

דָּעֵם 222 יְוָנִי 1941 הָאָט הַיְּתָלְעָר אַנְגָּהָוִיבָּן דִּי מַלְחָמָה מִיטָּן סָאַזְזָע
וּוּעַטְנְפָאַרְבָּאנְד — אָוָן דָּעֵם 23 טָן יְוָנִי האָבָן שְׁוִין דִּי נַאֲצִיָּהָאַרְדָּעָס פָּאַרְנָרִי
מַעַן וּלְיַנְּעָס.

חִיִּים גַּרְאָדָע אָוָן אָ. וּוּאֲגָלְעָר זַיְנָעָן עַוְאַקְוָאַרט גַּעַוָּאָרָן קִיְּוָן אַזְבָּעָר
קִיסְטָאָן, לִיְּזָעָר וּוּאַלְפָּי אִיז נָאָך אִין 1940 גַּעַקְוָמָעָן קִיְּוָן מַאֲסָקָוָעָ, אָנִי פְּרִיְּ
לִיְּגָעָ 1943 אִיז עָר אַוְמָגָעָקָוָמָעָן אִין אָן אַוְיִתְאַמְּאַבְּלִיְּקָאַטָּאַסְטְּרָאָפָּע אִין אַזְזָע
בְּעַקְיִיסְטָאָן. אִין דִּי דָּרְיִי יָאָר וּוָאָס עָר אִיז גַּעֲוָעָן אִין רַוְּסָלָאָנְד הָאָט עָר דָּאָרָט

אנגעשריבן אַ גְּרוֹיסָע צָאֵל לִידְעָר אוּף פֿאַלְיִיטִישׁ אָוֹן סַאֲצִיאָרֶע טֻמְעָס אֵין
דָּעַם סַאֲוּעַטִּישׁ נָוָסָה.

חַיִּים גְּרָאָדָע אָוֹן אַ וְּאַגְּלָעָר האָבָּן זִיךְרָאַן אַיִּינְגְּבִּירְגְּעָרָט אֵין דָּעַר
סַאֲוּעַטִּישׁ יִידִישְׁעָר לִיטְעָרָטוֹר, אָוֹן זִינְגְּעָן בִּידְעָ שְׁעַפְּרִישְׁ אַקְטִיוֹו.

די מְלָחָמָה האָט אָין דָּעַר אַלְגְּעַמְּיִינְרָוּסָאַוּעַטִּישׁעָר לִיטְעָרָטוֹר אַרְוִיסָּה
גַּעֲרוֹפָן שְׁטָאָרְקָעָ נַאֲצִיאָנְגָּלָע גַּעֲפִילָּן. רְוִיסְיָה דִּיכְתָּעָר אָוֹן שְׁרִיפְּשְׁטָעַלְעָר
הָאָבָּן אַנְגְּעַהוּבָּן שְׁרִיְּבָּן וּזְעָגָן נַאֲצִיאָנְגָּלָע טְרָאָדִיכְצָעָס. וּזְעָגָן פְּאַטְּרִיאָטִים
אָוֹן וּזְעָגָן לְיִכְּבָּעָ צָמָס אַיִּיגְּעַנְעָם פְּאַלְקָק. אָוֹן עַלְעַכְּבָּעָ מַאֲטִיוֹן הָאָבָּן זִיךְרָאַן
גַּעֲהוּבָּן פִּילָּן בַּיְּ דִי סַאֲוּעַטִּישׁעָ יִדִּישְׁעָ דִּיכְתָּעָר. חַיִּים גְּרָאָדָע אָוֹן אַ
וְּאַגְּלָעָר האָבָּן זִיךְרָאַן דִּיעַר אַוְמְגַעְקָרְטָה צָו זִיכְרָאַן אַרְגְּיִינְגָּלָן קוֹאָסָה. אָוֹן דִּי
לִידְעָר וּזְסָס זִיךְרָאַן אַיְצָטָהָבָּן אַ שְׁטָאָרְקָעָ עַלְעַכְּבָּקִיטָּה מִיטָּה
פָּוֹן דָּעַם "יְוָנְגְּגַיְּוִילְגָּעָ" פְּעוּרְיאָד. אָוֹן דָּאָס זְעַלְבִּיקָּעָ קָאָן מַעַן אוּיךְ זָאנָן
וּזְעָגָן דִּי נִיעַ לִידְעָר פָּוֹן אַ. סַוְצְקָעַוּעַרְן.

ש. קַאֲטְשָׁעַרְגִּינְסְּקִי אָוֹן אַבְרָהָם סַוְצְקָעַוּעַר זִינְגְּעָן אַיְן יוֹנִי 1941 גַּעַד
בְּלִיבָּן אַיְן וּלְגָנָע. זִיךְרָאַן זִיט גַּעַהָאָט דִּי מַעְגְּלַעְכִּיקִיט צָו עַוְאָקוֹאַירָן.
אָוֹן דָּעַר עַרְשְׁטָעָר צִיְּטָה פָּוֹן דָּעַר נַאֲצִישְׁעָר אַקְוּפְּאַצְּעָס, וּזְעָגָן דִּי וּלְגָנָעָר
יִדְעָן הָאָבָּן נַאֲךְ וּזְיִזְעָגָן עַקְוִיסְטִירָן, הָאָבָּן בִּידְעָ, סִיְּוּסְקָעַוּעַר,
סִיְּוּסְקָעַוּעַרְגִּינְסְּקִי, שְׁטָאָרְקָעָ אַגְּנָטִיְּגָעַנוֹמָעָן אָוֹן דָּעַם גַּעַזְלָשָׁאַפְּטָלְעָכָן אָוֹן
קוֹלְטוּרָעָלָן לְעָבָן פָּוֹן דָּעַר גַּעַטָּא. בִּידְעָן הָאָבָּן גַּעַהָאָלָפָן בּוּיְנָעָן דָּעַם פְּאַלְקָסְסָ
אוֹגְנִיוּעְרִזְוּתְעָטָה, אַ בָּאָרָה, אַ טְּעַמְּטָעָר, אָוֹן אַ פְּאַלְקָסָ-בִּיבְּלִיאַטָּעָק. אַ סּוֹצְ
קָעְוּעָר אָוֹן ש. קַאֲטְשָׁעַרְגִּינְסְּקִי הָאָבָּן גַּעַהָאָלָפָן אַרְוִיסְגָּבָן דָּעַם מִימִיאָרְאָ
פִּירְטָן גַּעַטְאַ-בּוֹלְעָטִין.

אַבְרָהָם סַוְצְקָעַוּעַר האָט אָוֹן דָּעַר וּלְגָנָעָר גַּעַטָּא גַּעַשְׁרִיבָּן לִידְעָר וּזְסָס
זִינְגְּעָן גַּעַהָיִם פְּאַרְשְׁפְּרִידִיט גַּעַוָּאָן. אוּיךְ אַ גַּעַהָיִמְעָר פִּיְּעָרְוָן. דָּעַם וְטָן
מַאי 1943, האָט סַוְצְקָעַוּעַר גַּעַלְיִיעָנָט אַ קָּאַמְפָסָ-לִידָּה וּזְסָס הָאָט זִיךְרָאַן
עַנְדִּיקְטָן :

זָאֵל אַפְּדָאָרָן יְעַנְעָם דָּעַם אַרְעָם דָּעַם דָּעַר רַעַכְתָּעָר
אוּיךְ עַד וּזְעַט נִיט וּזְאָרְפָּן זִיךְרָאַן דָּעַם גַּעַשְׁרִיבָּן לִידְעָר וּזְסָס
מִיר מַוּן דָּעַרְפִּילָּן דִּי לַעֲצָטָע גַּעַבְאָטָן
פָּוֹן אַלְעָאָ, פְּאַרְשְׁלַׂוְנְגָּעָן אַיְן אַיְבִּיקָּן שְׁאָטָן.
עַס זָאֵל נִיט פְּאַרְשָׁעָמָט זִין דָּאָס וּלְגָנָעָר גַּעַפְּלָעָמָל,
וּזְסָס צָאָנָקָט אָוֹן גִּיְּתָה אַוִּיס אַונְטָעָר אַשְׁיָּקָן דָּדְעָמָל
אָוֹן הָאָט נִיט קִיְּן כּוֹה מִיט וּזְסָס זִיךְרָאַן צָו שְׁפִּיְּזָן.
בִּיט וּוֹאָרְטָן בָּאָרוֹט.

מיט בלוט פאר בלו
א געם טאן דאס אייזן!

א. סוצקעווער האט פאר זיין דראמאטיישער פאעמע "דאס קבר-קינד" באקומווען די ערשות ליטעראטור-פרעמען פון דער ווילנער געטא. נאצישע פראפאסארן וואס זיינגען אראגעקומונז קיין ווילנע צונען מען די גראיסע אוצרות פון דער שטראושוּז-ביבּלַאטָעָך און פון דעם יידישן וויסנשאפטלעכּן איינסטיטוט, האבן געצּוואָנגּען סוצקעווערן און קאטשער-גינסּקִין, פֿאָקְן די ביכער, סיי סוצקעווער, אַרוֹיסְגַּעֲנֶבֶת ווִיכְטִיקָּעָך דָּקְוּמְעָנֶטָּן אָוּף-וִיפְּלָעָה עַס אֵין גַּעֲוָעָן מַעֲגָלָעָר, אַרוֹיסְגַּעֲנֶבֶת ווִיכְטִיקָּעָך בְּיכָעָר אָוּן זַיִן פֿאָרְגְּרָאָבָּן אֵין דָעָר עַד אָוּן דָעָם זַיִנְגָּן ווּרטְפְּלָעָה אַוְץָה רָהָת אַפְּגָעָרְאָטְעוּוּט גַּעֲוָאָרָן פון די רָזְחִים.

וְעַן די נָאָצִיסְהָאָבָּן אַגְּגָהָבוּין צַו לִקְוּדִירָן די ווּילנְעָר גַּעַטָּא, האבן סוצקעווער און קאטשער-גינסּקִין מיט גַּעַוּר אֵין די הענט גַּעַמְפְּטָקָעָן די נָאָצִיסְהָאָבָּן. אָוּן וְעַן דָעָר קָאָמָפָּה אֵין גַּעַטָּא אֵין גַּעַוּר אֵין פֿאָרְעָנְדִּיקָּט — זַיִנְגָּן זַיִן בִּידָעָה, אֵין סֻעְפְּטָעְמְבָּעָר 1943, אַנְטָלָאָפָּן אֵין די ווּלְדָעָר. אָוּן האָבָּן צַוָּאָרָה מִיט די פֿאָרְטְּיוֹזָאנָעָר גַּעַמְפְּטָקָעָן די נָאָצִיסְהָאָבָּן. אֵין די ווּלְדָעָר זַיִן גַּעַגְנְטִיבָּן בֵּין וְעַנְגָּן די ווּילנְעָר גַּעַגְנְטִיבָּן אֵין באָפְּרִיטָה גַּעַוְאָרָן, זַיִן מַעַרְעָט 1944.

אין אָפְּרִיל 1944 האט אַסְאוּוּטִישָׁעָר עַרְאָפְּלָאָן אַראָגְעָבָרָאָכָט סוצקעווער מַאְסָקָע, וְאוּר האט אוֹף אַשְׁרַיְבָּרְקָאַנְפְּעָרָעָץ דָעָרָה צִילְטָוּ וְוּגָן קָאָמָפָּה אֵין ווּילנְעָר אֵין וְעַגְנָן די פֿאָרְטְּיוֹזָאנָעָר. נָאָכָן צַוָּאָרָה פֿאָר אֵין סוצקעווער צְרוּיק גַּעַגְנְטִיבָּן צַו די פֿאָרְטְּיוֹזָאנָעָר, אָוּן אֵין דָאָרָט פֿאָרָה בִּלְבָנָה, וְיִגְּזָאָגָט, בֵּין זַוְּמָעָר 1944.

שְׁמַעְרָקָעָן קָאַטְשָׁעְרָגְּנִיסְקִי גַּעַפְּנִיט זַיךְ אִיצְטָה אֵין ווּילנְעָר, וְאוּר אֵין דָעָר דִּרְעַקְטָאָר פון יִדְיִישָׁן מַזְוִיָּה. פָּוּן צִיְּתָצְיִיט זַעַעַן מִיר זַיִנְגָּעָן רַעַי פֿאָרְטְּאָשָׁן אֵין דָעָר מַאְסָקָעָר "איַינְקִיקִיטָה". וּוֹי די זַעַלְבָּעָ צִיְּתוֹנָגָה בָּאָרִיכָּה טָעַט, האָלָט עַר בִּי פֿאָרְעָנְדִּיקָּן אָבוֹד וְוּגָן זַיִנְגָּעָן אַיבְּרָלְעָבָעָנִישָׁן אָיִן ווּילנְעָר נָע אָוּן אֵין די ווּלְדָעָר מִיט די פֿאָרְטְּיוֹזָאנָעָר. אַבְּרָהָם סוצקעווער גַּעַפְּנִיט זַיךְ אִיצְטָה אֵין מַאְסָקָעָה. צַוָּאָמָעָן מִיט גְּרָאָדָעָן האָט עַד עַטְלָעָכָעָ מַאְלָא בָּאָזָוָכָט ווּלְנָע אָוּן בִּידָעָה זַיִנְגָּעָן דָּאָרָטָן אוּפְּגָעָטָרָאָט אַוְיךְ לִיטְעָרָאָרִישָׁע אָוּנָטָן. וּוֹי די מַאְסָקָוָעָר "איַינְקִיקִיטָה" בָּאָרִיכְתָּעָט, פֿאָרְלָאָנְגָּעָן די פֿאָרְבְּלִיבָּעָנָה ווּלְנָעָר יָדָן, אָוּן בִּידָעָה דִּיבְּכָעָר זַאלָן זַיךְ צְרוּיק בָּאָזָעָצָן אֵין ווּלְנָעָר.

וְוּגָן די אַיבְּרָקָעָן יָנְגִּזְוּלְנִיאָנָעָר מַשָּׁה לְעֹזָוִין, פָּרָץ מִירָאָנָסִקִּי, שְׁמָשָׂוִן קָאָהָאָן, בָּעַנְצִיעָה מִיכְטָאָם, שַׁיִנְגָּעָן עַפְּרָאָן אָוּן רָאָזָה סוצקעווער זַיִנְגָּעָן קַיִן

ידיעות ניטא. זיינען זיי געווען צוישן די אומגעקומו מענען, נאמעניאזע קעמאָר?
פער ? ליעבן זיי ערצע ?

מיר דערוויסן זיך איצט אלץ מער און מער ווי די יונגיזוילניאנער
אברהם סוצקעווער און קאטשערגינסקי, צואמען מיט זיערען חברים, האבן
אנגעפערט דעם קאמפ אין דער ווילנער געטאָ. סיי סוצקעווער, סיי קאטשער-
גינסקי האט געקעמאָט סיי מיטן וווארט, סיי מיט געווער.

אין און ארבעט אין דער היגער «מַאֲרְגּוֹן-פְּרִיהִיטֶת» (9טער דעצעמבער
1945) דעציילט ש. קאטשערגינסקי : «אין טאג וווען די פֿאַרטִיזָאנֻרֶה
מחנה אין געטאָ האט מאַבְּלִיזִירֶת אַירֶע קעמאָפֶר צו פֿאַרטִיזִידִיקָן אַירֶקָּאַ
מאַנדִיר ווַיְתַעֲנֵבְעָרְגָן — האָב אַיך נִיט אוּפְגַעַהַעֲרָט צו פֿירָן מִין טָאגָּ
בוֹה, ווִיסְנְדִיק אָז בָּאַלְדָּ קּוֹמָט די לְעַצְטָע שָׁהָמִינָּן, וווען מִיר, פֿאַרטִיזָאַ
געַן, זיינען געשאנען פֿאַרְבָּאַרְקָאַדִּירֶט מִיט גַּעֲוָעָר אַין די הענט אָון די
געַסְטָאָפָּא האָט נִיט ווַיְתַפְּנֵן אַונְדוֹעָרָע פֿאַרטִיזָאנֻרֶה, אָין אַ. סוצקעווער, באַוָּאָפָּנָט
מִיט יִיְהַן נָאָגָּן, גַּעֲוָעָן אָון גַּעֲשָׂרִיבָּן דָּאַס לִיד «אַ נְעַם טָאגָן דָּאַס אַיְיָזָן».
שְׁמֻרְקָע קְאַטְשָׁעָרְגִּינְסִיקִי דְּעַצְיִילְט אַוְיך, אָז ווַיְנַאֲרֵד די רַוִּיטָע אַרְמִי אַיְזָן
אַרְיִין קִיְּנוּ ווַיְלַנְּגָע, אָון די שְׁתָמָט האָט נָאָך גַּעֲרָבָעָנָט, האָבָן זִיך אַצְלָ פֿאַרְ
טִיזָּאנֻרֶן אַ וּוֹאָרָף גַּעֲטָאָן אָין אַלְעָעָקָן שְׁתָמָט אוּפְצָזָוָן אָון אַפְּרָאַטָּעוּן
יִדְיִישָׁע קְוַלְטָוָרְאָוּצָוֹת, ווָאָס זיינען דָּוָרָך די יְוָנְגִיזְוַיְלְנָאָר אָון זִיעָרָע חֲבָרִים
בָּאַהָאָלָטָן גַּעֲוָאָרָן.

אין דער דָּזִיקָעָר טָאט זַעַן מִיר די גַּרוּיסָע אַחֲרִיוֹת ווָאָס די גַּרוּפָע
«יְוָנְגִיזְוַיְלְנָאָר» האָט אַיְיף זִיך גַּעֲנוּמָעָן.

און צוֹם סָוִף נָאָך אַ וּוֹאָרָט : די יְוָנְגִיזְוַיְלְנָאָר דִּיכְטָעָר זַיְנָעָן אַלְעָ
גַּעֲוָעָן בָּאַשְׁאָנָקָעָן מִיט טָאָלָאָנָט — אָון חֹזֶק דַּעַם האָט די ווַיְלַנְּגָע אַטְמָאָס־
פָּעָרָע גַּעֲוָוִיס מְשִׁפְיעָגַעַען אַוְיך זִיך אָז זִיך זָאָלָן גַּעֲפִינָעָן דַּעַם סִינְטָעָן צוּוִישָׁן
דַּעַם טְרָאַדְצִיְּאָנָעָלְ-יִיְדִּישָׁן אָון ווּלְטַלְעָכָן בָּאַנְעָם. די יְוָנְגִיזְוַיְלְנָאָר האָבָן
אַוְיך אַיְיף אָן אַיְדָעָאָל אָוָן גַּעֲלִיזָוָת דַּעַם ווִידָעָרְשָׁפָרָךְ צוּוִישָׁן ווֹאָרָט אָון
טָאט. די טְעַטִּיקִית אָון קָאָמָפְּ פָּוֹן די יְוָנְגִיזְוַיְלְנָאָר אָין דָּעָר ווַיְלַנְּגָע גַּעֲטָאַ
איַיְעָר בְּעַסְטָעָר עֲדוֹת אַיְיף דַּעַם.

ביבליוגרפיה

1. יונג'ווילנעם, זאמל'העפט פאר ליטעראטור און קונסט, נומער I, ווילנעם 1934.
2. יונג'ווילנעם, זאמל'העפט פאר ליטעראטור און קונסט, נומער II, ווילנעם 1935.
3. יונג'ווילנעם, זאמל'העפט פאר ליטעראטור און קונסט, נומער III, ווילנעם 1936.
4. משה לעוין: פרילינג אין קעלער-שטוב, ווילנעם 1937.
5. א. ואגלאר: א בלעטל אין ווינט, פאגעמ, אroiיסגעגעבן דורך א גראָפֿע פרײַנט און דער דיכטער און קינסטעלער-גראָפֿע יונג'ווילנעם, ווילנעם 1935.
6. אלחנן ואגלאר: צוויי בערייזועס בימי טראקט, פאגעמ, אroiיסגעגעבן דורך דעם יידישן ליטעראָטָן פֿאָראַיִן און פֿוֹן פֿעַזְקֶלֶב אין ווילנעם 1939.
7. לייזער ואָלָה: שוואָרצע פֿערל (געלַּקְבָּעַנָּע לִידָּעָר), פֿאָרְלָאָג לִיטָּעָר בְּלַעֲטָעָר, וואָרְשָׁע 1939.
8. לייזער ואָלָה: עוֹגִינְגָּא, א פאגעמ, פֿאָרְלָאָג גַּעֲרָאָנְגָּא, ווילנעם 1936. (גַּעֲדָרָקְט מִיטְּפָאָתִינִיְּשָׁבְּכָשְׁתָּאָבָּן).
9. לייזער ואָלָה: די ברוינע בעסטע, באָלָאָדָע און סָאָטְרָעָס, מִיכָּה-פֿאָרְלָאָג דער עַמְּעֵת, מאָסְקוּוּז 1943.
10. חיים גראָדי: יַא, לִידָּעָר. ווילנער פֿאָרְלָאָג פֿוֹן בְּ. קְלַעְצְּקִין, ווילנעם 1936.
11. חיים גראָדי: מָסְרָנִיקָּעָס, פָּאָעָמָע. יִדִּישָׁעָר פֿעַזְקֶלֶב, ווילנעם 1939.
12. א. סוצקעווער: לִידָּעָר. בִּיבְּלִיְּאָטָּעָק פֿוֹן יִדִּישָׁן פֿעַזְקֶלֶב, וואָרְשָׁע 1937.
13. א. סוצקעווער: וואָלְדִּיקְס, ווילנעם 1940.
14. אלמאָנָאָך פֿוֹן יִדִּישָׁן לִיטָּעָר אָנוֹ זְשָׁוְרָנָאָלִיסְטָן פֿאָראַיִן אין ווילנעם. ערשותער זאמל'בּוֹך, אָונְטָעָר דער רַעֲדָאָקְצִיעָז פֿוֹן משה שאָלִיט, ווילנעם 1938.
15. לִיטָּעָר אָרְיָשָׁע בְּלַעֲטָעָר, וואָרְשָׁע, נומער 9, 1937 (סְפָּעָצִיעָלָעָר נָוָה מעָר גַּעֲוִוִּידְמָעָט יונג'ווילנעם).
16. חיים גראָדי: רַעֲדָע גַּעֲהָאָטָן בִּים באָקוּמוּן די אַיקָּוּפּ-פֿרָעָמִיעָז. יִדִּישָׁע קוֹלְטוֹר, נומער 5, מַעַרְץ 1939, ניו-יִאָרָק.

